

ŞƏHLA TAHİRQIZI

MÜƏLLİF HÜQUQU

BAKI - 2008

ŞƏHLA TAHİRQIZI

MÜƏLLİF HÜQUQU

(*bakalavr hazırlığı üçün dərs vəsaiti*)

Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin 22.02.2008-ci il 245 sayılı əmri ilə dərs vəsaiti kimi təsdiq edilmişdir.

BAKI - 2008

Elmi redaktorlar: Bayram **ƏLLAHVERDİYEV**
tarix elmləri doktoru, professor

Azad TALİBOV
hüquq elmləri namizədi, dosent

Elmi məsləhətçi: Cahangir **MƏMMƏDLİ**
filologiya elmləri namizədi, dosent

Rəyçilər: Nailə **MEHRƏLİYEVƏ**
pedaqoji elmlər namizədi, dosent
Natiq İSAYEV
müəllif hüquqları üzrə ekspert

Şəhla Tahirqızı. Müəllif hüququ (dərs vəsaiti). B.: , 2008, 152 s.

«HS 060100 – Nəşriyyat işi və redaktəetmə» ixtisası üzrə təhsil alan tələbələr üçün nəzərdə tutulmuş bu vəsaitdən hüququn digər sahələrində çalışanlar, tələbələr və müəllimlər, həmçinin nəşirlər və müəlliflər istifadə edə bilərlər.

T 1203020400 – 2008

©Şəhla Tahirqızı, 2008

Kitabın içindəkilər

Giriş	5
I fəsil. Müəllif hüququnun obyekt və subyektləri	7
§1. Müəlliflik hüququnun obyektləri	7
§2. Müəlliflik hüququnun subyektləri	22
II fəsil. Əlaqəli hüquqlar	29
§1. "Əlaqəli hüquqlar" anlayışı	29
§2. İfaçıların hüquqları	33
§3. Fonoqram istehsalçılarının hüquqları	36
§4. Efir və kabel yayımı təşkilatlarının hüquqları	38
III fəsil. EHM-lər və məlumat bazaları üçün proqramların hüquqi mühafizəsi	42
§1. EHM-lər və məlumat bazaları üçün proqramların hüquqi mühafizəsi anlayışı	42
§2. EHM-lər və məlumat bazaları üçün proqrama dair hüququn məzmunu	47
§3. EHM-lər və məlumat bazaları üçün proqramların qeydiyyatı	56
IV fəsil. İnformasiya ehtiyatları hüququ	58
§1. «İnformasiya və informasiya ehtiyatları» anlayışı.....	58
§2. İnformasiya münasibətlərinin subyektləri	65
§3. İnformasiya ehtiyatlarına hüququn məzmunu	66
§4. İnformasiya ehtiyatlarının istifadəsi.....	70
V fəsil. Domen adları hüququ	72
§1. Domen adları anlayışı	72
§2. Domen adlarına hüququn məzmunu	79
Əlavə 1. «Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu.....	82
Əlavə 2. «Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında» Azərbaycan Respublikası qanununun tətbiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası prezidentinin sərəncamı	118
Əlavə 3. Azərbaycan Respublikasının Müəllif Hüquqları Agentliyi haqqında Əsasnamə	120
Əlavə 4. «Nəşriyyat işi haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu.....	135
İstifadə olunmuş ədəbiyyat	150

GİRİŞ

Bütün dövrlərdə cəmiyyətin sivilizasiyalılığının başlıca göstəricilərindən birini həmin cəmiyyətdə elm, mədəniyyət və texnikanın inkişafına verilən diqqət təşkil etmiş və bu gün də təşkil etməkdədir. Son nəticədə cəmiyyətin qarşısında duran iqtisadi problemlərin uğurlu həlli də cəmiyyətin intellektual potensialının və onun mədəni inkişaf səviyyəsinin nə dərəcədə yüksək olmasından asılıdır. Öz növbəsində, elm, mədəniyyət və texnika yalnız zəruri hüquqi şərtlər də daxil olmaqla, müvafiq şərtlər mövcud olduqda dinamik şəkildə inkişaf edə bilər. Şübhəsiz, onların sırasına cəmiyyətdə təşəkkül tapan əmtəə-pul münasibətlərinə adekvat olan normativ qaydaların qanunvericilikdə təsbitini də aid etmək lazımdır.

Azərbaycan Respublikasının xüsusi mülkiyyətə və bazar iqtisadiyyatına keçməsi obyektiv zərurət kimi intellektual fəaliyyətin nəticələrinin qorunması və onlardan istifadə edilməsi ilə bağlı olan ictimai münasibətlərin hüquqi bazasında da bu istiqamətdə islahat aparılmasını tələb etmişdir. Nəzərdən keçirilən sahəyə aid olan köhnə (əvvəlki) qanunvericilik bir sıra mənfi məqamlarla xarakterizə olunurdu.

İlk növbədə, bütün keçmiş Sovet İttifaqında olduğu kimi, Azərbaycanda da intellektual mülkiyyətin mühafizəsi haqqında xüsusi qanunlar yox idi və nəzərdən keçirilən sahədə münasibətlərin hüquqi tənzimlənməsi, əsasən, qanun qüvvəli aktlarla tənzimləndirdi. Bu baxımdan yeganə istisnayı xüsusi qanunda, 60-cı illərin ortalarından etibarən isə Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsində cəmləşdirilmiş müəllif hüququ normaları təşkil edirdi.

Azərbaycan dövlət müstəqilliyini əldə etdikdən sonra intellektual mülkiyyətin mühafizəsi sahəsində yaranmış böhranlı vəziyyət bütövlükdə aradan qaldırılmış, ənənəvi qorunma obyektlərinin istifadə üsulları dəyişilmiş, yeni obyektlər əmələ gəlmiş, istifadə etmə özlüklüyündə qlobal xarakter daşımağa başlamışdı.

Əlbəttə, deyilənləri nəzərdən keçirilən sahədə bütün əsas problemlərin həllini tapmasının nəticəsi kimi qiymətləndirmək lazım deyildir. Hələ də bu sahədə həllini gözləyən məsələlər kifayət qədərdir. Bunlardan başlıcası intellektual mülkiyyətin mühafizəsi haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunları ilə təsbit olunmuş Azərbaycan tarixində ilk dəfə sivilizasiyalı cəmiyyətin tələblərinə cavab verən göstərişlərin real həyatda təcəssümüdür. Sırr deyil ki, məhz indi, müasir tələblərə cavab verən qanunların bütöv blokunun qəbul edildiyi bir vaxtda ölkəmizdə müəllif və patent hüquqlarının pozuntularının sayının xeyli artması müşahidə olunur. Bu, bir sıra səbəblərlə şərtlənmişdir ki, onların arasında ölkədə hüquqi mədəniyyətin kifayət qədər yüksək səviyyədə olmamasını, çox vaxt məxsusi olaraq bir-iki «pirat» nəşrin buraxılması üçün yaradılan çoxlu özəl firmanın meydana çıxmasını, zərərçəkənlərin hüquqlarını real surətdə müdafiə etməyə qadir olan səriştəli hüquqşünas kadrların və təşkilatların çatışmazlığını və s. göstərmək olar. Şübhəsiz, belə vəziyyətin səbəblərindən biri müəlliflərin, patent sahiblərinin və intellektual mülkiyyət obyektlərini yaradan və onlardan istifadə edən digər şəxslərin öz hüquqlarını zəif bilməsidir.

Bütün bunlar müəllif hüquqlarının yeni qanunvericiliyin tələbləri səviyyəsində qavranılmasını və mənimsənilməsinə zəruriləşdirir. Bu zərurətsə, mövcud sahədə dünya təcrübəsinə pragmatik yanaşma tərzini tələb edir. Təcrübənin tətbiqi üçün isə ilk növbədə onu öyrənmək lazım gəlir.

Bakı Dövlət Universitetinin Kitabxanaçılıq-İnformasiya fakültəsində «Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi» üzrə təhsil alan tələbələrə artıq 10 ilə yaxındır ki, müəllif hüquqlarının sirləri öyrədilir və bu sahədə fundamental monoqrafiya, dərslik və dərs vəsaitlərinə böyük ehtiyac duyulur. Həmin ehtiyacı ödəmək məqsədilə hazırlanmış «Müəllif hüququ» adlı dərs vəsaitində Azərbaycanda müəllif-hüquq münasibətlərinin xarakterik xüsusiyyətləri, müəllif hüquqlarının yeni nəzəri modelləri, aparıcı tematikası, tipologiyası və s. kimi məsələlərə nəzər yetirilir.

Əlbəttə, dərs vəsaiti müəllif-hüquqlarının bütün aspektlərini ifadə etmək iddiasından uzaqdır. Lakin ümid edirik ki, mövcud qanunvericilikdə olan bir sıra məqamların anlaşılmasında tələbələrə yardımçı olacaqdır.

I FƏSİL

MÜƏLLİFLİK HÜQUQUNUN OBYEKT VƏ SUBYEKTLƏRİ

§ 1. Müəlliflik hüququnun obyektləri

Müəlliflik hüququ obyektinin əlamətləri. Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununda (1996) göstərilir ki, yaradıcılıq məhsulu olan elmi əsərlər, bədii ədəbiyyat və incəsənət əsərləri təyinatından və ifadə edilməsi üsullarından asılı olmayaraq müəlliflik hüququ obyektləridir. Bu təyinat çoxhəcmli olub, müəlliflik hüququ obyektinin çoxlu sayda əlamətlərini əhatə edir. Bundan başqa, bir sıra əlamətlər qanunun bir neçə digər maddələrində də göstərilmişdir.

1. "Əsər" anlayışı müəllifin yaradıcılıq məhsulu kimi, bir neçə yüzillik əvvəl meydana gəlmişdir, lakin müasir qanunçuluq onun dəqiq tərifini verməmişdir. Bunun səbəbi odur ki, əsər mürəkkəb, çoxplanlı obyektədir və bu və ya digər mənalandırmada ilk planda onun bir neçə xarakteristikası verilir.¹ Məsələn, V.Serebrovskinin verdiyi tərif belədir: "Əsər – yaradıcılıq fəaliyyəti nəticəsində alınan, insanın qavrama imkanlarına uyğun ifadə edilən və təqdimat (yayıma) formasına malik olan ideyaların, fikirlərin və obrazların məcmudur". Bu tərifdə başlıca olaraq, əsərin hüquqi mühafizə obyektinə kimi xarakteristikası verilir.
2. Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun **5-1-ci** maddəsinə əsasən, müəlliflik hüququ təyinatından, dəyərindən və məzmunundan, habelə ifadə formasından və üsulundan asılı olmayaraq yaradıcılıq fəaliyyətinin nəticəsi olan həm açıqlanmış, həm də açıqlanmamış, obyektiv formada mövcud olan elm, ədəbiyyat və incəsənət əsərlərinə şamil edilir. Müəllif hüququnun tətbiq sahələri ənənəyə uyğun olaraq belə göstərilmişdir, əslində isə onların konkret sərhədi yoxdur. Həqiqətən, müəlliflik hüququ üçün elmin, ədəbiyyatın və incəsənətin sərhədlərini dəqiq şəkildə müəyyən etmək çox mürəkkətdir.

Bundan başqa, məntiqin əsas tələbi olan bölgünün bir əsasda olması prinsipi burada pozulmuş olur. Əslində, burada çoxplanlı anlayışın olması tamamilə aydındır. Onu demək kifayətdir ki, müəyyən obyekt eyni zamanda, bu terminlərin müxtəlifliyi ilə xarakterizə edilə bilər. Məsələn, əsər eyni zamanda həm bədii, həm də elmi əsər ola bilər (fəlsəfə sahəsində bu hal çox müşahidə edilir). Digər obyektləri vahid bir kateqoriyaya daxil etmək çətindir. Eləcə də, teatr pyesini həm incəsənət, həm də ədəbiyyat əsəri hesab etmək olar. Bu terminlər müəlliflik hüququnu digər müstəsna hüquqlardan fərqləndirməyə imkan vermir. EHM-lər üçün proqramlar hazırda müəlliflik hüququ obyektidir. Lakin proqramı elmi əsər, ədəbiyyat və yaxud incəsənət əsəri kimi fərqləndirmək çox çətindir. Çünki bəzi hallarda proqramın yazılması riyazi biliklər tələb etməyə bilər. Bəzi qanunvericilikdə EHM-lər üçün proqramlar ədəbi əsər hesab edilir. Bu cür yanaşmanın mənfi cəhətləri də vardır. Beləliklə, yuxarıda deyilən terminlər məhdudlaşdırılaraq ayrılıqda deyil, insan fəaliyyətinin müəyyən sahəsini ifadə etmək üçün məcmu halda götürülməli və orientir rolunu oynamalıdır.

3. Əsər yaradıcılıq fəaliyyətinin nəticəsi (məhsulu) olmalıdır. "Yaradıcılıq" anlayışı ilk baxışdan kifayət qədər aydın olsa da, onun tərifini vermək çətindir. S.İ.Ojeqovun rus dilinin izahlı lüğətində, eləcə də, "Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti"nin birinci cildində "yaradıcılıq" "məhiyyəti etibarilə yeni mədəni və maddi dəyərlərin yaradılması prosesi" kimi izah edilmişdir. Hüquqa dair bir sıra ədəbiyyatlarda² "yaradıcılığa" belə tərif verilir: "Yaradıcılıq öz unikallığı, təkraredilməzliyi, orijinallığı ilə fərqlənən və keyfiyyətə yeni olan insan fəaliyyətidir". Burada nəticənin xarakteristikası ön planda verilmişdir. Bununla birlikdə, yadda saxlamaq lazımdır ki, burada fəaliyyətin bir prosesi kimi xarakteristikasından söhbət gedir. Heç də hər zaman əvvəldən təsəvvür etmək olmur ki, yaradıcılıq nə ilə qurtaracaq və müəllifin müəyyən nəticəyə gəlməsi mümkün olacaqmı. Buna görə də, müəllifdən yaradıcılıq nəticələrini

¹ Əsərin müxtəlif tip əlamətləri aşağıdakı əsərlərdə verilmişdir: Красовчикова О.А. Единство и дифференциации правовых форм творческих отношений // Проблемы советского авторского права.-М.1979.-С.55; Сereбровский В.И. Вопросы советского права.-М., 1956.-32с.

² Гаврилов Е.Л. Советское авторское право. Основные положения и тенденции развития. – М., 1984. -с. 83.; Сereбровский В.И. Вопросы советского авторского права. -М., 1956. -с.43.

qısa vaxtda tələb etmək olmaz. Yaradıcılıq prosesi illərlə davam edə bilər. Odur ki, nəticənin xarakteristikası keçmiş illərdə baş vermiş fəaliyyətin xarakteristikasına təsir edə bilməz. Müəlliflik hüququnda belə məntiqsizliyin səbəblərini göstərərək qeyd etməliyik ki, müəlliflik hüququna cəmiyyətdə əsərlərin varlığı ilə bağlı olan bütün münasibətləri əhatə etməyə cəhd edilmir. Qismən, hüquqi tənzimləmə çərçivəsində əsər yaradılmasının daxili prosesi nəzərə alınmır, bu proses isə əslində, yaradıcılıqdır. Buna görə də hüququ tətbiq edən real imkanı qalmır ki, əsərin yaradılmasına səbəb olan fəaliyyəti birmənalı tərzdə xarakterizə etsin. Belə olduqda bütün mübahisəli hallarda əsər təcrübi olaraq yeganə universal göstəriciyə çevrilir. Təsəvvür edilir ki, əsərin yeniliyi müəllifin yaradıcılıq fəaliyyətini xarakterizə edir və belə halda ideya əsas götürülür. Lakin yadda saxlamalıyıq ki, belə meyarların konkret olmaması, qeyri-müəyyənliyi bir sıra konkret məsələlərin həllini məhkəmənin öz üzərinə qoyur. Bu və ya digər hallarda məhkəmə müəllifin fəaliyyət xarakterini də nəzərə alacaqdır. Təsədüfi deyil ki, anqlosakson məhkəmə təcrübələrində əsərin xarakteristikasına dair yuxarıda dediyimiz traktovka (qorunan əsər orijinal olmalıdır) başlıca meyar kimi götürülmür. Burada müəllifin fəaliyyətinin xarakteristikasına daha çox diqqət verilir. Məsələn, əsər o zaman orijinal hesab edilir ki, müəllif əsəri yazarkən "bacarıq, düşüncə və əmək" sərf etsin, yaxud əgər əsər "alın təri" ilə yazılmışdırsa, "seçmə, qiymətləndirmə, yoxlama" prosesləri əsərdən aydın başa düşülsün. Bu ölkələrdə faktiki olaraq əsərdə ideyanın və onun ifadə formasının orijinal olması tələb edilmir. Ancaq əsərin köçürmə olmadığı və bilavasitə müəllif tərəfindən yaradılması əsas götürülür.

4. Əsər təyinatından asılı olmayaraq hüquqi qorunma dairəsində olur. Əsərin hansı sahəyə aid olması, onun hansı fəaliyyət sahəsində istifadə ediləcəyi, əlaqədar sahənin aktuallığı, yaxud qeyri-aktuallığı nəzərə alınmır. Bu prinsip qismən ifadə edir ki, hətta utilitar təyinatlı obyektlərdə də (məişətdə işlənən predmetlər, memarlıq tikintiləri və s.) müəlliflik hüququnu inkar etmək yolverilməzdir. Belə obyektlərin istifadəsi zamanı dəyişiklik ancaq müəllifin razılığı ilə edilə bilər.

5. Əsər məna dəyərindən, məziyyətlərindən asılı olmayaraq qorunur. Bu əlamət əvvəlki ilə sıx bağlıdır. Əsər öz təyinatına uyğun olar, yaxud hər hansı real təyinata uyğun gəlməyə bilər. Hər iki halda əsər qorunur. Eyni zamanda, əsər "ictimai fayda" baxımından qiymətləndirilməsinə görə də hüquqi mühafizədən məhrum edilə bilməz. Hətta müəyyən tarixi şəraitdə əsər cəmiyyət üçün ziyanlıdırsa, yenə də müəlliflik hüququ ilə qorunur. Müəllifin uğursuz yaradıcılıq məhsulu olan əsər də müəlliflik hüququ ilə qorunacaqdır.

6. Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun **5-2-ci** maddəsinə əsasən, əsər obyektiv formada mövcud olmalıdır. **5-2-ci** maddə maddi forma kimi aşağıdakıları göstərir:

- yazılı (əlyazması makina yazısı, not yazısı və s.)
- şifahi (kütləvi çıxış, kütləvi ifa və s.)
- səs və ya videoyazılma (mexaniki, maqnit, rəqəmli, optik və s.)
- təsviri (rəsm, eskiz, şəkil, plan, cizgi, kino-, tele-, video-, yaxud fotokadr və s.)
- həcmli-fəzavi (heykəl, model, maket, tikili və s.)

Bu siyahı ancaq nümunəvi xarakter daşıyır, obyektiv formada ifadə olunan digər tip əsərlər də buraya aid edilə bilər.

"Obyektiv forma" anlayışının müxtəlif traktovkası (izahı) ola bilər. Əsərin hüquqi qorunmaya təqdim edilməsində vacib roluna görə bu anlayışın bir neçə meyarı müəyyən edilməlidir.

Adətən bir qayda olaraq, iki meyar əsas götürülür: əsərin təkrar nümayiş etdirilməsi, surətinin alınması və insanın hiss orqanları ilə qavranılması.

Təkrar nümayiş etdirilmə, yaxud surətinin alınması meyarı dünya müəlliflik hüququna dair tədqiqatlarda kifayət qədər araşdırılmışdır. Tədqiqatçıların yekdil fikrinə görə, əsərin obyektiv formaya malik olması onu təkrar nümayiş etdirmək, surətini almaq, yəni təkrar istehsal etməyin mümkün olmasıdır. Buradan da bu nəticəyə gəlinir ki, hər hansı maddi daşıyıcıda olmayan əsər də hüquqi qorunma obyektinə ola bilər. Həqiqətən, əgər əsər maddi daşıyıcıya yazılmayıbsa, onun identikliyinə təyin etmək mümkün deyil. Belə halda onu dinləyən, qəbul edən insanların yaddaşına əsaslanmaq lazım gəlir. Bununla yanaşı, belə mövqə bir sıra çatışmazlıqlara malikdir. Bu və ya digər səbəblərə görə, bir çox əsərlər bilavasitə hər hansı daşıyıcıya malik olmadığına, ancaq ifa edildiyinə görə hüquqi mühafizədən məhrum

olur.

Bununla əlaqədar olaraq, belə bir fikir irəli sürülmüşdür ki, obyektiv forma həm də əsərin təkrar nümayiş, yaxud istehsal edilməsində də özünü göstərməlidir. Məsələn, əgər əsər ifa edilmişdirsə, təkrar edilə də bilər. Faktiki olaraq bu, onu ifadə edir ki, təkrar göstərmə, nümayiş nöqtəyi-nəzərindən əsərin obyektiv formasının qiymətləndirilməsinin mənası yoxdur. Burada başlıca meyar müəllifin hansı yolla olsa öz yaratdığını göstərməsidir, ifa etməsidir.

Göstərilən yanaşmada müəyyən meyarların ayrılması vacibliyi ona gətirib çıxardı ki, tədqiqatçılar əsərin obyektiv formaya malik olmasını onun **hiss orqanları tərəfindən qəbul edilməsi**, qavranılması meyarı ilə də müəyyənləşdirməyi əsas göturdülər. Xüsusilə, anqlosakson ölkələrdə bu meyar kifayət qədər yayılmışdır. Bu halda əsərə o vaxt mühafizə hüququ verilir ki, o, qavranılma imkanına malik olsun. Burada əsərin maddi daşıyıcıda fiksasiya olunub-olunmaması nəzərə alınmır. Əsas məsələ onun ifa edilməsi, nümayiş və göstərilməsinin hiss orqanları vasitəsilə qavranılmasıdır.

Hətta əsər göstərilən meyarlara görə müəlliflik hüququ obyektinin təyinatına uyğun olsa belə, bəzi hallarda Azərbaycan müəlliflik hüququ qanununun çərçivəsindən kənar qalacaqdır. Əsərin Azərbaycan müəlliflik hüququnun təsiri altına düşməsi üçün onun Azərbaycan vətəndaşları, yaxud Azərbaycan ərazisi ilə bağlılığı da vacib meyar kimi götürülə bilər. Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun **3-cü** maddəsinə uyğun olaraq müəlliflik hüququ aşağıdakılara şamil edilir:

- Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı olan və ya Azərbaycan Respublikası ərazisində daimi yaşayış yeri olan fiziki şəxs, yaxud Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi üzrə hüquqi şəxs müəlliflik hüququ və ya əlaqəli hüquqlara malik olduğu elm, ədəbiyyat və ya incəsənət əsərləri, ifalar və fonogramlar;
- Azərbaycan Respublikası ərazisində ilk dəfə dərc edilmiş (buraxılmış) elm, ədəbiyyat və incəsənət əsərləri və ya fonogramlar. Əsər və fonogram Azərbaycan Respublikasının hüddullarından kənar ilk dəfə dərc edildikdən (buraxıldıqdan) 30 gün keçənədək Azərbaycan Respublikası ərazisində dərc edildikdə Azərbaycan Respublikasında da ilk dəfə dərc edilmiş (buraxılmış) sayılır.

Müəlliflik hüququ ilə qorunmayan obyektlər. Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununda müəlliflik hüququnun obyektini olmayan, yəni müəlliflik hüququ verilməsi mümkün olmayan obyektlər **7-ci** maddədə verilmişdir. Bunlar aşağıdakılardır:

- rəsmi sənədlər (qanunlar, məhkəmə qərarları, qanunvericilik, inzibati və məhkəmə xarakterli digər mətnlər), həmçinin onların rəsmi tərcümələri;
- dövlət rəmzləri və nişanları (bayraqlar, gerblər, himnlər, ordenlər, pul nişanları, digər dövlət rəmzləri və nişanları);
- xalq yaradıcılığı əsərləri;
- hadisələr və faktlar haqqında informasiya xarakterli məlumatlar.

Birinci üç qrup əsərlər həqiqətən müəlliflik hüququ obyektinin bütün əlamətlərinə uyğun gələ bilər, həmçinin, şübhə yoxdur ki, onların yaradılmasında xeyli yaradıcı əmək tələb olunur. Göstərilən birinci iki qrup əsərlərin müəllif hüququ ilə mühafizə edilməməsinin səbəbi onların cəmiyyətdə müstəsna rol oynamasıdır. Bu obyektlər bütün cəmiyyətin yaratdığı məhsul və cəmiyyət üzvlərinin kollektiv iradəsinin ifadəsi kimi meydana çıxır. Bundan başqa, məsələn, dövlət gerbinə, yaxud bayrağa, sadəcə, rəsm kimi baxıla bilməz. Onlara xalqın yekdilliyinin ifadəsi kimi baxmaq olar. Eyni zamanda, hər bir obyektin hazırlanması mərhələsindəki variantlar da müəlliflik hüququnun obyektləri hesab edilməlidir. Məsələn, normativ aktların layihələrinə müəlliflik hüququnun müstəqil obyektləri kimi baxılmalıdır. Əgər sənəd əlaqədar orqan tərəfindən qəbul edilmərsə, onu yaradan şəxs müəlliflik hüququndan məhrum edilməsinə heç bir əsas yoxdur.

Yuxarıda göstərilən əsərlərin müəlliflik hüququ obyektlərinə aid olunmaması onu göstərir ki, həmin əsərlər müəlliflik hüququ qanunçuluğu əsasında deyil, digər qaydalar əsasında cəmiyyətdə istifadə olunur. Azərbaycan Respublikasında dövlət gerbi və bayrağı haqqında xüsusi qanun qəbul edilmişdir. Burada dövlət rəmzlərindən istifadə etməyə hüququ olan sosial qruplar (məsələn, hərbcilər, polis işçiləri və s.) onun tətbiq edildiyi sahələr göstərilmiş-

dir. Təbii ki, burada lisenziya alınmasından söhbət gedə bilməz. Çünki deyilən rəsmi dövlət sənədləri müəyyən davranış qaydaları, münasibətlər barədə cəmiyyət üzvlərinə məlumatlar verir və buna görə də təcrübi olaraq həmin məlumatların kütləyə istənilən formada çatdırılması mümkündür.

Xalq yaradıcılığı məhsulları (əsərləri) müəlliflik hüququ baxımından xüsusi bir qrup təşkil edir. Bu qrupun əsas xassəsi xalq yaradıcılığı əsərlərinin müəlliflərinin olmamasıdır. Ehtimal edilir ki, istənilən xalq yaradıcılığı əsəri qeyri-müəyyən şəxslərin yaradıcılıq məhsulu olub, onların hər birinin müəyyən element əlavə etdiyi və mövcud formaya gətirilmiş əsərlərdir. Lakin bu ehtimal inkar edilə bilər.

Xalq yaradıcılığı əsərlərinin müəlliflik hüququ obyektinə hesab edilməməsi həmin əsərlərin milli mədəniyyəti təbliğ etməsilə bağlıdır. Lakin qeyd etməliyik ki, bu məqsəd digər yollarla da həllini tapmaq iqtidarındadır. Xalq yaradıcılığı əsəri müəlliflik hüququ obyektinə kimi qəbul edilsə də, onun istifadəsi üçün xüsusi rejim qoyula bilər. Belə bir variantın qəbul edilməsi milli-mədəni nailiyyətlərin (irs) qorunması ilə bağlıdır. Məsələn, folklor əsərləri mənşə olan ölkədən kənar istifadə olunur və onların kommersiya xarakterli istifadəsi zamanı təhrif edilməsi də baş verə bilər. Qan düşmənimiz olan ermənilərin bizim xalq mahnılarımızı, hətta bəstəkar əsərlərimizi təhrif edərək özünüküləşdirməsi deyilən fikrə misaldır. Mədəni əlaqələrin də qloballaşdığı indiki dövrdə xalq yaradıcılığı əsərlərinin müəlliflik hüququ problemi xüsusi aktuallıq kəsb edir. Beləliklə, başlıca məsələ milli irsin istifadəsinin müəlliflik hüququ ilə mühafizəsinin əsas məqsədi müəyyən məbləğ qazanmaq deyil (bu məqsəd də mümkündür), onları təhrifdən və ixtiyari istifadədən qorumaqdan ibarətdir.

Qeyd edilən problemin ciddiliyi beynəlxalq səviyyədə də qəbul edilmişdir. Bir sıra ölkələr müəlliflik hüququ çərçivəsində folklor əsərləri üçün hüquqi rejim, bəzi ölkələr isə (məs: Boliviya, Tunis, Çili və s.) xalq yaradıcılığı əsərlərinin istifadəsi üçün xüsusi qaydalar müəyyən etmişlər.

Faktlara və hadisələrə dair informasiya xarakterli məlumatlar hüquqi mühafizə olunmur. Belə ehtimal edilir ki, müəyyən fakt barədə xəbərin hazırlanması və verilməsi xüsusi yaradıcılıq tələb etmir. Lakin bu, onu ifadə etmir ki, informasiyanı xəbər formasında hazırlayan şəxsin marağı, ümumiyyətlə, hüquqi vasitələrlə qoruna bilməz. Məsələn, informasiya agentliyinin hazırladığı materialların kütləvi informasiya vasitələrində yayılması zamanı mütləq həmin agentliyə isnad edilməlidir. İnformasiyanı yayan şəxs onu hazırlayan şəxslə müqavilə bağlaya bilər. Lakin bütün bunlar müəlliflik hüququ qanunundan kənar aparılan fəaliyyətdir. Əgər müəllif müəyyən faktı yalnız, sadəcə olaraq, təsvir etməyib, onu dəyərləndirirsə, ona icmal verirsə, izah edirsə, proqnozlaşdırırsa və s. hallarda həmin əsər hüquqi qorunma obyektinə çevrilir. Həmin əsərin aktuallıq dərəcəsinə görə onun istifadəsinə xüsusi rejim qoyula bilər. Müəlliflik hüququ olan informasiya xarakterli faktların və hadisələrin kütləvi informasiya vasitələrində istifadəsi zamanı müəllifə isnad edilməli və bunun müqabilində müəyyən məbləğ ödənilməlidir.

Formal xarakterli işlərin icrası. Əsərə müəlliflik hüququ onun yaradılması faktı ilə yaranır. Müəlliflik hüququnun yaranması üçün əsərin yaradıcılıq məhsulu kimi təsdiq edilməsi, qeydiyyatı və s. tələb olunmur. Lakin müəllif əsərlə bağlı mübahisələrdə öz səlahiyyətini sübut etmək üçün lazımi tədbir görməlidir. Məsələn, müəllif müəlliflik hüququnu təsdiq edən xüsusi simvolu (C – copyright – müəllif hüququ), müstəsna hüquq sahibinin soyadını, əsərin birinci nəşr ilini əsərinə yazmağa bilər. Bu işarələrin verilməsi (yaxud verilməməsi) müəllifin əsərə hüquqi statusunu müəyyən etməsə də, beynəlxalq miqyasda əlaqədar əsərin hüquqi mühafizəsi üçün vacib əhəmiyyətə malikdir. Müəllif hüququ haqqında Ümumdünya Konvensiyasının III maddəsinə əsasən deyilən işarələrin əsərdə verilməsi konvensiyanın üzvü olan ölkələrdə həmin əsərin müəlliflik hüququnu avtomatik təmin edir. Bu baxımdan yuxarıda göstərilən işarələrin əsərdə verilməsinə diqqətlə yanaşmaq, hər şeyi düz yazmaq vacibdir. Məsələn, Azərbaycan və digər MDB ölkələrindəki əlaqədar qanun əsərdə ilk çap tarixini səhv göstərməyin məsuliyyəti barədə heç nə demir. Lakin bir çox ölkələrdə əgər əsərin çap edilmə tarixi səhv yazılmışdırsa, məhkəmə müəlliflik hüququna xitam verir.

Qeyd etmək lazımdır ki, əsərə müəlliflik hüququ onun maddi daşıyıcısından asılı deyildir. Bu fikir onu ifadə edir ki, müəyyən əsərin maddi daşıyıcısını dəyişməklə istifadə edilməsi müəlliflik hüququnun pozulmasıdır. Bununla yanaşı, bəzi müəlliflik hüququ obyektləri üçün

əsərin öz daşıyıcısından ayrı mövcud olması da mümkündür (məsələn, ədəbi əsərlər öz əlyazmalarının taleyindən asılı olmadan mövcuddur). Bəzi əsərin maddi daşıyıcı ilə sıx əlaqəsi vardır (məsələn, tək nüsxələrdə olan rəsm əsərləri).

Müəlliflik hüququ obyektlərinin növləri. Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununda (**maddə 6, bənd 1**) müəlliflik hüququ obyektlərinin aşağıdakı növləri göstərilir:

- ədəbi əsərlər (kitablar, broşuralar, məqalələr, kompüter proqramları və s.);
- dram, musiqili-dram və başqa səhnə əsərləri;
- xoreoqrafik əsərləri və pantomimalar;
- mətnli və ya mətnsiz musiqi əsərləri;
- audiovizual əsərlər (kino-, tele- və videofilmlər, slayd filmlər, diafilmlər və başqa kino və teleəsərlər);
- heykəltəraşlıq, rəngkarlıq, qrafika, dizayn, litoqrafiya əsərləri, qrafiki hekayələr, komikslər və digər təsviri incəsənət əsərləri;
- dekorativ tətbiqi və səhnə tərtibatı sənəti əsərləri;
- arxitektura, şəhərsalma və bağ-park sənəti əsərləri;
- fotoqrafiya əsərləri və ona oxşar üsulla yaradılmış əsərlər;
- coğrafiya, topoqrafiya və digər elmlərə aid olan xəritələr, planlar, eskizlər, illüstrasiyalar və plastik əsərlər;
- törəmə əsərlər (tərcümələr, dəyişmələr iqtibaslar, annotasiyalar, referatlar, xülasələr, icmalar, səhnələşdirmələr, aranjemanlar, elm, ədəbiyyat və incəsənət əsərlərinin yenidən işlənməsi);
- toplular (ensiklopediyalar antologiyalar, məlumat bazaları və materialın seçilməsinə və ya düzülməsinə görə yaradıcılıq fəaliyyətinin nəticəsi olan digər məcmuələr);
- törəmə əsərlərə və toplulara müəlliflik hüququ onların əsaslandığı və ya onlara daxil edilən əsərlərin müəlliflik hüququ obyektləri olmasından asılı olmayaraq qorunur;
- digər əsərlər.

Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununda belə dolğun siyahının verilməsi müəlliflik hüququnun inkişaf xüsusiyyətləri ilə bağlıdır. Tarixən hüquqi tənziqləmə yeni obyektlərə uyğunlaşdırılmış, nəticədə müxtəlif obyektlərə hüquqi yanaşma istiqamətli şəkil almış, bəzi hüquqi qaydalar isə ancaq müəyyən obyektlərə tətbiq edilmişdir. Bununla əlaqədar olaraq, müəlliflik hüququnun müxtəlif obyektlərinin öyrənilməsi son dövrlərə qədər çap edilən bütün dərsliklərdə öz əksini tapmışdır. Lakin əsərlərin istifadəsinin müasir texnoloji xüsusiyyətləri ona gətirib çıxarmışdır ki, müxtəlif növ obyektlər arasındakı sərhəd silinmişdir. Eyni səviyyədə elektron formada ədəbi və musiqi əsərlərini, fotoqrafiyanı, xəritəni, planları, eskizləri və s. təqdim etmək olar. Elektron forma yaradıldıqdan sonra istənilən əsər kompüter üçün eyni tipli siqnalların məcmusundan ibarət olmuşdur. Belə halda əsərlərin istifadəsinin müxtəlif növ obyektlər üçün əhəmiyyətli fərqləri olmayacaqdır. Məsələn, əsər kompüterin yaddaşında saxlana, çoxaldıla, efirə və ya kabele verilə bilər və s.

Müəlliflik hüququnun müxtəlif obyektləri müasir texniki inkişafın yuxarıda göstərilən xüsusiyyətləri ilə əlaqədar olaraq əvvəlki mənasını əhəmiyyətli dərəcədə itirir. Buna baxmayaraq, müxtəlif obyektlərin istifadəsinin məxsusi xüsusiyyətləri olacaqdır. Bundan başqa, qanunda obyektlərin siyahısının verilməsi ən vacib obyektlərin göstərilməsi məqsədini güdür və bununla da potensial hüquq mühafizəçilərinə öz maraqlarını qorumaq üçün müəyyən informasiyalar verir.

Ədəbi əsərlər. Maddi daşıyıcıya keçirmək məqsədilə işarə və simvolların istifadə edilməsi ədəbi əsərlərin əsas əlaməti hesab edilir. Simvolun növü və tipi prinsipial əhəmiyyət daşıyır. Bu müəyyən dilin hərfləri, riyazi simvollar, not yazıları, kimyəvi düsturlar və s. olurlar. Maddi daşıyıcı müxtəlif tipdə ola və istənilən materialdan hazırlana bilər. Qanun EHM-lər üçün proqramları ədəbi əsərlərə aid etdiyindən yazmaq üçün istifadə edilən mikrosxem də əlverişli daşıyıcı kimi nəzərə alınır. Ədəbi əsəri kompüterə yazmaq üçün adi təbii dil deyil, elektron qurğular üçün hazırlanmış dillərdən (Beyzik, Paskal, Si, Ada və başqaları) istifadə edilir.

Dram, musiqili dram və ssenari əsərləri. Əksər hallarda bu qrup əsərlərin hazırlanmasında

ədəbi əsərlər-ssenarilər, notlar və s. istifadə edilir. Lakin bu qrupun ayrılmasında əsas məqsəd ədəbi mətnin hüquqi mühafizəsi deyil, onun səhnə təqdimatını qorumaq imkanının olduğunu nəzərə çarpdırmaqdır. Bu obyektləri təkrar hazırlamaq olmaz – hər dəfə artıq yeni əsər meydana gələcəkdir. Bununla yanaşı, əsəri pilyonkaya və digər əlaqədar daşıyıcıya keçirmək və sonralar bu variantı istifadə etmək olar. Əsərin istifadəsi ifaçı vasitəsilə reallaşacaqdır ki, o da müstəqil hüquqi mühafizə obyektidir.

Xoreoqrafik əsərlər, pantomimlər. Bu növ əsərlərdə müəllifin ideyasının reallaşdırılması insan bədəninin plastik hərəkətləri vasitəsilə həyata keçirilir. Belə əsərlərin ədəbi əsərlər qrupuna deyil, müstəqil qrupa ayrılması onunla bağlıdır ki, bu halda məhz rəqs, yaxud baletin özü qorunur, baletmeysterin yazılı göstərişi isə ədəbi əsər hesab edilir. Bu qrupa daxil edilən əsərlər müstəsna hüquqi qüvvəyə malik olan obyektlər (musiqi, oxu, artistlərin ifası) vasitəsilə kütləyə çatdırılır.

Mətnli, yaxud mətnsiz musiqi əsərləri. Dramatik və xoreoqrafik əsərlərdə olduğu kimi, burada da əsərin ədəbi yazısını onun ifasından fərqləndirmək lazımdır. Əgər əsər ancaq not işarələrinin məcmusu kimi fiksasiya olunubsa, onu ədəbi əsər hesab etmək olar. Musiqi əsərinin məziyyətlərindən asılı olmayaraq ona mühafizə hüququ verilir. Beləliklə, opera və simfonik musiqi ilə yanaşı, musiqili çağırış radiostansiyası da hüquqi mühafizə obyektidir.

Musiqi əsərinin digər bir bəstəkar tərəfindən işlənməsi adi təcürbi fəaliyyət halını almışdır. Musiqi əsərinin spesifik xüsusiyyətləri çoxsaylı variasiyalar (aranjeman, orkestrləşmə, mövzunun istifadəsi və s.) etməyə imkan verir. Bir çox hallarda yeni əsərlərin yaradılmasından söhbət gedir. V. İonasin fikrinə görə, aranjirovka əsər tərcüməsi kimi bir qayda olaraq, yaradıcılıq prosesidir və yaradıcılıq məhsuludur.¹

Audiovizual əsərlər. Buraya fiksasiya olunmuş seriyalı, bir-birilə sıx bağlı olan kadrlar (musiqili və ya musiqisiz) aiddir. Onlar texniki vasitələrin köməkliliyi əsasında görmə və eşitmə (musiqi olduqda) ilə qavranılır. Bunlar kinematoqrafik əsərlərdir və kinematoqrafik vasitələrlə yaradılan bütün əsərlər (tele-, videofilmlər, diafilmlər, slaydfilmlər və başqaları) ilkin və sonrakı fiksasiyasından asılı olmayaraq eyni üsullarla qavranılır. Deyilən təyinatla əlaqədar olaraq bu qrupa həm kütləyə çatdırılma texnologiyası prinsip etibarilə müxtəlif olan obyektlər (kino-, tele-, videofilmlər), həm də müxtəlif tipli obyektlər (videofilmlər və diafilmlər) aiddir. Kadr məcmuunun ümumiliyi onları fotoqrafik əsərlərə yaxınlaşdırır. Eyni zamanda, fərqi də görmək olar, çünki fotoqrafik əsərlərdən fərqli olaraq burada müəyyən ardıcılıqla yerləşən kadrlar arasında sıx əlaqə vardır.

Bu qrup əsərlər bir çox hallarda böyük kollektivlərin (*ssenaristlər, kompozitorlar, aktyorlar, rejissorlar* və s.) yaradıcı əməyini birləşdirir. Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununda (**12-1-ci maddə**) quruluşçu-rejissor, ssenari müəllifi, quruluşçu-rəssam, quruluşçu-operator, xüsusi olaraq audiovizual əsər üçün yaradılmış musiqili əsərin (mətnli, yaxud mətnsiz) müəllifi (bəstəkar), əvvəllər yaradılmış, yenidən işlənmiş və audiovizual əsərin tərkibinə hissə kimi daxil edilmiş əsərin müəllifi də audiovizual əsərin şərik müəllifi sayılır. Bir çox hallarda onlar hüququ obyekt kimi kinostudiya, yaxud sifariş müqaviləsi ilə müəyyən edilir.

Təsviri sənət əsərləri. Bu qrupun ən əhəmiyyətli xüsusiyyəti unikal xarakterə malik olmasıdır. Bir qayda olaraq, belə əsərlər bir və ya bir neçə nüsxədə hazırlanır, onların tam şəkildə təkrar surətini çıxarmaq çox vaxt mümkün deyil. Əks halda ədəbi əsərlərdən fərqli olaraq onların müəyyən xassəsi itiriləcəkdir. Digər tərəfdən, təkrar surət hazırladıqda yeni xassələr yaradılmış olur və buna görə də reproduksiya müstəqil əsər hesab edilir.

Dekorativ-tətbiqi xarakterli əsərlər. Buraya rəssamlıq emalatxanasında sənaye üsulu ilə hazırlanmış incəsənət əsərləri də daxil olmaqla, praktiki istifadə predmetlərinə keçirilmiş (həkk olunmuş, yazılmış) ikiölçülü, yaxud üçölçülü incəsənət əsərləri aiddir. Bu qrupda iki növ obyekt ayırmaq olar: bir nüsxədə hazırlanmış əsərlər (rəssamlıq emalatxanasında hazırlanmış əsərlər) və sənaye istehsalı üçün nümunələr.

Birinci halda dekorativ-tətbiqi xarakterli əsərlər öz unikallığı ilə təsviri sənət əsərləri qrupuna yaxınlaşır. Fərq əsərin daşıyıcısının tətbiqi xarakterə malik olmasıdır. Müəllif daşıyıcı ilə

¹ Ионас В.Я. Критерий творчества в авторском праве и судебной практике. -М., 1983. -с.59-60

təyinatı müəyyən edilən əsərin istifadəsinə etiraz edə bilməz. İkinci halda isə əsərin qeyri-məhdud sayda təkrar surəti çıxarıla bilər. Belə əsərlər bir qayda olaraq, vəzifə tapşırıqlarını yerinə yetirərkən, yaxud sifariş müqaviləsinə əsasən hazırlanır.

Memarlıq, şəhərsalma və bağ-park incəsənət əsərləri. Təsviri incəsənət əsərlərinə kifayət qədər yaxın olmaqla, bu qrupa aid olan əsərlərin fərqli xüsusiyyətləri də vardır. Bu fərqlər onları ayrıca qrupa ayırmaq üçün əsas verir. Bir qayda olaraq, bu qrupa aid olan obyektlər müəllifin hazırladığı plan, çertyoj və s. əsasında yaradılır. Onlar qeyri-məhdud sayda tikililəri yerinə yetirməyə imkan verir. Beləliklə, konkret tikilinin taleyi əsərin ümumi taleyinə təsir etmir.

İndiki dövrdə layihə və çertyojlar müasir texnoloji proseslərin xüsusiyyətlərindən asılı olaraq sifarişçilər üçün adətən iri kollektivlər tərəfindən hazırlanır. Əksər hallarda bu qrupa daxil olan əsərlər vəzifə tapşırığı və ya sifariş müqaviləsi əsasında yerinə yetirilir.

Bu qrup obyektlərin tətbiqi xarakterdə olması onlara müəllifin icazəsi olmadan dəyişiklik etməyin qaçılmaz olduğunu göstərir. Lakin bəzi hallarda dəyişiklik edilməsi müəllifin özü tərəfindən aparılır. Fərdi və eksperimental tikintilərin qurulması buna misal ola bilər.

Fotoqrafik əsərlər və fotoqrafiyaya uyğun üsullarla hazırlanmış əsərlər. Fotoqrafiyada da rəssamlıq, nəqqaşlıq kimi eyni nəticəyə nail olunur, yəni müəyyən obyektin müstəvi formada və digər üsullarla təsviri verilir. Fotoqrafın fəaliyyəti rəssamın fəaliyyətindən prinsip etibarilə fərqlənir. Etiraf etmək lazımdır ki, fotoqrafiya əsərinin hazırlanması yaradıcılıq fəaliyyəti tələb etsə də, rəssamın fəaliyyətinə nisbətən başqa xarakter daşıyır. Fotoqrafik əsərlərin təsviri incəsənət əsərlərindən ayrılması məhz deyilənlərlə bağlıdır. Uzun tarixi dövr ərzində sovet qanunçuluğu fotoqrafiyanın hazırlanmasında formal qaydalara riayət etməyi tələb etmişdir (hər bir fotoqrafiyada firmanın və ya adın, fotoqrafın inisialının və yaşayış yerinin, həmçinin fotoqrafik əsərin buraxılması tarixinin göstərilməsi).

Coğrafi, geoloji və digər xəritələr, planlar, eskizlər, coğrafiya, topoqrafiya və digər əsərlərə dair plastik əsərlər. Bu obyektlər müəyyən dərəcədə texniki xarakter daşıyır. Eyni yerin xəritələri kifayət qədər bir-birinə oxşar olacaqdır. Buna görə də həmin obyektlərin hüquqi mühafizəsi müəyyən mürəkkəbliklərlə bağlı ola bilər.

Törəmə və çoxtərkibli əsərlər. Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu törəmə sənədləri də (tərcümələr, işləmələr, annotasiyalar, referatlar, xülasələr, icmallar, aranjemanlar və elmin, ədəbiyyatın və incəsənətin digər sahələrinə aid olan emal edilmiş sənədlər) hüquqi mühafizə obyektini hesab edir. Bunlardan başqa, məcmuələr (ensiklopediyalar, antologiyalar, məlumat bazaları) və digər çoxtərkibli əsərlərdə yaradıcı əmək nəticəsində materiallar seçilir, emal və sintez edilir. Bu, onu ifadə edir ki, törəmə əsərlər yaradıcılıq fəaliyyətinin nəticəsi kimi müstəqil əsərlərdir. Bununla yanaşı, yuxarıda sadalanan törəmə əsərlər ilkin yaradılan əlaqədar əsərlər əsasında hazırlanır.

Tərtibi sənədlərlə situasiya bir qədər sadədir. Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununda (**maddə 10-1**) topluların və tərtib edilmiş digər əsərlərin müəllifi (tərtibçi) yaradıcılıq əməyinin nəticəsi olan, materialların seçilməsi və ya düzümü şəklində yaradılan əsərlərə müəlliflik hüququna malikdir.

Məcmuə və digər çoxtərkibli əsərin müəllifinə (tərtibçisinə) yaradıcı əmək sərf edərək materialları seçdiyi və müəyyən qayda ilə yerləşdirdiyi üçün müəlliflik hüququ verilir. Beləliklə, ilkin əsərin müəlliflik hüququ ilə çoxtərkibli əsərin müəlliflik hüququ arasında bir-birini inkar etmə, ləğv etmə prosesi yoxdur. Tərtibatçı müəlliflik hüququna o halda malik olur ki, çoxtərkibli əsərə (məs: məcmuə) daxil etdiyi ilkin əsərlərin müəlliflərinin hüquqlarını pozmamış olsun. Öz növbəsində çoxtərkibli əsərə daxil edilən ilkin əsərin müəllifi həmin əsəri nəzərə almadan öz əsərini sərbəst istifadə edə bilər (əgər müəlliflik müqaviləsində digər hallar yoxdursa). Digər şəxslər artıq tərtib edilib nəşr olunmuş məcmuəyə oxşar məcmuə hazırlaya bilər. Belə ki, tərtibatçının müəlliflik hüququ digər şəxslərin də çoxtərkibli əsər üçün həmin materiallar əsasında müstəqil seçmə aparmasına və yerləşdirmə qaydasının seçilməsinə maneə ola bilməz.

Törəmə və çoxtərkibli əsərlər əsaslandığı ilkin əsərin və ya seçilib daxil edilən əsərin müəlliflik hüququ ilə qorunmasından asılı olmayaraq müəlliflik hüququ obyektini hesab edilir. Beləliklə, məcmuə tərtibatçısı, hətta hüquqi istifadə müddəti artıq qurtarmış (məsələn, müəlliflik hüququ müddəti bitmiş əsərlər), yaxud müəlliflik hüququ obyektini olmayan əsərlər (mə-

sələn, normativ aktlar) öz məcmuəsinə daxil etdikdə də müəlliflik hüququna malik olur. Ayrılıqda müstəqil əsər kimi baxılmayan məlumatlardan da məcmuə tərtib etmək olar. Lakin belə materialların seçilməsində yaradıcı əmək sərf edilməlidir, əks halda, ona "hadisə və faktlara dair informasiya xarakterli məlumatlar" kimi baxılacaqdır. Ensiklopediyaların, ensiklopedik lüğətlərin, elmi əsərlərin dövrü və ardı davam edən nəşrlərin, qəzet və jurnalların və s.-nin hazırlanmasında istifadə edilən əsərlər fərqli xüsusiyyətlərə malikdir (**10-2 və 13-cü maddə**). Çoxtərkibli əsərin (ensiklopediya, qəzet, jurnal və s.) özünə işəgötürənin müstəsna hüququ yaranır.

§ 2. Müəlliflik hüququnun subyektləri

"Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında" milli qanuna əsasən (**maddə 8**) yaradıcı əməyi əsasında əsəri hazırlayan, yaradan fiziki şəxs müəllif hesab edilir. Bu tərif ancaq bir tələb verir ki, bu da müəllifin fiziki şəxs olmasıdır. Onun yaşı, iş bacarığı nəzərə alınmır. Özlüyündə müəlliflik hüququ vətəndaşlıq hüququnun bir hissəsidir. Lakin fərdin yaradıcılıq qabiliyyəti ilə bağlıdır. Kiçik yaşlı vətəndaşlar (14 yaşa qədər) müstəqil şəkildə öz müəlliflik hüququndan istifadə edə bilməzlər. Onların adından valideynlər və ya qəyyumlar bu hüquqdan istifadə edə bilərlər. 14 yaşdan sonra fiziki şəxs elm, ədəbiyyat və ya incəsənət sahəsində müəlliflik hüququndan müstəqil istifadə edə bilər.

Əsərin hüquqi qorunma imkanlarının yaranmasına müəllifin vətəndaşlığı da təsir edir. Əsərinin nəşr yerindən asılı olmayaraq Azərbaycan vətəndaşına, həmçinin Azərbaycan Respublikası ilə birlikdə beynəlxalq müqavilələrə və konvensiyalara qoşulmuş dövlətlərin vətəndaşlarının əsərlərinə də respublikada müəlliflik hüququ verilir. Beynəlxalq müqavilələrdə digər qaydalar da ola bilər. Məsələn, Ümumdünya Konvensiyasının 2-ci maddəsinə əsasən konvensiyaya qoşulmuş hər hansı dövlətdə buraxılan istənilən əsər üzv dövlətlərin ərazisində hüquqi qorunma obyektinə hesab edilir. Ərazi yanaşması Bern Konvensiyasında da qəbul edilmişdir. Bütün digər hallarda xarici ölkə vətəndaşlarının əsərləri o halda hüquqi mühafizə edilir ki, onlar respublika ərazisində olsunlar.

Şərikli müəlliflik. Mövcud qanunçuluq bir sıra hallarda müəyyən əsərə bir neçə şəxsin müəlliflik hüququnun olmasını nəzərə alır. Hətta bəzi hallarda bir əsərə birgə hüququn yaranması qaçılmazdır (məsələn, bir rəsmi bir neçə rəssam tərəfindən çəkilməsi). Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında milli qanuna əsasən iki və daha çox şəxsin birgə yaradıcı əməyi nəticəsində yaranan əsərlərə onların hər birinin müəlliflik hüququ vardır. Bu hüquq əsərin tam şəkildə bütöv bir obyekt və müstəqil əhəmiyyət daşıyan hissələrdən ibarət olmasından asılı deyildir.

Beləliklə, şərikmüəlliflərin qarşılıqlı münasibətlərinə iki cəhətdən baxılmalıdır: tam, bütöv əsərə görə və müəlliflərin müstəqil şəkildə işlədiyi hissələrə görə. Bütöv, tam, ayrılmaz hissələri olan əsərlərə görə istifadə hüququ bütün əlaqədar müəlliflərə məxsusdur. Belə əsərlərin istifadə xüsusiyyətləri, alınan gəlirin bölüşdürülməsi müəlliflər arasında bağlanmış müqaviləyə əsaslanır. Müqavilənin olmadığı hallarda yaradıcı töhfənin həddi və əhəmiyyəti hər müəllif üçün nəzərə alınır.

Bir sıra hallarda müəyyən bir əsərin hissələri müstəqil əhəmiyyət kəsb edir (hətta bir müəllif tərəfindən yazıldıqda). Əgər müəlliflər arasında digər razılaşma, müqavilə yoxdursa, hər bir müəllif öz yaratdığı (yazdığı) hissədən müstəqil istifadə etmək hüququna malikdir; qarşılıqlı istifadə isə müəlliflərin razılığından asılıdır. Deyilən imkanlardan istifadə etmək üçün hər müəllifə əsərin müstəqil hissələrə bölünməsinə təsdiq etdirməyə ehtiyac yoxdur, əsərin müəyyən hissəsinin mənaca müstəqil, bitkin olması ondan istifadəyə kifayət edir. Məsələn, dərsləyin həmmüəllifi müəyyən dəyişiklik aparmaqla dərsləkdə yazdığı hissəni məqalə kimi də dərc edə bilər. Əgər həmmüəlliflərin əsəri ayrılmaz, bütöv bir tam təşkil edirsə, heç bir həmmüəllifin digərindən həmin əsərdən istifadəni qadağan etməyə hüququ yoxdur.

Həmmüəllifliyi yuxarıda deyilən çoxtərkibli əsərin hazırlanmasından fərqləndirmək lazımdır. Çoxtərkibli əsərlər bir neçə müstəqil əsəri birləşdirir və özlüyündə müəyyən düzülüş qaydasına salınmış ayrıca əsərlərdir. Tərtibatçının əlaqədar məcmuəyə müəlliflik hüququ vardır. Onun içərisindəki ayrı-ayrı əsərlərə isə onun heç bir müəlliflik hüququ yoxdur. Həmm-

üəllifliyə gəldikdə deməliyə ki, burada bir neçə fiziki şəxsin birlikdə əsər yazmasından söhbət gedir. Bir və ya bir neçə həmmüəllifin öz yaratdığı hissəyə müəlliflik hüququnun olması xüsusi haldır ki, bu da onların birgə əməyi nəticəsində yaradılmış əsərin ümumi (birgə) müəlliflik hüququna təsir edə bilməz.

Həmmüəlliflik müəyyən fikir, ideya birliyi tələb edir və onların bir-birinin yaradıcılığına fəal təsir göstərir. Belə fikir birliyi və təsir açıq və ya örtülü şəkildə ola bilər. Lakin hər bir halda zəruri formada mövcud olur. Həmmüəlliflər arasındakı belə münasibətlər ilkin və törəmə əsərin müəllifləri (tərcüməçi, aranjemançı, tərtibatçı və s.) arasındakı münasibətlərdən fərqlənən vacib amildir. Sonuncu göstərilən halda təsir birtərəflidir və müəlliflər arasında fikir, ideya vəhdəti yoxdur. Bu halda müəlliflərin hər birinin öz əsərinə müəlliflik hüququ vardır. Qeyd etmək lazımdır ki, ilkin əsər əsasında, onu təkmilləşdirərək, yeni əsər yaradan şəxs ilkin əsərin həmmüəllifi ola bilməz.

Həmmüəlliflər arasındakı konkret münasibətlər mürəkkəb struktura malik ola bilər. Məsələn, həmmüəlliflər əsərin müəyyən hissələrini birlikdə, yaxud hər biri müstəqil şəkildə yazabilir, biri digərinin yazdıqlarını redaktə edə bilər və s. Buna görə də həmmüəlliflər bütünlükdə əsərin və ya onun əlaqədar hissələrinin istifadəsi barədə əvvəlcədən razılığa gəlib müqavilə bağlamalıdır. Müqavilə rəsmi qaydada təsdiq edilməlidir.

Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquq sahiblərinin əmlak hüquqlarını kollektiv əsasda idarə edən təşkilatlar müəlliflik hüququnun xüsusi subyektidir. Belə bir təşkilatın yaradılması müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında milli qanunun **41-ci** maddəsində göstərilmişdir.

Deyilən tipli təşkilatların mövcud olması dünyada adi hal almışdır (məsələn, Fransada bu təşkilat SASEM, Almaniyada QEMA adlanır). Rusiyada belə təşkilat Rusiya Müəlliflik Cəmiyyəti, Audioməhsul İstehsalçıları Assosiasiyası, Audiovizual sferada Rusiya Hüquq Saxlayıcıları Cəmiyyətidir. Belə təşkilatlar ancaq hüquq saxlayıcıları tərəfindən yaradıla bilər və onların kommersiya fəaliyyəti ilə məşğul olması qadağandır. Faktiki olaraq bu, onu göstərir ki, həmin təşkilatların gəliri qoruduqları əsərlərin istifadəsindən alınır və deməli, məhdud xarakter daşıyır.

Belə təşkilatların müəlliflərlə qarşılıqlı münasibətləri xüsusi xarakterdədir. *Birincisi*, müəlliflərin həmin təşkilatlara öz müəlliflik hüquqlarını verməsi müəllif müqavilələri rejiminin təsiri altına düşür. Müəllif müqaviləsi əsasında müəlliflik hüququnun verilməsi hazırda çox məhdud xarakter daşdığından, yuxarıda deyilən təşkilatların həmin məhdudiyyətləri dəqiq nəzərə alması çox vacibdir. *İkincisi*, müəlliflərlə həmin təşkilatların müqaviləsi kütləvi xarakter daşıyır. Belə ki, əgər təşkilatların fəaliyyət nizamnaməsində müəlliflik hüququnu idarə etmək vəzifəsi varsa, müəlliflərlə müqavilə bağlamağa etiraz etmək olmaz. *Üçüncüsü*, təşkilatla müəllif arasındakı müqavilə əlaqələnmə müqaviləsi kimi xarakterizə oluna bilər.

Beləliklə, məlum olur ki, əmlak hüququnu kollektiv əsasda idarə edən təşkilatla müəllifin müqaviləsinin olması təcrübi əhəmiyyət daşımır, çünki istifadəçiyə lisenziya istənilən halda verilə bilər. Qanun müəyyən edir ki, müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquq sahiblərinin əsərlərinin istifadəsinə qarşı verilən etirazlar lisenziya verən əlaqədar təşkilat tərəfindən təqdim edilməlidir. Buradan belə nəticə çıxır ki, müəllif əsərini istifadə edənə birbaşa etiraz edə bilməz (əgər əsəri istifadə edən şəxs müəlliflik hüququnu idarə edən təşkilatdan rəsmi icazə almışdırsa). Belə halda müəllifin öz əsərinin istifadəsi üçün həmin təşkilatdan ödəniş tələb etmək hüququ vardır (bu hüquq üç illə məhdudlaşdırılmışdır). Müəlliflə müqavilə bağlanmadıqda da əmlak hüququnu idarə edən təşkilat avtomatik olaraq bütün yeni əsərləri lisenziya obyektinə daxil edir. Əmlak hüququnu idarə edən təşkilatın istifadəçilərlə bağladığı müqavilə deyilən xüsusiyyətə oxşardır. *Verilən lisenziyanın şərtləri müəyyən kateqoriyadan olan istifadəçilər üçün eyni olmalıdır.* Həmin təşkilatın əsassız olaraq, lisenziya verməkdən imtina etməyə hüququ yoxdur. Beləliklə, bu müqavilələri də kütləvi müqavilə və əlaqələnmə müqaviləsi kimi xarakterizə etmək olar.

Əmlak hüquqlarını idarə edən təşkilatlar bir qayda olaraq, inhisarçılardır. Bu, onların iş xüsusiyyətlərilə bağlıdır. Belə ki, heç bir belə təşkilat əlaqədar ölkədə yaşayan müəlliflərin tam siyahısını tərtib edə bilmədiyindən, konkret müəllifin marağını təmin edən təşkilatın müəyyən edilməsi (təyini) müəlliflik hüququ istifadəçisi üçün ciddi çətinliklər yaradır. Buna görə də, hüquq belə inhisarçılığa istər-istəməz yol verir və antiinhisar qanunda bu təşkilatlar

istisnalıq təşkil edir. Əmlak hüquqlarını idarə edən təşkilatların əsas funksiyaları müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında regional qanunun **42-ci** maddəsində verilmişdir:

1. lisenziya verilən hallarda istifadəçi ilə qonorarın məbləğlərini və başqa şərtləri razılaşıdırır;
2. idarə edilməsi ilə məşğul olduğu hüquqlardan istifadə üçün istifadəçilərə lisenziya verir;
3. lisenziya vermədən qonorar yığılması ilə məşğul olduğu hallarda istifadəçilərlə qonorarın məbləğlərini razılaşıdırır;
4. lisenziya üzrə və (və ya) bu bəndin 3-cü yarımbəndində nəzərdə tutulmuş qonorarı yığır;
5. yığılmış qonorarı onun təmsil etdiyi müəlliflik hüququnun və əlaqəli hüquqların sahibləri arasında bölüşdürür və ödəyir;
6. idarə etdiyi hüquqların qorunması üzrə vacib olan digər hüquqi hərəkətləri edir;
7. müəlliflik hüququnun və əlaqəli hüquqların sahiblərinin verdiyi səlahiyyətlərə uyğun olaraq digər işləri həyata keçirir.

Təkrar üçün suallar

1. Müəllif öz əsərinə müəlliflik hüququ almaq üçün həmin əsərin yaradıcılıq məhsulu olduğunu sübut etməlidirmi?
2. Müəlliflik hüququnun qoruma nişanının əsərə yazılması müəllifə nə verir?
3. Məcmuənin müəllifi həmin məcmuədə olan ayrı-ayrı əsərlərin digər şəxslərə istifadəsinə icazə verə bilirmi?
4. Əmlak hüquqlarını idarə edən təşkilat müəlliflə müqavilə bağlamadan onun əsərinə istifadə üçün lisenziya verə bilirmi?

Fəslə dair ədəbiyyat

1. Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu, Bakı şəhəri, 5 iyun 1996-cı il.
2. İsayev N. Müəllif hüququnun obyektləri // «Hüquqi dövlət və qanun», 2005, №8; 9.
3. Красовчикова О.А. Единство и дифференциации правовых форм творческих отношений // Пробь советск, авторского права. -М.1979.-С.55.
4. Серебровский В.И. Вопросы советского права.-М., 1956.-32с.
5. Гаврилов Е.Л. Советское авторское право. Основные положения и тенденции развития. – М., 1984.-с. 83.: Серебровский В.И. Вопросы советского авторского право.- М.1956.-с.43.
6. Ионас В.Я. Критерий творчества в авторском праве и судебной практике.-М., 1983.-с.59-60.

II FƏSİL

ƏLAQƏLİ HÜQUQLAR

§ 1. "Əlaqəli hüquqlar" anlayışı

Müəlliflik hüququ obyektlərinin kütləvi auditoriyaya çatdırılması üçün kifayət qədər geniş fəaliyyət sahəsi mövcuddur. Bu isə öz xüsusiyyətlərinə görə müstəqil hüquqi qorunma obyektini olan məhsulların yaradılmasına səbəb olur.

Müəlliflik hüququnun bir çox obyektləri digər şəxslər tərəfindən geniş auditoriyaya çatdırılır. Bir sıra hallarda əsərin kütləyə belə çatdırılması əsas sayılır. Məsələn, əksər hallarda ədəbi əsərlərin nüsxələrinin yayılması əsasdır (əsər kütləvi oxu ilə də yayıla bilər), musiqi əsərləri və teatr pyesləri üçün əsas şərt onların ifa edilməsidir.

Əsərin ifa edilməsinin müstəqil müəllif hüququnun olması göstərir ki, ifa vasitəsilə onun auditoriyaya çatdırılması əsərin müəllifinin nəzarəti altında olmalıdır (deməli, ancaq onun razılığı ilə olmalıdır). Bununla yanaşı, etiraf etmək lazımdır ki, ifaçılıq fəaliyyəti əhəmiyyətli dərəcədə yaradıcılıq əməyi tələb edir.

Tarixən, uzun dövr ərzində ifaçılıq fəaliyyəti müstəqil hüquqi qorunma obyektini olmamışdır. Çünki ifaçının öz səhnə plastikası və ifaçı kimi hərəkətləri digər şəxs tərəfindən eynilə auditoriyaya çatdırıla bilmirdi. Müstəqil qorunma mexanizminin yaradılması ifanın fiksasiyasında texniki imkanların yaradılması ilə əlaqədardır.

Yeni texniki imkanlar ifaçılıq auditoriyasının genişlənməsinə və ifanın dinlənilməsinin zaman, vaxt çərçivəsinin qoyulmasına gətirib çıxardı. Elə bir vəziyyət yaranmışdır ki, insanlar evlərini tərk etmədən əsərin ifasına nail ola bilər ki, bu da digər əlaqədar ifaçıların marağına əhəmiyyətli dərəcədə mənfi təsir edir.

Texnologiyaların təsir gücünün artmasını fonogram istehsalçıları da hiss edirdi. Fonogramın istehsal texnologiyası sadələşdikcə istehsalçılarda yayımın və fonogramın yaradılmasına sərf edilən yaradıcılıq işinin qorunmasına da maraq artmağa başladı. Təqribən eyni vəziyyət efir və kabel verilişinin təşkilində də yaranmışdı.

Azərbaycanda əlaqəli hüquqların mühafizəsi müstəqilliyimizin ilk illərində mülki hüququn əsaslarının yaradılması ilə əlaqədar olmuşdur. Lakin bir neçə il sonra Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun qəbul edilməsilə əlaqədar olaraq mülki hüququn əsaslarında müəyyən dəyişikliklər edilmişdir. Hazırda ifaçıların, fonogram istehsalçılarının efir, yaxud kabel yayımı təşkilatlarının hüquqlarının mühafizəsi vardır və videoyazıya da müəlliflik hüququ obyektini kimi baxılır.

Əlaqəli hüquqların strukturunun təhlili göstərir ki, bir tərəfdən ifaçıların, digər tərəfdən, fonogram istehsalçılarının, efir və ya kabel yayımı təşkilatlarının hüquqları kəskin şəkildə fərqlənir. İfaçıların hüquqlarının mühafizəsi yaradıcı xarakter daşıyan müstəqil obyektin mövcudluğuna əsaslanır. Ehtimal etmək olar ki, fonogram istehsalçılarının və yayım təşkilatlarının hüquqlarının fərqi gələcəkdə daha nəzərəçarpan olacaqdır.

Əlaqəli hüquqlar əlaqədar obyekt hazırlandıqda avtomatik yaranır və buna görə də, bu sahədə hər hansı hüquqi hərəkətlər etmək və hər hansı qaydaya riayət etmək tələb olunmur. Deyilənlərin yerinə yetirilməsi üçün də xüsusi tələb verilmir. Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında milli qanuna (**32-4-cü maddə**) əsasən, fonogram istehsalçısının və ifaçının fonogramın hər nüsxəsinin, yaxud onun yerləşdiyi futlyarın üzərində əlaqəli hüququ ifadə edən xüsusi işarə qoymaq imkanı vardır. Bu işarə üç elementdən ibarətdir:

- dairə içərisində latın "R" hərfi (R);
- əlaqəli hüquqların sahibinin adı;
- fonogramın ilk dəfə istehsal olduğu il.

Bu işarənin qoyulması mübahisə yaranan hallarda hüquq sahibinin öz imtiyazını qorumasını yüngülləşdirir və bu hüququ pozan şəxs aydın başa düşür ki, digərinin hüququnu bilərəkdən pozur.

Müəlliflik hüququ ilə müqayisədə əlaqəli hüquqların qüvvədə olma müddəti qısadır. Əlaqəli

hüquqlar obyektinin qüvvədəolma müddəti (50 il) onu yaradanın ömür müddəti ilə bağlı deyil, yaradıldığı ildən sonrakı ilin yanvar ayının 1-dən əlaqədar obyektin auditoriyaya ilk dəfə çatdırılması ilə bağlıdır. İfaçılar üçün ilk ifaedilmə, yaxud ilk səhnəyəqoyulma tarixi, fonoqram istehsalçısı üçün fonoqramın ilk dərc edildiyi və ya ilk yazıya alındığı tarix (əgər fonoqram dərc edilməmişdirsə), efir, yaxud kabel verilişi təşkilatı üçün – ilk efirə və ya kabeləverilmə tarixi əsas götürülür.

Qanunçuluqda əlaqəli hüquqa bəzi məhdudiyyətlər qoyulur. Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununda **(36-2)** əlaqəli hüquqlar üçün aşağıdakı məhdudiyyətlər müəyyən edilmişdir. İfaçının, fonoqram istehsalçısının, yayım təşkilatının razılığı olmadan və qonorar verilmədən ifalardan, fonoqramlardan, yayım təşkilatının verilişlərindən və onların yazılmalarından aşağıdakı hallarda istifadəyə yol verilir:

- 1) elmi, tədqiqat, polemika, tənqid və informasiya məqsədi ilə ifalardan, fonoqramlardan və yayım təşkilatının verilişlərindən məqsədə lazım olan həcmdə qısa parçalar formasında sitat gətirilməsi;
- 2) müəyyən məqsəd üçün lazım olan həcmdə qısa parçalar formasında illüstrasiya xarakterli təlim, yaxud elmi-tədqiqat məqsədi ilə istifadə;
- 3) ifalardan, fonoqramlardan və yayım təşkilatının verilişlərindən qısa parçaların cari hadisələr haqqında icmala daxil edilməsi;
- 4) elm, ədəbiyyat və incəsənət əsərlərinin müəlliflərinin əmlak hüquqlarının məhdudlaşdırılmasına münasibətdə bu qanunun ikinci bölməsinin müddəaları ilə müəyyən edilmiş digər hallarda.

Efir yayımı təşkilatlarının həyata keçirdikləri ifaların və verilişlərin qısamüddətli istifadə üçün yazılması müəlliflik hüququ qaydalarına uyğun yerinə yetirilir. Efir yayımı təşkilatlarının, aşağıdakı şərtlər gözlənilməklə, ifağının, fonoqram istehsalçısının və yayım təşkilatının razılığı olmadan qısamüddətli istifadə üçün ifanı və ya verilişi yazmaq və həmin yazılmanın surətini çıxarmaq hüququ vardır:

- 1) efir yayımı təşkilatının qısamüddətli istifadə üçün yazmaq, yaxud surətini çıxarmaq istədiyi ifanın və ya verilişin efirlə kütləvi bildirişinə əvvəlcədən icazə alması;
- 2) efir yayımı təşkilatı tərəfindən öz avadanlığı vasitəsi ilə və məxsusi olaraq öz verilişləri üçün qısamüddətli istifadə üçün yazılmanın hazırlanması və surətinin çıxarılması.

İstənilən halda yuxarıda deyilən məhdudiyyətlər fonoqramların, ifaçıların, səhnə əsərlərinin, efir yayımının yazısının normal istifadəsinə ziyan vurmamalı, həmçinin ifağının, fonoqram istehsalçısının, efir və ya kabel yayımı təşkilatının və deyilən əsərlərin müəlliflərinin qanuni hüquqlarını pozmamalıdır.

Əlaqəli hüquqların bəzi məhdudiyyətləri ancaq ifaçılar və fonoqram istehsalçıları üçün tətbiq edilir. Bir sıra hallarda fonoqramın (həmçinin ona yazılmış ifa), ifağının və fonoqram istehsalçısının razılığı olmadan istifadəsi mümkündür. Əgər fonoqram kommersiya məqsədilə dərc edilmişdirsə, müəyyən edilmiş məbləğ ödəməklə müəllifin razılığı olmadan onu aşağıdakı hallarda istifadə etmək olar:

- fonoqramın kütləvi ifası;
- fonoqramın efirə verilməsi;
- fonoqramın kabel vasitəsilə yayılması.

İfanın, yaxud fonoqramın belə istifadəsi (buna nə ifaçı, nə də fonoqram istehsalçısı maneçilik törədə bilməz) ancaq onlara müəyyən məbləğ ödəməklə mümkündür. Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun **37-ci maddəsində** müəyyən edildiyi kimi, qonorarın məbləği və ödənilməsi şərtləri fonoqramın istifadəçisi və ya belə istifadəçilərin birlikləri (assosiasiyaları) ilə fonoqram istehsalçıları və ifaçıların hüquqlarını kollektiv əsasda idarə edən təşkilatlar arasında bağlanmış müqavilə əsasında müəyyən edilir. Məbləğin miqdarı (hər bir istifadə növü üçün ayrıca hesablanır) və ödəniş şərtləri bir tərəfdən istifadəçinin fonoqram istehsalçıları, yaxud belə istifadəçilərin assosiasiyası arasında, digər tərəfdən, mülkiyyət hüquqlarını idarə edən təşkilat arasında bağlanmış müqavilə ilə müəyyən edilir. Əgər tərəflər belə müqaviləni bağlamağa razılaşmasalar, respublikada xüsusi səlahiyyətli orqan bu işi görməlidir.

§ 2. İfaçıların hüquqları

Yaradıcılıq fəaliyyəti nəticəsində müəllifin əsərini auditoriyaya çatdıran – rol oynayan, oxuyan, qiraət edən, deklamasiya deyən, musiqi aləti çalan və ya ədəbiyyat və incəsənət əsərlərini başqa şəkildə (o cümlədən estrada, sirk və ya kukla teatrı nömrələri) ifa edən aktyor, müğənni, musiqiçi, rəqqas və ya digər şəxs ifaçı adlanır¹. Belə şəxsin fəaliyyəti əsərin ifadəli oxunmasından, mahnıdan, tamaşada oynamaqdan, sirk nömrəsi göstərməkdən, musiqi alətində çalmaqdan və s. ibarət ola bilər.

İfaya olan hüquq müəlliflik hüququndan asılı olmayaraq yaranır və mövcud olur. Bu əvvələn, onu ifadə edir ki, əgər əsərin müəllifi, həm də onun ifaçısıdırsa, o, əlavə olaraq xüsusi ifaçılıq hüququ qazanır. Əgər ifaçı əlaqədar əsərin müəllifi deyilsə, təbii ki, onun ancaq ifaçı hüququ vardır. İkincisi, əgər əsərə müəlliflik hüququ yoxdursa (məsələn, müəlliflik hüququnun qüvvədəolma müddəti qurtarmışdır), bu, ifaçının hüququna təsir göstərmir. Onun ifaçılıq hüququ qorunur.

Bir sıra hallarda ifaçılıq fəaliyyəti kollektiv şəkildə, yəni ansamblla, orkestrlə, sirk truppası ilə, xorla və s. ilə icra olunur. Belə halda bütün şəxslərin ümumi ifaçılıq hüququ yaranmış olur.

Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununa (**maddə 3**) əsasən ifaçılıq hüququ aşağıdakı hallarda da tanınır (qəbul edilir):

- Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı olan və ya AR ərazisində daimi yaşayış yeri olan şəxsin, yaxud AR-in qanunvericiliyi üzrə hüquqi şəxsin müəlliflik hüququna və əlaqəli hüquqlara malik olduğu elm, ədəbiyyat və incəsənət əsərləri, ifalar və fonogramlar;
- ifa, tamaşa ilk dəfə Azərbaycan Respublikasında baş verdikdə;
- ifa, tamaşa Azərbaycanda mühafizə edilən fonogramaya yazıldıqda;
- ifa, tamaşa fonogramaya yazılmasa da, respublikada mühafizə edilən efir, yaxud kabel verilişinə daxil edildikdə.

Burada göstərmək vacibdir ki, ifaçılıq hüququ həm müstəqil şəkildə, yəni ifanın yaradıldığı andan, həm də törəmə yolla, yəni ifanın da daxil olduğu əlaqəli hüquq obyektinə (fonogramlar, yaxud efir və ya kabel yayımı) olduqda yarana bilər. Göstərilən sonuncu halda ifaçılıq hüququ ifanın edilməsi anında deyil, xeyli sonra da yarana bilər (məsələn, efir, yaxud kabel yayımı üçün proqram hazırlayan zaman). İfaçı hüququnun gec yaranması onun ümumi davam etmə müddətinə təsir etmir. İfaçının hüququ ilk ifa və ya tamaşanın kütləvi yayılması tarixindən başlayaraq 50 il davam edir. Buna uyğun olaraq, əgər müəyyən ifa Azərbaycan ərazisində mühafizə edilməmişdirsə və əgər ilk kütləvi yayım tarixindən bir neçə il sonra respublikada hüquqi mühafizə edilən efir və ya kabel yayımı proqramına daxil edilmişdirsə, onun qüvvədəolma müddəti yenə də ilk kütləvi yayım tarixindən başlayaraq 50 il – efir yayımı proqramına daxil edildiyi tarix olacaqdır. Ümumiyyətlə, müəlliflik hüququnun qüvvədəolma müddəti qanunun **25** və **26-cı** maddələrində aşağıdakı kimi göstərilir: müəlliflik hüququ əsərin yaradılması ilə yaranır, müəllifin bütün həyatı boyu və onun ölümündən sonra 50 il müddətində qüvvədə qalır. Müddətlərin hesablanması göstərilən müddətin əvvəli üçün əsas götürülən hüquqi faktın baş verdiyi ildən sonra gələn ilin əvvəlindən hesablanır. Anonim və təxəllüslə dərc edilmiş əsərə müəlliflik hüququ həmin əsərin qanuni dərc edildiyi tarixdən 50 il müddətində, şərikli əsərə müəlliflik hüququ müəlliflərin bütün həyatı boyu və şərik müəlliflərin axıncısının vəfatından 50 il müddətində, müəllifin vəfatından sonra 30 il müddətində dərc edilmiş əsərə müəlliflik hüququ onun qanuni dərc edilmə tarixindən 50 il müddətində kollektiv əsərə isə qanunun 10-cu maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş hüquqlar belə əsərin dərc edildiyi, əgər dərc edilməmişdirsə, yaradıldığı tarixdən 50 il müddətində qüvvədə qalır.

Xarici hüquqi və fiziki şəxslərin əlaqəli hüquqları Azərbaycan Respublikasının bu sahədə qoşulduğu beynəlxalq müqavilələrə əsasən, ölkədə mühafizə edilir. Burada əlaqədar ifanın, fonogramın, tamaşanın, efir və ya kabel yayımının Azərbaycanda ilk dəfə baş verməsinin tarixi hüquqi fakt kimi götürülür.

Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununa əsa-

¹ Müəllif hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında AR Qanunu, 1996-cı il (maddə 4).

sən ifaçının hüququnun qüvvədəolma müddəti bəzi hallarda uzadıla (artırıla) bilər. Bu müddət müəlliflik hüququnun qüvvədəolma müddətinə uyğundur (ifaçının represiya edilməsi və sonralar reabilitasiyası və s.)

Müəlliflik hüququnda olduğu kimi, ifaçının aşağıdakı şəxsi (qeyri-əmlak) və əmlak (iqtisadi) hüquqları vardır:

- ad hüququ;
- ifanın ifaçının şərəf və ləyaqətinə xələl gətirə biləcək hər hansı təhrif, dəyişmə və digər qəsdlərdən müdafiə etmək hüququ (şöhrətinə hörmət edilməsi hüququ);
- ifadan qanunda nəzərdə tutulan hallardan başqa istifadənin hər növünə görə qonorar almaq hüququ da daxil olmaqla hər hansı formada istifadəyə müstəsna hüquq.

Qanunun **33-2-ci** maddəsi aşağıdakı hərəkətləri həyata keçirməyi və həyata keçirilməsinə icazə verməyi bildirir:

- əvvəllər yazılmamış ifanın yazılması;
- ifaçının razılığı ilə ifanın yazılması halından başqa, yazılmış ifanın belə yazılma zamanı ifaçının razılığı alınmış məqsəddə uyğun istifadə üçün surətinin çıxarılması;
- ifaçının razılığı ilə əvvəllər həyata keçirilmiş və ya efirlə verilmiş ifanın yazılmasının kütləvi bildiriş üçün istifadə olunduğu hallar istisna olmaqla, ifanın efirlə, kabel televiziyası ilə bildirişi, yaxud ifanın başqa formada kütləvi bildirişi;
- ifaçının iştirak etdiyi ifanın dərc edilmiş fonogramının kirayəyə verilməsi.

Müəyyən olunan səlahiyyətlər ifaçı, ifanın kollektiv ifaçılar tərəfindən olduğu halda isə həmin kollektivin rəhbəri tərəfindən istifadəçi ilə bağlanmış yazılı müqavilə əsasında həyata keçirilir. İfaçı ilə yayım təşkilatı arasında ifanın efirlə və ya kabel televiziyası ilə bildirişi üçün müqavilə bağlanması, əgər bu, ifaçı ilə yayım təşkilatı arasında bağlanmış müqavilədə birbaşa nəzərdə tutulursa, ifanın yazılması və çıxarılması hüquqlarının ifaçı tərəfindən verilməsini bildirir. İfaçı ilə audiovizual əsərin istehsalçısı arasında belə əsərin yaradılmasına görə bağlanmış müqavilədə başqa hal nəzərdə tutulmadıqda, ifaçı tərəfindən belə hüquqların verilməsi bu əsərlərin istifadəsi ilə məhdudlaşdırılır. İfaçı ilə fonogram istehsalçısı arasında ifanın fonogramaya yazılmasına görə müqavilə bağlanması ifaçı tərəfindən fonogramın kirayəyə verilməsi hüququnun verildiyini bildirir; ifaçı həmin fonogram nüsxələrinin kirayəyə verilməsinə görə qonorar almaq ixtiyarını özündə saxlayır.

§3. Fonogram istehsalçılarının hüquqları

Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununda fonogram ifaların və digər səslərin istənilən formada yazısıdır. Burada səsə fiksasiyasının istifadə olunan texnoloji növü deyil, məhz səs yazısının fiksasiyası əsasdır. Səs yazısı kimi səsə həm analoq yazısı (məsələn, qramafon plastinkaları), həm də rəqəmləşdirilmiş yazı hüququ fakt kimi qəbul olunur. Göstərilən ikinci halda səs yazısı əksər halda digər informasiya massivinin tərkib hissəsi ola bilər. Məsələn, kompüter ensiklopediyası, yaxud oyun videotəsvirdən, mətni informasiyalardan, musiqi müşayiətindən və s. ibarət ola bilər. Müəlliflik hüququ ilə yanaşı, səs yazısına da digər hüquq yaranacaqdır.

Fonogram istehsalçısının hüququnun Azərbaycan ərazisində qüvvədə olmasını tanımaq üçün vacib cəhət həmin şəxsin Azərbaycan vətəndaşı olması, yaxud Azərbaycan ərazisində rəsmi yerləşən hüquqi şəxs kimi fəaliyyət göstərməsi və ya əlaqədar fonogramın ilk dəfə məhz Azərbaycanda dərc edilməsidir.

Qüvvədə olan qanunçuluq fonogram istehsalçısına hər hansı şəxsi əmlak hüququ vermir. Bu cəhət onunla bağlıdır ki, fonogramın hazırlanması xeyli dərəcədə texniki xarakter daşıyır. Bununla belə, fonogram istehsalçısının həmin fonogramın istənilən formada istifadəsi üçün müəyyən məbləğ almağa müstəsna hüququ vardır. Bu məbləğ fonogramın hər istifadə növü üçün ayrıca hesablanır və verilir. Müəlliflik və digər əlaqəli hüquqlar baxımından qanunun **34-2-ci** maddəsində fonogram istehsalçısının istifadə hüququna aşağıdakılar aid edilir.

- fonogramın surətini çıxarmaq;
- fonogram nüsxələrini istənilən üsullarla yaymaq, satmaq, kirayəyə vermək və s.;
- fonogram nüsxələrini yaymaq məqsədilə fonogram istehsalçısının icazəsi ilə istehsal edil-

miş nüsxələr də daxil olmaqla mövcud qanunvericiliyə uyğun surətdə idxal etmək;
- fonogramda dəyişiklik etmək və ya hər hansı üsulla onu yenidən işləmək.
İlk nəzərdə bu siyahının təhlili göstərir ki, fonogram istehsalçısının həmin fonogramı istifadə hüququ səs yazısının ancaq maddi daşıyıcısı ilə bağlıdır. Qanunun 37-ci maddəsi kommersiya məqsədilə buraxılmış fonogramın sərbəst istifadə halı üçün nəzərdə tutulmuşdur. Kommersiya məqsədi ilə buraxılmış fonogram istehsalçısının və ifası fonogram yazılmış ifağının razılığı olmadan, lakin qonorar verilməklə fonogramın kütləvi ifasına, efirlə və kəbellə kütləvi bildirişinə icazə verilir.
Nəzərə almaq lazımdır ki, müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında milli qanun fonogramın nüsxələrinin yayılmasının iki müxtəlif formasını müəyyən edir: onların tam özgəninkiləşdirilməsi (məsələn, satışında) və müvəqqəti istifadəyə verilməsi. Təbii ki, burada əlaqədar fonogram nüsxəsinin onun mülkiyyət hüququ sahibinə deyil, digər şəxsə aid olması faktı əsas sayılmalıdır. Digər şəxsin fonogram nüsxələrinə mülkiyyət hüququ var, lakin onların yayılmasına hüququ yoxdur. Yayılma hüququnun maddi daşıyıcıya olan hüquqdan ayrılması fonogramın göstərilən hər iki yayılma forması (onun nüsxələrinin özgəninkiləşdirilməsi və nüsxələrin müvəqqəti istifadəyə verilməsi) üçün tətbiq edilməsidir. Bunu nəzərə alaraq fonogram nüsxələrini, almış şəxs həmin nüsxələri fonogram sahibinin icazəsi olmadan prokata verə bilməz.
Fonogramın müəyyən maddi daşıyıcı ilə əlaqəli olması onun hüquqi istifadə müddətinin qurtarması şərtini nəzərdə tutur. Satmaq məqsədilə qanuni yolla çap edilmiş və kütləvi dövriyyəyə buraxılmış fonogramın istehsalçının razılığı alınmadan və ona müəyyən məbləğ ödəmədən yayılmasına icazə verilir (*qanunun 34-3 maddəsi*).
Fonogram istehsalçısının müstəsna hüququ veriləndir, yəni müqavilə əsasında, vərəsəlik yolu ilə və s. üsullarla verilə bilər.
Fonogram istehsalçısının hüququ fonogram ilk dərc edildiyi tarixdən, yaxud fonogramın yızıldığı tarixdən (əgər o dövrə qədər dərc edilməmişdirsə) başlayaraq 50 il müddətinə qorunur.

§ 4. Efir və kabel yayımı təşkilatlarının hüquqları

Bu qrupda iki növ subyektin əlaqəli hüququ birləşdirilmişdir: efir yayımı təşkilatları və kabel verilişi təşkilatları. Xarakterinə görə bu subyektlərin hüququ eynitiplidir.
Müasir texniki vasitələr yayım mənbəyindən xeyli uzaqda olan, bəzi hallarda, hətta dövlət sərhədlərini keçən miqyasda bir sıra verilişlərin kütləvi auditoriyaya çatdırılmasına imkan verir. Lakin burada istehsalçılar üçün təhlükə də vardır: verilişin hazırlanmasına xeyli vəsait sərf edərək istehsalçı onu əhəmiyyətli dərəcədə geniş auditoriyaya çatdırır və bu halda verilişə nəzarət funksiyası istehsalçı üçün itirilmiş olur. Bununla əlaqədar olaraq efir, yaxud kabel yayımının istehsalçısı digər şəxslərə həmin verilişi rəsmi icazə almadan istifadəsinə qadağa qoymağa çox maraqlıdır.
Azərbaycan ərazisində peyk vasitəsilə translyasiya olunan bir çox xarici proqramları qəbul etmək mümkündür. Lakin onların hüquqi mühafizə dairəsi çox məhduddur. Verilişi yayan təşkilatın, yəni istehsalçının hüququ Azərbaycan ərazisində o halda qorunur ki, *həmin istehsalçı təşkilat Azərbaycan ərazisində rəsmi şəkildə yerləşmiş olsun və Azərbaycan ərazisində olan ötürücülərdən istifadə edərək verilişi həyata keçirsin*.
Eyni zamanda, qeyd etməliyik ki, efir, yaxud kabel yayımı bir qayda olaraq, müəlliflik və əlaqəli hüquq obyektidir (əsər, ifa) və Azərbaycan ərazisində onlara digər hüquqi qaydalar tətbiq edilir. Beləliklə, elə vəziyyət yarana bilər ki, efir, yaxud kabel yayımının istifadəsi onu hazırlayanın hüququnu pozmasın (belə ki, o, konkret halda, Azərbaycan ərazisində qorunmur), lakin digər müəlliflik və əlaqəli hüquqları pozmuş olsun.
Efir, yaxud kabel yayımı təşkilatının verilişi istədiyi formada sərbəst istifadə etməyə, onu digərinin müəyyən məbləğ ödəyərək istifadə etməsinə razılıq verməsinə müstəsna hüququ vardır.
Bu hüquq aşağıdakı hərəkətlərə icazə verən 5 imtiyazı əhatə edir:
1) **efir və ya kabel yayımı təşkilatının verilişinin digər efir təşkilatı tərəfindən, yaxud**

digər təşkilata kabellə ümumi yayımı barədə məlumat verilməsi. Bu hüquq faktiki olaraq eyni yayım üsulu ilə və eyni vaxtda verilişin retranslyasiya edilməsi mümkünlüyüdür. Burada əsas cəhət yayımın retranslyasiyasının birinci təşkilatla eyni vaxtda edilməsidir. Lakin sonrakı retranslyasiya efir və ya kabel yayımı təşkilatının digər hüquqi imtiyazlarına riayət edilməsi şərti ilə mümkündür.

- 2) **efir yayımı barədə kabel vasitəsilə və əksinə verilişə dair hamı üçün (kütləvi) məlumat vermək.** Burada verilişin çatdırılması üsulunun keyfiyyət dəyişikliyindən söhbət gedir. Bununla əlaqədar olaraq verilişin yayımlanması vaxtı hesaba alınmır. Yayım üçün istənilən halda razılıq alınmalıdır:
- 3) **verilişi yazmaq.** Bu, hüquq daşıyıcısının tipindən və təyinatından (qısamüddətli və şəxsi istifadə üçün edilən yazı istisna olmaqla) asılı olmayaraq istənilən yazma növünü əhatə edir. Efir, yaxud kabel verilişinin yazılması ayrı bir mühafizə obyektinin (video, videoəsər, yaxud fonogram) yaranmasına səbəb ola bilər. Təbii ki, belə yazının istifadəsi üçün hüquq sahibindən razılıq alınmalıdır. Efir, yaxud kabel yayımının təşkilatın özü tərəfindən yazılması həmin təşkilatın malik olduğu hüququn həcmi genişləndirir:
- 4) **verilişin yazısının təkrar istehsalı.** Bu hüquq yazının efir, yaxud kabel yayımı təşkilatının razılığı ilə verilməsi halı üçün nəzərdə tutulmur. Bundan başqa, əgər yazı müəyyən edilmiş əvvəlki məqsədə xidmət edirsə, yəni efir, yaxud kabel yayımının ilk məqsədilə eynidirsə, onun sahibi olan təşkilatdan icazə almaq lazım gəlmir.
- 5) **pullu giriş olan yerlərdə verilişin kütləvi şəkildə icra edilməsi.** Bu hüquq efir, yaxud kabel yayımının üçüncü şəxs tərəfindən müəyyən auditoriyaya çatdırılmasını nəzərdə tutur. Məsələn, buraya efir sahibinin öz televiziyasında verilişə digər şəxsi dəvət etməsi aid ola bilər. Pullu giriş yerlərində olan televerilişdə müəyyən efir və ya kabel yayımının nümayişi üçün hüquq sahibindən razılıq alınmalıdır. Mehmanxanalardakı giriş yerlərində (xollarda) efir və ya kabel yayımı təşkilatının verilişinin nümayişi hüquq sahibinin razılığı olmadan aparıla bilər.

Efir və ya kabel yayımı təşkilatının yuxarıda bəhs edilən hüququ proqramın ilk efir, yaxud kabel verilişi tarixindən başlayaraq 50 il müddətində qorunur.

Təkrar üçün suallar

1. Azərbaycan qanunçuluğunda videoyazılara əlaqəli hüquqlar nəzərdə tutulurmu?
2. Əlaqəli hüquqlara malik olmaq üçün hər hansı formal qaydalar tələb edilirmi?
3. Müəlliflik hüququnun qorunma müddəti qurtarmış əsərlər üçün ifaçının hüququ mövcud ola bilərmi?
4. Fonogram nüsxəsinə qanuni əsasda malik olan şəxsin həmin fonogram sahibinin razılığı olmadan onu kirayəyə vermək hüququ vardırmi?
5. Efir, yaxud kabel yayımı yazısının hüquq sahibinin icazəsi olmadan çoxaldılması mümkündürmü?

Fəslə dair ədəbiyyat

1. Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 23 oktyabr 1996-cı il.
2. İsayev N. Müəllif-hüquq qanunvericiliyi ilə qorunan əlaqəli hüquqlar və onların əhəmiyyəti // Hüquqi dövlət və qanun, 2001.- №8. – s. 18-21.

III FƏSİL

EHM-lər VƏ MƏLUMAT BAZALARI ÜÇÜN PROQRAMLARIN HÜQUQİ MÜHAFİZƏSİ

§1. EHM-lər və məlumat bazaları üçün proqramların hüquqi mühafizəsi anlayışı

Mühafizə obyektlərinin xüsusiyyətləri. EHM-lər üçün proqram elektron hesablama maşınlarında (EHM) və digər kompüter qurğularında müəyyən nəticələr almaq üçün lazım olan məlumat və əməllərin obyektiv təqdimat formasıdır. Başqa sözlə desək, proqram elektron qurğunun verilmiş tapşırığa (əmrə) əsasən müəyyən nəticə alınması üçün təlimatların məcmuudur. Proqram dedikdə, həm də onun işlənməsi zamanı əldə edilən hazırlıq materialları və onlardan alınan audiovizual məlumatlar başa düşülür. Burada müəllifin yaratdığı audiovizual məlumatlarla EHM-in verilmiş əsas parametrlər (məkan, işıqlandırma, materialların müəyyən teksturası və s.) üzrə verdiyi audiovizual təsviri fərqləndirmək lazımdır.

Məlumat bazası – məlumat məcmuunun (məs: məqalələr, hesablamalar) təqdimatının və təşkilinin obyektiv şəkildə elə sistemləşdirilmiş formasıdır ki, onlar EHM-in köməkliyi ilə tapılır və emal edilir. Bu tərif məlumat bazasının iki əlamətini müəyyən edir:

1. Məlumat bazası müstəqil obyektlərin məcmuudur və burada onların mühafizə qabiliyyəti rol oynamır (həm müəllif hüququ ilə qorunan obyektlər, yəni məqalələr, həm də qorunmayan obyektlər – hesablamalar bir sırada verilmişdir).
2. Göstərilən obyektlərin məcmuunun elektron texnikada emalı mümkün olmalıdır. Belə yanaşma, nəinki ancaq proqramları, həm də elektron formaya keçirilmiş istənilən obyekti əhatə edir. Bütünlükdə məlumat bazası əsərlər məcmuəsilə uyğunluq təşkil edir.

EHM-lər üçün proqramların və məlumat bazalarının yuxarıda verilmiş tərfi bu iki obyektin fərqlərini göstərməyə imkan verir.

- EHM üçün proqramın müəyyən konkret təyinatı (müəyyən nəticə almaq məqsədilə kompüter qurğularının işləməsini təmin etmək) vardır. Buna görə də həmin təyinat olmadıqda (məsələn, tələbənin imtahana hazırlaşmaq üçün iş planı) qanunun təsir dairəsinə düşmür.

- EHM üçün proqramın fiksasiya formasının rolu yoxdur, yəni o elektron daşıyıcıda mühafizə oluna və ya kağıza çap edilə bilər. Əlaqədar qanunlara görə, məlumat bazası ancaq elektron formada olmalıdır, yəni adi kağızda onun çapı məlumat bazası ola bilməz.

Beləliklə, bir hüquqi rejim iki müxtəlif, oxşar olmayan obyektləri birləşdirir. Bunun əsas səbəbi odur ki, müəlliflik hüququnun kompüter proqramlarına aid edilməsi bu hüququn ənənəvi (ancaq elektron formada mühafizəsi) və yeni obyektlərinin (EHM-lər üçün proqramların) birləşdirilməsi demək olardı. Sonuncular patent hüququ obyektlərinə (texniki həllə) xeyli yaxındır.

Proqramın hazırlanması üçün müxtəlif instrumentarilər vardır. Nəzəri baxımdan proqramı prosessorun başa düşəcəyi simvollarla, yəni ikilik say sistemində yazmaq olar. Proqramın belə formada yazılması hesablama sisteminin məhsuldar işləməsi baxımından sərfəli olsa da, (belə ki, prosessorun gücü təlimatı bir proqramlaşdırma dilindən digərinə çevirməyə sərf edilməyəcək), proqramın özünü hazırlamaq baxımından sərfəli olmayacaq. Çünki istənilən simvol, əmr və s. sıfır və birin uzun zəncirindən ibarət olacaqdır. Bununla əlaqədar olaraq, proqramın yazılmasında xüsusi olaraq hazırlanmış proqramlaşdırma dillərindən (məs: Paskal, C+, Turbo Paskal, Yava və s.) istifadə edilir. Onlar müəyyən dərəcədə təbii dillərə (adi danışq dillərinə) yaxındır.

Proqramı işləyərkən təlimatlar toplusu bir neçə mərhələdə dəyişiklikdən keçir, sonra yüksək səviyyəli proqramlaşdırma dilində (çıxış kodu) əmr formasında prosessorla verilir. Belə dəyişmələr qaçılmazdır. Onlar elektron sistemlərin işləmə xüsusiyyətlərilə bağlıdır.

Qeyd etməliyik ki, göstərilən xüsusiyyət (istənilən elektron sistemdə əsərin dəfələrlə yazılması və çevrilməsi) nəinki proqramın və məlumat bazasının, həmçinin, istənilən müəlliflik hüququ obyektinin istifadəsinə müsbət təsir edir. Bunu EHM-lər üçün proqramların ayrıca müəllif hüququ obyektlərinin tərkib hissəsini təşkil etməsi ilə əlaqədar olaraq nəzərə almaq

lazımdır.

İqtisadiyyatın ən dinamik inkişaf edən sahəsi olan kompüter proqramlarının işlənməsi xeyli dərəcədə investisiya (yatırım) tələb edir. Hesablama texnikasının imkanları sürətlə artır və bununla bağlı olaraq proqram işləyənlərin də (proqramçıların) imkanları genişlənir. Tutduqları mövqeni saxlamaq üçün proqramçılar işlədikləri proqramların müntəzəm olaraq yeni versiyalarını yaradırlar. Bununla əlaqədar olaraq, kompüter və məlumat bazaları proqramlarının ömrü o qədər də uzun olmur. Bu isə proqram və məlumat bazaları işləməklə məşğul olan firmaları hüquqlarının qorunması üçün səmərəli mexanizmi olan müəlliflik hüququ rejimindən asılı vəziyyətə salır.

Bu sahədə pıratçılığın geniş yayılması və proqramın maddi daşıyıcıdan asılı olmaması ilə əlaqədar olaraq obyektlərin sürətlərini asanlıqla çıxarmaq olur. FAST (Proqramın Oğurlanmasına Qarşı Mübarizə ilə Məşğul olan Federasiya) komissiyasının Avropa ölkələri üzrə sənədlərin sürətlərinin çıxarılmasına dair hazırladığı sənəddə verilən məlumata görə, soruşulan şəxslərin 65 %-i proqramların pıratçılığının əsas amili kimi onların işlənməsi qiymətinə nisbətən sürətlərinin asanlıqla və çox ucuz qiymətə alınması (sürətlərinin çıxarılması) mümkünlüyünü göstərmişlər.

Kompüter proqramlarının və məlumat bazalarının dövriyyəsinə təsir edən vacib xüsusiyyətlərdən biri də o fakla bağlıdır ki, onların maddi daşıyıcıya keçirilməsi işlənməsinə nisbətən dəfələrlə ucuz başa gəlir. Bu da proqram təminatı hüququnu pozanlara proqramın kontrafakt nüsxələrinin satışını onların hüquqsaxlayıcısına nisbətən daha ucuz satmağa imkan verir. Əlverişsiz sosial-hüquqi şərait proqram və məlumat bazalarının hüquq saxlayıcılarının kommersiya fəaliyyətini səmərəsiz edər.

Beləliklə, kompüter proqramlarının və məlumat bazalarının səmərəli hüquqi qorunma mexanizminin yaradılması çox vacib əhəmiyyət kəsb edir.

Hüquqi mühafizənin variantları. Kompüter proqramlarının hüquqi qorunma növünün seçilməsi problem xarakterlidir. Dünya təcrübələrinə əsaslanaraq demək olar ki, üç formada mühafizə mümkündür: *müəlliflik hüququ əsasında, patent hüququ əsasında və kommersiya sirlərinin açılması əleyhinə hazırlanmış əsasnamənin köməyi ilə hüquqi qorunma*. Rəşional mühafizə variantının seçilməsi bir neçə son onilliklər dövründə mübahisələrə səbəb olmuş, XX əsrin 80-ci illərindən daha fəal xarakter almışdır. İlk öncə qeyd edək ki, mühafizənin göstərilən üçüncü variantı ən əlverişsiz variantdır. Çünki hüquq saxlayıcısının (sahibinin) marağı yalnız proqramın mətninin gizlin saxlanması müddətində mühafizə edilə bilər. Təbii ki, EHM-lər üçün proqramların hüquqi mühafizəsi üzrə xüsusi sosial institutun yaradılması həmin obyektlərin istifadəsinin müstəsna hüququ sahəsində müsbət tədbir olardı. Lakin bu tədbir əlaqədar konsepsiyanın işlənməsində uyğun vaxt itkisinə gətirib çıxardı. Hesablayıcı qurğular kifayət qədər qısa müddətdə istehlakçı bazarına çıxdığından, hüquq elmində yeni obyektlərə uyğun spəsifik hüquq qaydaları hazırlamağa vaxt çatmır. Hüquqi mühafizənin ən qısa vaxta hazırlanması tələb olduğundan, iki variant üzərində seçim aparmaq zərurəti yaranırdı: *müəlliflik hüququ rejimi və patent hüququ rejimi*.

Hətta kəşflər və ixtiralar üzrə SSRİ Dövlət Komitəsi tərəfindən 12 noyabr 1975-ci ildə "EHM-lərin riyazi proqram təminatını xarakterizə edən hesablama texnikası obyektlərinin ixtira kimi tanınması" adlı 4 №-li izahat¹ hazırlanmışdı. Lakin müəlliflik hüququ ilə mühafizə prinsipi üstünlük qazandı. Patent hüququ obyektinin qəbul edilməsinin əleyhinə belə bir fikir irəli sürülürdü ki, müəlliflik hüququ rejimi daha sadə və əlverişlidir. Çünki patentlə mühafizə rejimində ixtiranın ekspertizasına və sənaye reallaşdırılmasına xeyli vəsait sərf olunur. Bundan başqa, beynəlxalq baxımdan müəlliflik hüququ ilə mühafizə patentlə mühafizədən daha səmərəlidir. Beləliklə, hüquq iqtisadiyyatı uzun davam edən mübahisəni müəlliflik hüququ rejiminin xeyrinə həll etdi.

Lakin EHM proqramlarının müəlliflik hüququ ilə mühafizə rejimi heç də tam şəkildə yararlı deyil. Proqramlaşdırma dilləri məhdud miqdarda "sözlər"dən (operatorlardan) ibarət olduğu üçün ilk plana mücərrəd ideyanı ifadə edən operatorların seçilməsi deyil, ideyanın özü, yəni alqoritm əsas götürülür. İşlənmiş alqoritmin hər hansı proqramlaşdırma dili ilə ifadəsi çox

¹ О признании изобретениями объектов вычислительной техники, характеризующихся математическим обеспечением ЭВМ // законодательство СССР по изобретательству. – М., 1981. – Т.1. – с. 252-253.

əmək sərfi tələb edən proses olsa da, ciddi yaradıcılıq əməyi tələb etmir. Proqramçı (proqramı işləyən) üçün alqoritmin təlimatlar məcmuu (toplusu) formasında ifadə edilməsi texniki məsələdir. Bunun nəticəsində məhz proqramın yazılması üçün tam alqoritm, yaxud müəyyən əməliyyatın yerinə yetirilməsi alqoritmi proqramçılara daha qiymətli məlumatlar verir. Məsələn, 1990-cı ildə Lotus Development Corp. Paperback Software International kompaniyası interfeysin mühafizəsi üzrə məhkəmə araşdırmasını öz xeyrinə həll etmişdir. Məhkəmə Lotus korporasiyasının Lotus proqramında istifadə etdiyi menyü sisteminin müəlliflik hüququ olması mümkünlüyü barədə hökm çıxarmışdı.¹ Proqramçının proqramın obyekt kodu əsasında onun çıxış kodunu bərpa etməsi prosesi də müəyyən qədər yayılmışdır. İnkişaf etmiş xarici ölkələrin bu sahədə qanunu proqramı ədəbi əsərlə eyni səviyyədə götürür. Proqram və məlumat bazasının mühafizəsi üçün müəlliflik hüququ variantının seçilməsi aşağıdakılara imkan verir:

- proqrama müəlliflik hüququ almaq üçün onun yeniliyini, sənaye tətbiqini, yaxud digər keyfiyyətinin olmasını sübut etməyə ehtiyac qalmır, onun depotizə edilməsi, qeydiyyatı və s. tələb olunmur;
- proqram və məlumat bazası nəinki Azərbaycan Respublikasının ərazisində, habelə ümumdünya, yaxud Bern Konvensiyasına qoşulmuş dövlətlərin ərazisində də mühafizə ediləcəkdir;
- proqramın əsasını təşkil edən ideya və prinsiplər, o cümlədən, interfeysin və alqoritmin təşkil prinsipi mühafizə edilməyəcəkdir;
- proqramın və məlumat bazasının ancaq forması mühafizə ediləcəkdir. Buna görə də eyni funksiyanı və eyni ideyanı yerinə yetirən proqram məhsulu müəlliflik hüququnun pozulması hesab edilmir.

Təbii ki, müəlliflik hüququ variantının müsbət və mənfi cəhətləri yox deyildir. Təsəvvür edilir ki, proqramın və məlumat bazasının müstəsna hüquqi rejimində mühafizəsi istənilən effekt verməz. Buna görə də, EHM-lər üçün proqramların mahiyyətinin mühafizəsi müstəsna qorunma formasına nisbətən daha əlverişli variant hesab edilə bilər. Faktiki halda isə gələcəkdə ayrıca hüquqi rejimin yaradılmasından söhbət getməlidir.

§2. EHM-lər və məlumat bazaları üçün proqramlara dair hüququn məzmunu

EHM-lər və məlumat bazaları üçün proqramların ədəbi əsərlərin bir növü hesab edilməsi və müəlliflik hüququnun onlara da aid edilməsi, aralarındakı hüquqi münasibətlərə diqqətlə baxmağı tələb edir. Bütün müəlliflik hüququ obyektlərinə aid olan hüquq təcrübə olaraq EHM-lər üçün proqramlara da aiddir: müəllif olmaq hüququ, müəllif adı almaq hüququ (az dərəcədə), nümayişdirmə, təkrar yaratma, yayma, kütləvi surətdə ifadəmə hüququ və s. Spesifik hüquqa tədqiqatçılar aşağıdakıları aiddirlər: 1) Proqramın, yaxud onun surətinin EHM-də istifadəsi və ya EHM-də saxlanması; 2) istənilən vasitələrlə və istənilən formada (ümumi hüququn təkrar hazırlama hüququnun xüsusi halı) surətlərin hazırlanması; 3) digər məşin dillərinə, yaxud kodlarına çevrilməsi hüququ; 4) yeni, müstəqil yaradıcılıq məhsulu hazırlamaq istisna olmaqla proqramı adaptasiya etmək hüququ; 5) oxşar proqramın hazırlanmasına imkan verən dərəcədə mövcud proqramın məzmununu açmaq hüququ; 6) müəllif haqqı almaq hüququ. Qeyd etmək lazımdır ki, burada konkret təqdim edilən, verilən səlahiyyətlərin (imtiyazların) siyahısı deyil, müəllifin nəzarət edə biləcəyi hərəkətlər verilmişdir.

Aparıcı xarici ölkələrin bu sahədə qanunlarına görə, EHM və məlumat bazaları üçün proqramlar baxımından müəllifin malik ola biləcəyi şəxsi hüquqa aşağıdakılar aid edilir:

- müəlliflik hüququ – EHM-lər üçün proqramlara və məlumat bazalarına müəllif sayılmaq hüququ;
- ad verilməsi hüququ – müəllifin EHM-lər üçün proqrama və məlumat bazasına öz adını, şəx-

¹ Prins C. Computer Program Protektion in the Socialist copyringht Lau. Deventer, 1991. – c. 73.

ti adını (təxəllüsünü) və ya anonimlik vermək hüququ;
- toxunulmazlıq hüququ – EHM üçün proqramı və məlumat bazasını, yaxud onların adlarını hər cür təhriflərdən, müəllifin şərəf və ləyaqətini alçaldan hərəkətlərdən qorumaq hüququ.
Deyilənlərlə yanaşı əsərin kütləviləşdirilməsi (dərc edilməsi) hüququ qeyd edilmir (buna müvafiq olaraq əsərə rəy hüququ da qanunlarda yoxdur). Lakin burada belə bir faktı inkar etmək olmaz ki, proqramın kütləyə çatdırılması formasının hazırlanması məsələsi proqram müəllifi üçün çox vacib ola bilər. Proqram əksər hallarda əsər olduğundan və insanın çətin başa düşəcəyi dildə yazıldığından orada səhvlər olması qaçılmazdır. Müstəsna hüququn bu növ obyektinin deyilən xüsusiyyətlərini aradan qaldırmaq çox zaman çətin olur və hətta mümkün olmur. Proqram beta-testləşdirmə göndərilir, səhvlərin xeyli hissəsi proqramla iş zamanı aşkarlanır, lakin bəzi səhvlər heç vaxt aşkarlanmaya bilər. Hər hansı bir proqram qeyri-sabit ola və istifadəçinin digər proqramlarına ziyan vura bilər.

Müəllifin əlaqədar EHM proqramına və məlumat bazasına şəxsi hüququ müddətsiz qorunur, yəni burada vaxt müddəti yoxdur.

Müəllifin əmlak hüququna bir sıra imtiyazlar daxildir. Onlar şərti olaraq EHM-lər üçün proqramlar və məlumat bazalarının istifadəsi hüququ adlandırıla bilər. Bu obyektlərin istifadəsi bir sıra dövlətlərin müvafiq qanunlarında faktiki olaraq proqram və məlumat bazalarının təsərrüfat dövryyəsinə daxil edilməsi kimi təyin edildiyindən (o cümlədən, yeniləşdirilmiş formada) bu hüquq bir qədər genişdir. Mövcud qanunların təhlili göstərir ki, bu hüquq yalnız proqram və məlumat bazalarının təsərrüfat dövryyəsinə daxil edilməsi deyil (qeyri-maddi obyekt kimi), həm də əlaqədar daşıyıcıları əhatə edir. Əgər deyilən hüquq qanunlarda nəzərə alınmasaydı, müəllif öz əsərini təsərrüfat dövryyəsinə daxil etdikdən sonra (məsələn, proqramın istifadəsinə lisenziya verdiyi hallarda) həmin əsərin yeni nüsxələrini hazırlaya bilməzdi.

Proqram, yaxud məlumat bazası müəllifinin əmlak hüququ həmin obyektin yaradılması anından başlanır, müəllifin bütün ömrü boyu qüvvədə qalır və müəllifin ölümündən 50 il sonra da hüquqi qüvvə kəsb edir (bu vaxt ölümün sonrakı ilinin 1 yanvarından hesablanır). Proqramın və ya məlumat bazasının bir neçə müəllifi olduqda müəlliflik hüququnun qüvvədə olması sonuncu vəfat edən həmmüəllifin ölüm tarixindən başlanır.

EHM-lər üçün proqrama və məlumat bazasına müəlliflik hüququ onların anonim və ya təxəllüslə buraxılmasından asılı olmayaraq qorunur. Belə halda, birmənalı olaraq müəllifi müəyyənləşdirmək mümkün olmadığından xüsusi qayda tətbiq edilir. Yəni belə əsərlərə müəlliflik hüququ buraxıldığı tarixdən başlayaraq 50 il müddətində qorunur. Əgər bu müddət ərzində müəllifin inisalı məlum olarsa, yaxud müəllifin qəbul etdiyi təxəllüs tam şübhə yaratmırsa, əlaqədar proqram, yaxud məlumat bazası adı qaydada qorunur.

EHM üçün proqram və ya məlumat bazasının müəllifi, yaxud bu hüquqa sahiblik edən digər şəxs müstəsna hüquqa malikdir və aşağıdakı hərəkətləri edə bilər, yaxud ikinci bir şəxsə həmin hərəkətlərin edilməsi üçün icazə verə bilər:

- EHM üçün proqramın, yaxud məlumat bazasının buraxılması (dərc edilməsi);
- istənilən üsullarla və formada EHM üçün proqramı və ya məlumat bazasını tam, yaxud qismən təkrar hazırlamaq;
- EHM üçün proqramı, yaxud məlumat bazasını yaymaq;
- EHM üçün proqramı, yaxud məlumat bazasını yeniləşdirmək, o cümlədən, bir dildən digərinə tərcümə etmək;
- EHM üçün proqramın və ya məlumat bazasının digər istifadə halları.

Bu imtiyazlara daha ətraflı baxaq.

Buraxılma (dərcetmə) EHM üçün proqramın və ya məlumat bazasının müəllifin razılığı ilə müəyyən qrup şəxsə verilməsidir (o cümlədən, EHM yaddaşına yazmaqla və ya çap mətni hazırlamaqla). Verilən nüsxələr həmin şəxslərin tələbatını ödəməyəcək qədər olmalıdır.

EHM üçün proqramın və ya məlumat bazasının təkrar hazırlanması – istənilən maddi formada, həmçinin, EHM yaddaşına yazmaqla proqramın və ya məlumat bazasının bir və ya bir neçə nüsxədə hazırlanması. Bu obyektin insan tərəfindən qavranılması mümkünlüyü elə bir rol oynamır. Çünki beynəlxalq qanunçuluqda hiss orqanları vasitəsilə əsərin qavranılması mümkünlüyünün meyarı yoxdur. Belə kriteriya qəbul edilən ölkələrdə vəziyyət bir qədər mürəkkəbdir. Məsələn, ABŞ-da xeyli dərəcədə mürəkkəblik proqramların elektron versiyası

ilə bağlıdır; ABŞ Ali Məhkəməsi Wit Smith Musik Pub. V. Appolo Co. Korporasiyasının işi ilə əlaqədar olaraq qərar qəbul etmişdir (1998). Qərarda göstərilmişdir ki, "orijinal kimi vizual formada görünməyən əsər surətləri" əsər hesab edilmir. Həqiqətən, vizual surətdə müəyyən etmək olmaz ki, surət hesab edilən kompüter proqramı proqralaşdırma dilində olan proqramla eynidir.

EHM-lər üçün proqramların və məlumat bazalarının təkrar hazırlanması hüququnun istifadə sferası mövcud qanunlarla müəyyən edilmiş çərçivədən genişdir. Burada əsas fərq odur ki, bu hüquq əsərin şəxsi istifadə sferasına aid edilmir. Məsələn, Rusiya Federasiyasının EHM-lər üçün proqramlar və məlumat bazaları haqqında Qanununun 18-2-ci maddəsində göstərilir ki, kütləviləşdirilmiş əsərin şəxsi məqsədlər üçün istifadəsi EHM-lər üçün proqramlar və məlumat bazaları üçün qəbul edilməzdir. Burada EHM-lər üçün proqramların istifadəsində bəzi istisnalar edilir, yəni göstərilir ki, proqramın işləməsi və ehtiyat surəti yaratmaq vacibliyi olarsa, proqramı çoxaltmaq olar. Məlumat bazaları üçün heç bir istisna yoxdur. Şəxsi məqsədlər üçün çoxaltmaya belə sərəhəd qoyulması onunla bağlıdır ki, istənilən proqram və elektron formaya keçirilmiş məlumat bazasını adi ev şəraitində də az vaxt və əmək sərf etməklə çoxaltmaq olar.

Proqramın işləmə sürəti onun hansı hissəsinin kompüterə keçirilməsindən (surətinin alınmasından) asılıdır (hazırda kompüterin sərt diskindən informasiyanın ötürülməsi dəyişdirilən daşıyıcılara – disketə, yığcam diskə və s. dəfələrlə sürətlidir). Belə məhdudiyyətin spesifik subyekti – proqramı əldə edənlər (alanlardır) və bir sıra hallarda onlara kömək göstərənlərdir. Proqramın yazılması və mühafizəsi ancaq bir EHM, yaxud şəbəkədə yalnız bir istifadəçi üçündür (əgər hüquq sahibinin bağladığı müqavilədə digər şərtlər yoxdursa). Bəzi hallarda proqramı istehsal edən şəxs texniki üsulların köməkliyi ilə proqramın neçə nüsxədə çıxarıla bilməsinə hədd qoyur (müəyyən nüsxə həddindən sonra surət almaq mümkün olmur).

EHM proqramına, yaxud məlumat bazasına qanuni əsasda malik olan şəxsə icazə verilir ki, arxiv məqsədilə və vacib hallarda (məs: proqram itirilən, məhv edilən və istifadəyə yararsız hala düşdüyü zaman) onun surətini hazırlasın, yaxud digər şəxsə bu obyektin surətinin alınmasına dair tapşırıq versin, bununla da qanuni yolla malik olduğu proqramın əvəzedici nüsxəsini əldə etmiş olsun. EHM-lər üçün proqramın, yaxud məlumat bazasının surətinin digər məqsədlərlə istifadəsi qadağandır. Bundan başqa, əlavə şərt də müəyyən edilmişdir, yəni əgər müəyyən şəxsin proqram və ya məlumat bazasını hüquqi istifadə etmə müddəti qurtarmışdırsa, həmin nüsxəni məhv etməlidir (əgər qanuni istifadə müddəti qurtarmışdırsa).

Proqramın çoxaldılmasının xüsusi halı onun dekompiyasiyasıdır (çevrilməsidir). EHM proqramlarının dekompiyasiyası – *proqramın strukturunun və kodlaşdırılmasının öyrənilməsi prosesində obyekt kodunun əsas (başlanğıc) mətnə çevrilməsinin texniki üsuludur* (məhz proqramın çevrilməsinin mexaniki xarakteristikası onun modifikasiya prosesinə aid edilməsinə imkan vermir). Göstərilən hərəkət məlumat bazaları üçün nəzərdə tutulmur. Çünki müəlliflik hüququ obyektinin yaradılmasında istifadə edilən ideyanın özlüyündə öyrənilməsi müəllifin və onun varisinin hüququnu pozmur.

EHM-lər üçün proqramlar baxımından iş tamamilə başqadır. Proqramın hazırlanmasında istifadə edilən ideyanın mahiyyətini müəlliflik hüququ ilə qorumaq mümkün olmadığından, onun strukturunun öyrənilməsi xüsusi qayda yaratmağa gətirib çıxarmışdır. EHM-lər üçün proqramın dekompiyasiyası onun nüsxələrinin yayılmasına səbəb olmur (çoxaltmadan fərqli olaraq), auditoriyanın genişləndirilməsi üçün təhlükə yaratmır. Bu fikir onu ifadə edir ki, mövcud qanunçuluq proqramın istifadəsi zamanı da dekompiyasiyaya imkan verir, lakin proqramın həmin nüsxəsinin sonralar kommersiya obyektini kimi istifadəsini qadağan edir.

Proqramın nüsxəsinə qanuni yolla sahib olan şəxs onun kodlaşdırılmasını və strukturunu öyrənmək üçün dekompiyasiya edər, yaxud digər bir mütəxəssis olan şəxsə bu işi tapşırıla bilər (dekompiyasiya mürəkkəb texniki proses olduğundan proqramın nüsxəsinin qanuni sahibi bu işi bilməyə bilər və buna görə də mütəxəssis cəlb edə bilər). Bir sıra mövcud qanunlara görə proqramın dekompiyasiyası üçün aşağıdakı şərtlərə əməl edilməlidir:

- əlaqədar şəxs tərəfindən işlənmiş proqramla əlaqəsi olan informasiyalar barədə digər mənbələrdən informasiya məlum deyil;
- belə dekompiyasiya nəticəsində alınmış informasiyalar həmin şəxsin (alan şəxsin) müstəqil

şəkildə işlədiyi proqramın digər proqramlarla əlaqəsinin yaradılmasında istifadə edilə bilər. Kompilyasiya edilmiş proqramla müstəqil tərtib edilmiş proqramın oxşar olması müəlliflik hüququnun pozulması hesab edilir;

- proqramın yalnız deyilən qarşılıqlı əlaqələrini təmin edən hissələri dekompilyasiya edilməlidir.

Qeyd etmək vacibdir ki, proqramın nəinki müəyyən hissəsini istifadə etdikdə, həmçinin, sadəcə olaraq, onunla yeni proqram arasında oxşarlıq halları olduqda da göstərilən qayda EHM üçün proqramın müəllifin icazəsi olmadan istifadəsini qadağan edir. Bu da EHM üçün proqramın hüquqi mühafizəsini müəlliflik hüququndan fərqləndirən daha bir xüsusiyyətidir.

Göstərilən qayda yalnız müəyyən səviyyəyə qədər götürülə bilər. Belə məhdudiyət EHM və məlumat bazaları üçün proqramların normal istifadəsinə zərər vurmamalı, EHM və məlumat bazaları üçün proqramların istifadəsinə müstəsna hüququ olan subyektlərin marağına mənfi təsir göstərməməlidir. Belə formulirovka geniş əhatəli olduğu üçün müxtəlif cür izah edilə bilər.

Proqramın və ya məlumat bazasının çoxaldılması ilə həmin obyektlərdə istifadə edilən ideyaların, prinsiplərin və s.-nin istifadəsini fərqləndirmək lazımdır. Müəlliflik hüququ rejimi seçildikdə EHM üçün proqramın mühafizəsinin deyilən ikincisi qəbul edilməməlidir. Lakin proqram təminatı istehsalçılarının tələbatı proqramın yaradılmasında bəzi qərarların prinsiplərin müdafiəsini irəli sürür. Bunun nəticəsi kimi anqlo-sakson hüquq təcrübələrində və doktrinasında "noniliter reproduction" adlı xüsusi anlayış işlədilir.¹ Bu məsələ ona görə meydana çıxdı ki, proqram təminatı istehsal edən firmalar artıq mövcud olan işlənmiş ideyaları, üsulları, informasiyanın verilmə və istifadəçi ilə əlaqə formasını, proqramın strukturunu və s. istifadə edirdilər.² Həqiqətən proqramlaşdırma dillərinin məhdud olması eyni bir ideyanın geniş spektrdə, geniş formada və planda ifadəsinə imkan vermir. Burada söhbət faktiki olaraq proqramın çoxaldılmasının hüquqi məzmunundan deyil, onun ayrı-ayrı elementlərinin mühafizə qabiliyyətindən gedir. Bu problemlər proqram təminatının müstəsna hüquqi mühafizəsinin qeyri-kafiliyini nümayiş etdirir.

EHM-lər və ya məlumat bazaları üçün proqramların yayılması

EHM və məlumat bazası üçün proqramın istənilən maddi formada çoxaldılması, o cümlədən, şəbəkə və digər üsullarla yayılması, həmçinin satılma, icarəyəvermə və istənilən digər üsulla onun import edilməsidir.

Bütünlükdə EHM və məlumat bazaları üçün proqramların yayılması ənənəvi müəlliflik hüququ obyektlərinin yayılmasından fərqlənmir. Bir sıra dövlətlərin müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında milli qanunlarından fərqli olaraq EHM-lər və məlumat bazaları üçün proqramların mühafizəsi haqqında mövcud beynəlxalq qanun "yayıma" anlayışına "şəbəkə üsulu ilə yayılma" anlayışını da daxil edir.

EHM və məlumat bazaları üçün proqramların ilkin nüsxəsinin satılması zamanı "hüququn tükənməsi", "hüququn qurtarması" qaydası da tətbiq edilir. Belə ki, birinci dəfə ilk nüsxəsi satılan, yaxud digər yolla rəsmi verilən proqramın həmin nüsxəsinin çoxaldılması və sərbəst satılması müəllifin hüququnun pozulması hesab edilmir və ona əlavə haqq (pul) ödənilmir.

Dəyişdirmə (modifikasiya) – proqramın və ya məlumat bazasının adaptasiya edilməyən istənilən dəyişməsidir. Faktiki olaraq burada icazə verilmiş bütün hərəkətlərdən söhbət gedir, müəllifin rəsmi icazə vermədiyi bütün digər hərəkətlər isə qadağan edilir. Buna müvafiq olaraq bir neçə hal istisna olmaqla, EHM və məlumat bazaları üçün proqrama istənilən dəyişiklik etmək qadağan olunur.

EHM və ya məlumat bazası üçün proqrama hüquqi əsasda malik olan hər bir şəxs onu adaptasiya edə bilər. Burada "adaptasiya" anlayışı dedikdə istifadəçinin konkret texniki qurğuların

¹ Bax: Lea G. Software Protection Trends in the 1990 s. // Entertainment Law Review, 1995. №7. –p.276-282; Grewal M. Copyright Protection of Computer Software Intellectual property Review. 1996. - №8. – p.454-458; Copyright in Cyberspace: Ownership, Infringement and Fair use The U.S. Perspective Monte-Carlo. 1996. – p.1173-1176.

² Məsələn, Lotus Development Corp. o paperback Software International [1990]; Lotus Development Corp. v Borland International. Inc. [1992]; Apple Computer v. Microsoft Corp. [1992]; Computer Associates International Inc. v. Altai [1992]; John Richardson Computers Ltd. V. Flanders [1993]; Ibcos Computers Ltd. V. Barclays Mercantile Highland Finance Ltd. And Others [1994] və s.

və ya proqramların idarə edilməsinə uyğunlaşdırdığı dəyişikliklər başa düşülür. Proqramı alanın texniki avadanlıqlarını dəyişməsi və ya yeni proqramlar istifadə etməsi nəticəsində də proqram bir neçə dəfə adaptasiya edilə bilər. Mövcud qanunlarda adaptasiyanın edilməsi müddətinə və kəmiyyətinə (neçə dəfə edilməsinə) məhdudiyyət qoyulmur.

Modifikasiya hüququnda edilən yuxarıda dediyimiz istisna (proqramın və ya məlumat bazasının adaptasiyası) proqramın qanuni yolla alınmış nüsxəsində və alan şəxsin avadanlıqlarında edilə bilər. Proqramı qanuni əsasda alan şəxs onu mücərrəd şəkildə mövcud olan texniki vasitələrə uyğunlaşdırmaq baxımından adaptasiya edə bilməz. Bu halda proqramın və ya məlumat bazasının modifikasiyasına müəlliflik hüququnun pozulması barədə danışmaq olar.

Proqramın bir nüsxəsini qanuni əsaslarla almış şəxsin proqram müəllifinin buraxmış olduğu aydın görünən (kobud) səhvləri düzəltmək ixtiyarı vardır. Bu hərəkət, həm də proqramı almış şəxsin həmin proqramı digər şəxsə verdiyi (satdığı) hallarda da mümkündür. Beləliklə, proqramın sonrakı yayımı artıq dəyişdirilmiş mətn formasında olacaqdır.

Proqramın modifikasiyasının xüsusi halı kimi onun tərcüməsi məsələsinə də baxılmalıdır. Nəzərə almaq lazımdır ki, ənənəvi müəlliflik hüququ obyektlərində olduğu kimi, özlüyündə proqramın tərcüməsi müəllifin marağına toxunmur, lakin modifikasiya edilmiş proqramın maddi daşıyıcıya keçirilərək iqtisadi dövriyyəyə buraxılması hüquqi əhəmiyyət kəsb edir. Başqa sözlə desək, deyilən hüquq proqramın digər proqramlaşdırma dilində yazılaraq yayılması ilə bağlıdır.

Tamamilə təbiidir ki, EHM və məlumat bazası üçün proqramın işlənməsi (hazırlanması) ilə əlaqədar olan xəbərlərin kütləvi informasiya vasitələrində verilməsi həmin proqramın istifadəsi hesab edilmir.

§3. EHM-lər və məlumat bazaları üçün proqramların qeydiyyatı

EHM-lər və məlumat bazaları üçün proqramların mühafizəsi haqqında əksər inkişaf etmiş ölkələrin qanunu proqram və ya məlumat bazalarının fakultativ qeydiyyatının mümkünliyünü müəyyən edir. Azərbaycan Respublikasının Müəllif Hüququ Agentliyi proqram və məlumat bazalarının dövlət qeydiyyatını aparır. Özlüyündə proqramın, yaxud məlumat bazasının qeydiyyatı müəllif hüququnun həcminə təsir etmir, lakin proqramın istifadəsinə dair mübahisələr yarandıqda faydalı ola bilər. Qeydiyyat üçün ərizənin verilməsi müddəti məhdudlaşdırılmır, yəni əlaqədar obyekt üzərində müəlliflik hüququnun qorunması müddəti ərzində istənilən zaman qeydiyyat üçün ərizə verilə bilər. Hüquq saxlayanın özü, yaxud onun hüquqi nümayəndəsi qeydiyyat ərizəsi verə bilər.

Qeydiyyat üçün iddia sənədi hər bir obyekt üçün ayrıca yazılmalıdır. Buna görə də bir neçə proqramın, yaxud məlumat bazasının bir iddia sənədində birləşdirilməsinə yol verilmir.

İddiaçı iddia sənədində aşağıdakıları göstərməlidir: iddiaçının adı, həmçinin müəllif, əgər o, iddiaçdırsa, yəni iddiaçı kimi göstərilməsindən imtina etmirsə və onun yaşayış yeri. İddia sənədinə proqramı və ya məlumat bazasını identifikasiya edən depozitə edilmiş materiallar, referat, həmçinin qeydiyyat üçün dövlət rüsumunun ödənilməsi, yaxud rüsumun ödənilməsindən azad edilmə barədə sənəd əlavə edilməlidir.

Müəllif Hüququ Agentliyi rəsmi qeydiyyatın qaydalarını, qeydiyyata dair şəhadətnamənin formasını, orada qeyd ediləcək məlumatlara, proqram, yaxud məlumat bazasının qeydiyyatına dair dərc ediləcək məlumatların siyahısını müəyyənləşdirir.

Təkrar üçün suallar

1. EHM üçün proqramı məlumat bazasından fərqləndirən cəhətlər hansılardır?
2. Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununda deyilən müəlliflik hüququ EHM üçün proqram və ya məlumat bazaları müəllifinə də aid edilə bilərmi?
3. EHM üçün proqramın, yaxud məlumat bazasının dövlət qeydiyyatı müəllifə nə verir?

Fəslə dair ədəbiyyat

1. Вишалиев Г.В. Авторский лицензионный договор // [www.relcom.ru/win/internet/computer law/](http://www.relcom.ru/win/internet/computer_law/)
2. Ряинцев В.А., Мартельяков В.С.Джалалоглу, Масляев А.И. Правовое регулирование отношений, основанных на создание и использование алгоритмов и программ // советская гос-во и право, 1987.-№-2.-с.20.28.
3. Носова И.А. Правая охрана программы для ЭВМ за рубежом // Проблемно-тематич. Сборник РАН.-М., 1998. -.197-211.

IV FƏSİL

İNFORMASIYA EHTİYATLARI HÜQUQU

§ 1. "İnformasiya və informasiya ehtiyatları" anlayışı

İnformasiya geniş həcmli ümumelmi anlayışdır. Onun elmi və hüquqi baxımdan tərifləri vardır. Azərbaycan, rus və ingilis dillərində paralel olaraq çap edilmiş "İnformatika" izahlı terminlər lüğətində¹ informasiyaya belə elmi tərif verilir:

1. İnformasiya – təbiət və cəmiyyət hadisələrinin və texniki qurğularda baş verən proseslərin mahiyyətinin, məzmununun müəyyən maddi daşıyıcılarda (səs, dalğa, enerji, mətni və qrafiki sənədlər, maşın informasiya daşıyıcıları və s.) təzahür forması.
2. İnsanlar, insan və avtomat, avtomat və avtomat arasında məlumat mübadiləsi.
3. Bitki və heyvanat aləmində siqnal mübadiləsi.
4. Hüceyrədən digər hüceyrəyə, orqanizmdən digər orqanizmə bioloji əlamətlərin verilməsi prosesi.

"İnformasiya" anlayışının hüquqi tərfi də vardır və bu dərs vəsaiti baxımından həmin tərif əsas sayılmalıdır. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin 3 aprel 1998-ci ildə qəbul etdiyi "İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununda "İnformasiya" anlayışına belə tərif verilir: "İnformasiya – təqdimat formasından asılı olmayaraq şəxslər, əşya, fakt, hadisə və proseslər haqqında məlumatlar"². **(maddə 2).**

Bu tərif informasiyanın sosial funksiyalarını daha çox əks etdirir. İnformasiyanın elmi tərfi isə təbii ki, daha geniş olmalıdır.

İnformasiya cəmiyyətin həyatında həmişə vacib rol oynamışdır. Təbiət və cəmiyyətdə mövcudluq və qarşılıqlı əlaqə informasiya mübadiləsinə əsaslanır. Lakin informasiyanın belə vacib rolu onun xüsusi hüququnu yaratmaq üçün maneələr törədir. Çünki cəmiyyət informasiyanın sərbəst sirkulyasiyasına maraqlıdır. İnformasiya mübadiləsinin məhdudlaşdırılması ictimai inkişaf üçün həll edilməsi mümkün olmayan çətinliklər yarada bilər.

İnformasiyanın təqdimatı və istifadə edilməsi bir sıra müstəsna hüquq və ayrıca xüsusi hüquq institutlarının (məsələn, dövlət sirləri institutu) köməkliyi ilə müəyyən qədər tənzimlənir. Bununla yanaşı, informasiyaya dair xüsusi hüquq qəbul edilməmişdir. Həmçinin digər müstəsna hüquqlar çərçivəsində informasiyanın ötürülməsi ikinci dərəcəli rol oynamış və əlaqədar müstəsna hüquq obyektinin tam şəkildə istifadə üsulunu təmin edən vasitə olmuşdur. Məsələn, müəlliflik hüququ əsərin məzmununu deyil, formasını mühafizə edir. Deməli, əsərdə verilmiş informasiya istənilən şəxs tərəfindən maneəsiz yayıla bilər və bu, müəlliflik hüququnu pozmur. Lakin obyektin məzmun tərəfinin qorunması baxımından hüquq sahəsində də informasiyanın təqdimatı ikinci plana keçir. Belə ki, ixtiraya patent verdikdə dərc edilir, yəni informasiya cəmiyyət üçün açıqlanmış olur.

Lakin ictimai münasibətlərin müəyyən inkişaf mərhələsində informasiyanın toplanması, emalı və təqdimatı ictimai həyatın elə vacib elementinə çevrilir ki, bu sahədə çalışan insanların marağını təmin edən xüsusi hüquqi tədbirlər görmək lazım gəlir. İctimai münasibətlərin bir çoxu kimi informasiya münasibətləri o vaxt yaranır ki, informasiyanın yayılması kommersiya xarakteri alır, informasiyaya ictimai tələbat yaranır, informasiya fəaliyyətini icra edən və iqtisadiyyatın xüsusi sahəsi olan təşkilatlar formalaşır və fəaliyyətə başlayır.

Burada həmin münasibətlərin hüquqi tənzimlənməsi ilə xüsusi və kommersiya sirri (nou-xau) kimi institutları fərqləndirmək vacibdir. Bu institutlar, həmçinin müəyyən informasiyalara

¹ Rüstəmov Ə.M., Hüseynov E.M. İnformatika. Azərbaycan, rus və ingilis dilində izahlı terminlər lüğəti. – Bakı, 1996. – s. 70.

² İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında AR Qanunu // MM-in qanunlar toplusu, 1998.

sahib olan şəxslərin marağını təmin edir. Lakin burada bəzi fərqlər vardır. Xüsusi və ya kommersiya sirlərinin kommersiya dəyəri informasiyanın istifadə imkanları ilə sıx şəkildə bağlıdır (məsələn, istehsal prosesinin səmərəliliyinin yüksəldilməsi). Belə informasiyanın satın alınmasında məqsəd onun istifadəsindən müəyyən fayda götürməkdir və əgər nəticəyə nail olunmazsa, informasiyanı satan şəxsdən ən azı ödənilmiş məbləğin geri qaytarılması tələb oluna bilər. Digər hallarda isə alıcı üçün informasiyanın yalnız özü (yəni onun əks etdiyi obyekt və ya proses nəzərə alınmadan) lazım ola bilər.

İnformasiya insan fəaliyyətinin obyektini kimi müəyyən xüsusiyyətlərə – istifadə edilmə qabiliyyətinə və təcrübə olaraq məhvedilməzlik xarakterinə malikdir, verici subyekt onu yaydıqda yenə də həmin subyektə qalır və s. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına əsasən, hər kəs istənilən qanuni üsulla informasiyanı sərbəst axtarmaq, almaq, ötürmək (vermək), istehsal etmək (hazırlamaq) və yaymaq hüququna malikdir. Mülki hüquq kodeksinə əsasən, informasiyanın mülki hüquq obyektini olmasına baxmayaraq, informasiyaya real şəkildə monopol hüququn təmin edilməsi çətinidir. Eyni zamanda, ictimai marağı təmin etmək üçün bir sıra hallarda informasiyanın yayılmasına və istifadəsinə xüsusi rejim tətbiq etmək zərurəti yaranır. Qismən, dövlət sirri, konfidensial (gizli) informasiya, vətəndaşlara dair informasiya (şəxsi məlumatlar) və s. informasiya növləri fərqləndirilir.

Dövlət sirri – *yayılması Azərbaycan Respublikasının milli təhlükəsizliyinə ziyan vuran və hərbi, xarici siyasət, iqtisadiyyat, kəşfiyyat, əskəşfiyyat və operativ-axtarış fəaliyyəti sahələrində dövlət tərəfindən qorunan informasiyalardır.* «İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununa (**maddə - 10**) əsasən informasiyanın dövlət sirri olması Azərbaycan Respublikasının Dövlət sirri haqqında Qanununa əsasən müəyyən edilir. Dövlət sirri sayılan məlumatların tipoloji siyahısına da vardır.

Konfidensial (gizli) informasiya – *Azərbaycan Respublikasının qanunçuluğuna uyğun olaraq istifadəsinə məhdudiyət qoyulan sənədləşdirilmiş informasiyalardır.* Heç də hər bir informasiya konfidensiallıq xarakteri kəsb etmir. Belə informasiyaların xüsusi siyahısı rəsmi olaraq əlaqədar respublikanın prezidenti tərəfindən təsdiq edilir. Məsələn, hakimlik, notarius, vəkillik, yazışma, telefon danışığı, kommersiya fəaliyyəti ilə bağlı olan məlumatlar, rəsmi dərc edilənə qədər ixtiranın, faydalı modelin, sənaye nümunəsinin mahiyyətini açan məlumatlar və d. konfidensial informasiyalar hesab edilir.

Vətəndaşlara dair informasiyalar (şəxsi məlumatlar) – *vətəndaşın şəxsiyyətini müəyyən etməyə imkan verən faktlara, hadisələrə və şərtlərə dair məlumatlardır.* Bu kateqoriya çox böyük rol oynayır və belə informasiyaları mühafizə edən sənədlərin istifadəsinə güclü təsir göstərir. Həmin sənədlərə aiddir:

- konfidensial informasiya kateqoriyasına aid olan istənilən şəxsi məlumatlar;
- şəxsi məlumatlar respublika informasiya ehtiyatlarının, Azərbaycan Respublikası subyektlərinin informasiya ehtiyatlarının, yerli özünüidare orqanlarının informasiya ehtiyatlarının, ancaq əlaqədar respublika qanununda nəzərdə tutulan hallar əsas götürülməklə qeyri-hökumət təşkilatları tərəfindən alınan və mühafizə edilən (saxlanan) informasiya ehtiyatlarının tərkibinə daxil edilə bilər;
- şəxsi həyata dair informasiyanın, həmçinin şəxsi sirlərin, ailə sirlərinin, yazışma sirlərinin, telefon danışığının, poçt, teleqraf və digər məlumatların toplanması, mühafizəsi, istifadəsi və yayılması ancaq əlaqədar şəxsin razılığı, ya da məhkəmə qərarı əsasında mümkündür. Məsələn, müştərilərə dair məlumat bazası işləyərkən şəxsi informasiyanın toplanması üçün anket üsulu tətbiq edilsə və müştərilər bu anketin şəxsi xarakterli suallarına cavab versə (məs: şəxsin nələrə üstünlük verməsi, zövqü, bahalı texnika almaq istəməsi, ailəli olması və ya olmaması və s.), deməli, onlar həmin informasiyaların müəyyən məqsəd üçün istifadəsinə razılıq vermiş hesab edilir;
- qeyri-hökumət təşkilatlarının və fiziki şəxslərin şəxsi məlumatların emalı və istifadəçilərə verilməsilə bağlı olan fəaliyyətləri onların ancaq lisenziya alması şərtilə mümkün hesab edilir. Bununla əlaqədar olaraq lisenziya almadan iş axtaran insanlara dair informasiyaların toplanması və verilməsi, insanların ailə qurması üçün tanışlıq klubu təşkil etmək olmaz.

Şübhəsiz ki, "informasiya" anlayışının müxtəlif aspektlərinə baxdıqda, onun digər növləri də ayrılıqda bilər.

"İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu informasiya materiallarına hüququn təmin edilməsi üçün iki xüsusi kateqoriya qəbul etmişdir. Bunlar "informasiya sistemi" və "informasiya ehtiyatları" kateqoriyalarıdır. Qanunun 2-ci maddəsinə uyğun olaraq *informasiya sistemi – informasiya texnologiyaları və sənədlərinin təşkilatı və texniki qaydada, o cümlədən, hesablama texnikasından istifadə etməklə, nizamlanmış məcmusudur.*

İnformasiya ehtiyatları – *informasiya sistemlərində (kitabxanalarda, arxivlərdə, fondlarda, məlumat banklarında və s.) olan sənədlər və sənəd kütləsi (massivləri), habelə ayrıca mövcud olan sənədlər və onların massivləridir (kütləsidir).* Beləliklə, qanunda faktiki olaraq informasiyaya hüquq əvəzinə müəyyən informasiyanı özündə saxlayan sənədə, yaxud onun məcmuuna hüquqi obyekt kimi baxılır. Ancaq sənəd formasında olan informasiyalar informasiya ehtiyatlarının tərkibinə daxildir. Bu şərt verilən informasiyanın dəqiqliyini müəyyən edən əsas meyardır.

Qeyd edilən kateqoriyanın əlaqəsi göstərir ki, informasiya münasibətlərinin obyektini heç də istənilən informasiya deyil, yalnız xüsusi surətdə emal edilmiş informasiyalardır.

Əlaqədar obyektin sənəd (sənədləşdirilmiş informasiya) olması üçün onun müəyyən maddi daşıyıcıya keçirilməsi və informasiyanı identifikasiya etmək üçün rekvizitlərə (əlamətlərə) malik olması əsas sayılır. Bununla da informasiyanın yazıldığı maddi daşıyıcı sənəddən fərqləndirilmişdir. Dövlət, kargüzarlığında sənədləri müəyyən etmək qaydalarını, sənədlərin və onların massivlərinin və s.-nin standartlaşdırılması hüququnu özündə saxlayır.

Avtomatlaşdırılmış informasiya sistemlərində mühafizə edilən sənədlərin tərtibatı üçün xüsusi qayda müəyyən edilmişdir. Belə sistemlərdən alınan informasiyaların hüquqi qüvvə kəsb etməsi üçün Azərbaycan Respublikasının müvafiq qanununa uyğun olaraq verilmiş sənəd əlaqədar vəzifəli şəxs tərəfindən imzalanmalıdır. Əgər hər hansı avtomatlaşdırılmış sistem elektron imzanın identifikasiyasını təmin edən program-texniki vasitələrə malikdirsə və həmin vasitələrin dəqiq müəyyən edilmiş istifadə qaydaları varsa, elektron imza sistemindən verilən müəyyən sənədin təsdiqi üçün istifadə edilə bilər.

Qanunun **5-4-cü** maddəsinə əsasən, elektron imzanı təsdiq etməklə məşğul olan şəxsin lisenziyası olmalıdır.

İnformasiya ehtiyatlarının müxtəlif növlərini ayırmaq olar. Əlaqədar subyektə aid olmasına görə dövlət və qeyri-dövlət informasiya ehtiyatları fərqləndirilir.

İstifadə (müraciət etmək) kateqoriyasına görə informasiya ehtiyatları açıq və məhdud istifadə xarakterli informasiyalara (belə sənədləşdirilmiş informasiyalar dövlət sirləri və konfidensial informasiyalara bölünə bilər) ayırmaq olar.

Ümumi qaydalara görə, Azərbaycan Respublikasının informasiya ehtiyatları açıq və kütləvi istifadə xarakterinə malikdir. Lakin qanunun müəyyən etdiyi qaydada bəzi sənədləşdirilmiş informasiyalar məhdud istifadə kateqoriyasına aid edilə bilər. İstənilən digər informasiya ehtiyatlarının sahibi həmin ehtiyatlara ya açıq, ya da məhdud istifadə statusu verə bilər.

"İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun **10-3-cü** maddəsində məlumatların dövlət sirlinə aid istifadəsi qaydaları və mühafizəsi «Dövlət sirri haqqında» qanunla müəyyən edilir. Bu qanunun açıq istifadə kateqoriyasına) aşağıdakı sənədləşdirilmiş informasiyalar aid edilir:

- dövlət orqanlarının, yerli özünüidarə orqanlarının, təşkilatların, ictimai birliklərin hüququ statusunu, həmçinin vətəndaşların hüququ, azadlığı və vəzifələrini, onların reallaşdırılması qaydalarını müəyyən edən qanunvericilik və digər normativ aktlar;
- fəvqəladə hadisələrə, yaşayış məntəqələrinin, istehsalat obyektlərinin, vətəndaşların və bütünlükdə əhalinin təhlükəsizliyini təmin edən ekoloji, meteoroloji, demografik, sanitariya-epidemioloji məsələlərə dair sənədlər;
- dövlət sirlərinə dair məlumatlar istisna olmaqla, dövlət və yerli özünüidarə orqanlarının büdcəsinin və digər dövlət və yerli resursların istifadəsinə iqtisadiyyatın vəziyyətinə və əhalinin tələbatına dair informasiyaları mühafizə edən sənədlər;
- vətəndaşlar üçün ictimai maraq kəsb edən, yaxud onların hüquq, azadlıq və vəzifələrini reallaşdırmaq üçün vacib olan arxiv və açıq kitabxana fondlarında, dövlət hakimiyyətinin informasiya sistemlərində, yerli özünüidarə orqanlarında, ictimai birliklərdə, təşkilatlarda toplanmış sənədlər.

"İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında" milli qanun bütün informasiya ehtiyatlarına, informasiya sistemlərinə və sənədlərə dair məlumatların vətəndaşların informasiyaya müraciət hüququnu təmin etmək məqsədilə dövlət qeydiyyatını müəyyən edir.

Azərbaycan Respublikasında çap məhsullarının qeydiyyatı və onlar barədə cari biblioqrafik informasiya vasitələrinin hazırlanması, çapı və yayılması M.F.Axundov adına Dövlət Milli Kitabxanasının vəzifəsidir. Dərc edilməyən sənədlərin (hesabatların, elmi tərcümələrin və s.) qeydiyyatı və onlara dair məlumatların hazırlanıb yayılması ilə Milli Elmlər Akademiyası məşğul olur. Namizədlik və doktorluq dissertasiyalarının qeydiyyatı respublika Ali Attestasiya Komissiyası tərəfindən aparılır. Məlumat bazaları və banklarının qeydiyyatı respublika Rabitə və İnformasiya Texnologiyaları Nazirliyində təşkil edilir. Ümumiyyətlə, bu yöndə vahid qeydiyyat mərkəzinin yaradılmasına ehtiyac duyulur.

§ 2. İnformasiya münasibətlərinin subyektləri

İnformasiya münasibətlərinin əsas subyekti informasiya ehtiyatlarının (informasiya sistemlərinin, texnologiyalarının və onların təminat vasitələrinin) mülkiyyətçisi, həmin obyektlərin sahibi və informasiya istifadəçiləridir.

İnformasiya ehtiyatlarının, texnologiyalarının və onların təminat vasitələrinin mülkiyyətçisi (sahibkarı) həmin obyektlər üzərində tam səlahiyyəti olan, onların istifadəsinə tam imtiyaz verən subyektdir.

İnformasiya ehtiyatlarının, sistemlərinin və onların təminat vasitələrinin sahibi (saxlayanı) həmin obyektlərin istifadəsinə və qanunun müəyyən etdiyi çərçivədə həmin obyektlərlə bağlı olan səlahiyyətlərin reallaşdırılmasına qərar verən subyektdir.

İnformasiya istifadəçisi (tələbatçısı) – özünə vacib olan informasiyaları almaq və istifadə etmək məqsədilə informasiya sisteminə, yaxud onun vasitəçisinə (broker) müraciət edən subyektdir.

İnformasiya ehtiyatlarının mülkiyyətçisinin və sahibinin olması heç də bütün hallarda vacib deyil. Lakin bəzi hallarda informasiya ehtiyatlarının, yaxud informasiya sistemlərinin müəyyən tərəflərinin istifadəsinin təşkilinə dair digər subyektə imtiyaz verilməsi məqsədəuyğun ola bilər. İnformasiya ehtiyatlarının qeyri-maddi xassəyə malik olması mülkiyyətçiyə xüsusi nümayəndəlik açmadan öz məhsulunu (məsələn, hüquq məlumat bazası) yaymaq üçün özünə tərəfdaş (partnyor) tapmadan az məsariflə iqtisadi fəaliyyətini genişləndirmək imkanı verir. Müəyyən hallarda mülkiyyətçi kommersiya konsepsiyası müqaviləsi kimi variantdan istifadə edə bilər ki, bu da həmin müqavilə çərçivəsində istifadəçilərə informasiya xidmətinin təşkilində partnyorluq fəaliyyətinə imkan verə bilər.

Əksər hallarda informasiya ehtiyatlarının mülkiyyətçisi və sahibi rolunda informasiyanın toplanması, mühafizəsi, emalı və müəyyən sferaya verilməsilə məşğul olan ixtisaslaşdırılmış təşkilatlar məşğul olur. Müəyyən şəraitdə belə fəaliyyət lisenziya alınmasını tələb edir (məs: şəxsi məlumatlarla bağlı olan fəaliyyət). İstifadə edilən informasiya sistemləri, məlumat bazaları və bankları isə sertifikatlaşdırılmalıdır. Bununla əlaqədar olaraq deməliyik ki, təcrübədə heç də hər bir şəxs xidmət göstərən informasiya ehtiyatlarının mülkiyyətçisi və ya sahibi rolunda çıxış etmir.

§ 3. İnformasiya ehtiyatlarına hüququn məzmunu

"İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 6-cı maddəsində informasiya ehtiyatlarının əlaqədar subyektlərin mülkiyyətində olmasının mümkünlüyünü müəyyən edərək bu subyektlərin siyahısında informasiya ehtiyatlarının mülkiyyətçisini də qeyd edir. Burada xatırlatmaq lazımdır ki, informasiya ehtiyatları və informasiya daşıyıcıları müxtəlif obyektlərdir. Mülkiyyət hüququna dair belə yanaşmaya, ümumiyyətlə, "informasiya ehtiyatları" anlayışının şərti olması kontekstində baxmaq lazımdır. Buna görə də deyilən yanaşmada mülkiyyət hüququ deyil, xüsusi müstəsna hüquq barədə danışmaq lazım gəlir.

İnformasiya ehtiyatlarına subyektin hüququ informasiya ehtiyatlarını yaradarkən (subyektin vəsaiti əsasında), qanuni əsasda bu hüququ alarkən, bağışlanma və vərəsəliyəvermə hallarında yarana bilər. Qanunun 6-2-ci maddəsinə əsasən informasiya ehtiyatları subyektin vəsaiti hesabına yarandıqda ona Azərbaycan Respublikasının, yaxud Azərbaycan Respublikası subyektinin mülkiyyətçilik hüququ yaranır və Azərbaycan Respublika subyektləri informasiya resurslarına hüququ digər üsullarla da (məsələn, müqavilə ilə) ala bilərlər.

Qanunun 6-7-ci maddəsində informasiya ehtiyatları mülkiyyətçisinin aşağıdakı hüquqları müəyyən edilmişdir:

- informasiya resursları ilə bağlı təsərrüfat fəaliyyətini icra edən, yaxud operativ idarə edən şəxsi təyin etmək;
- öz kompetensiyası çərçivəsində informasiya resurslarının emal rejimini və qaydalarını, onlara müraciət şərtlərini müəyyən etmək;
- surətlərinin alınması və yayılması prosesində sənədlərlə davranmaq qaydalarını (şərtlərini)

müəyyən etmək.

Qeyd etmək lazımdır ki, bu hüquqların ayrılması xeyli dərəcədə şərti xarakter daşıyır. Məsələn, operativ idarəetmə və təsərrüfat fəaliyyətinin aparılması müstəsna formada dövlət və bələdiyyə sferasına aid olan mülkiyyətdə yarana bilər; bundan başqa, burada müəyyən şəxsin təyin edilməsindən deyil, müəyyən hüququn verilməsindən söhbət getməlidir. İnformasiya resurslarının emal rejimi və qaydalarını, onlara müraciətin şərtlərini müəyyən etmək informasiyaya malik olan istənilən şəxs tərəfindən icra edilə bilər. Nəhayət, surətlərinin alınması və yayılması prosesində sənədlərlə davranmaq şərtlərini müəyyən etmək hüququ tamamilə şərti xarakter daşıyır. Belə ki, öz mülkiyyətçisindən çıxdıqdan sonra əlaqədar sənədin sonrakı yayılmasına nəzarət etmək çətindir. Eyni zamanda, yuxarıdakı bəndi informasiya ehtiyatları mülkiyyətçisinin razılığı (icazəsi) olmadan sənədin (lakin onun məzmununu deyil) çoxaldılmasına və yayılmasına qoyulan qadağa kimi də izah etmək olar. Lakin belə hüququn real olaraq necə həyata keçirilməsi aydın deyildir.

Hazırda faktiki olaraq **informasiya ehtiyatları mülkiyyətçisi hüququnun əsas məzmunu mühafizə edilən informasiyaya müraciətin (çıxışın) və onun təqdimat formasının müəyyən edilməsidir.**

İnformasiya ehtiyatlarında mühafizə edilən informasiyalardan asılı olaraq əlaqədar resurs sahibinin hüququ məhdudlaşdırıla bilər. Məsələn, dövlət sirlərini mühafizə edən informasiya ehtiyatlarının istifadəsinə məhdudiyyət qoyulmuşdur. Belə informasiya ehtiyatlarına sərəncam vermək ancaq əlaqədar dövlət hakimiyyəti orqanlarının icazəsilə mümkün ola bilər, dövlət isə hüquq sahibindən belə sənədləşdirilmiş informasiyanın əslini satın almaq hüququna malikdir.

İnformasiya ehtiyatlarına hüququn məhdudlaşdırılmasının digər forması qanunçuluğa uyğun olaraq sənədləşdirilmiş informasiyanın əlaqədar dövlət hakimiyyəti orqanlarına və təşkilatlarına təqdim edilməsinin mütləq (məcburi) xarakter daşmasıdır. Azərbaycan hökuməti belə informasiyanın təqdim edilməsi hallarını və şərtlərini müəyyən edə bilər. Bədə hallar kifayət qədər çoxdur. Məsələn, hüquqi şəxslərin təsisədi sənədləri, mühasibat hesabatının müəyyən növləri, bir sıra hallarda yeraltı sərvətlərin istifadəçilərinin əldə etdikləri geoloji informasiyalar və s. informasiyaların yuxarıda deyilən təqdimətmə halları subyektin həmin sənədlərə və onlardakı informasiyalara hüququnu itirmir. Lakin hər halda, hüquqda müəyyən dəyişiklik baş verir, yəni bu halda informasiya ehtiyatları dövlətlə həmin informasiyanı təqdim edən subyektin birgə sahibliyində qalır (**maddə 6-5**).

İnformasiya resursları sahiblərinin vəzifələri içərisində **informasiyanın mühafizəsi, emalı və istifadəsi rejiminin dəstəklənməsi** vəzifəsini qeyd etmək olar. Əgər həmin rejim qanunçuluqla, yaxud əlaqədar mülkiyyətçi tərəfindən rəsmi qaydada müəyyən edilmişdirsə, bu hüquq əsaslı sayılır. Məhdud müraciət xarakterli informasiya ehtiyatları ilə işləmək üçün müəyyən edilmiş qaydalara riayət etmək çox vacibdir. Xüsusi hal kimi burada vətəndaşlara dair informasiyaların (şəxsi məlumatların) emalı və istifadəsini xatırlatmaq istərdik. Əgər şəxs müəyyən şəxsi məlumatları toplamaq hüququ almışdırsa (qanun əsasında, əlaqədar şəxslərin rəsmi razılığı əsasında, yaxud məhkəmə qərarı əsasında), o, həmin informasiyaların az da olsa kənar şəxslərə ötürülməsinin qarşısını alan bütün tədbirləri görməlidir. Bununla əlaqədar olaraq vətəndaşlara dair informasiyalara sahib olan, həmin informasiyaları alan və istifadə edən şəxslər onların qorunması, emalı rejiminin və istifadə qaydalarının pozulmasına görə məsuliyyət daşıyırlar. Əgər şəxs özü barədə müəyyən informasiyanı informasiya resursunun sahibinə verərkən, həm də onun istifadəsi qaydalarını müəyyən etmişsə, ikinci həmin qaydalara əməl etməyə borcludur. İnformasiya xidməti göstərən şəxs şübhəsiz ki, təqdim etdiyi **informasiyaların dəqiqliyini və aktuallığını təmin etməlidir.** Məhz şəxsin müntəzəm olaraq informasiyanın tanınması, emalı və aktuallaşdırılması ilə məşğul olması baxılan informasiya münasibəti çərçivəsində informasiyanın istifadəçi dəyərini artıran meyar hesab edilir.

İnformasiya resursları sahibinin digər vəzifəsi **həmin resurslarda mühafizə edilən informasiyalara müraciətin (çıxışın) təmin edilməsidir.** Qanunun **12-2-ci** maddəsinə əsasən, vətəndaşlar və təşkilatlar özləri haqqında sənədləşdirilmiş informasiyalara müraciət etmək, həmin informasiyaların dolğunluğunu və həqiqiliyini təmin etmək məqsədilə onları yoxlamaq, kimin və hansı məqsədlə həmin informasiyaları istifadə etdiyini və etmiş olduğunu bil-

mək hüququna malikdirlər. Deyilən müraciəti yalnız əlaqədar dövlət qanunu olan hallarda məhdudlaşdırmaq olar. Belə bir vəziyyət, hətta informasiya resurslarının sahibi ilə barəsində həmin resurslarda informasiya mühafizə edilən şəxs arasında olan informasiya münasibətləri hallarına da aid edilir. Məsələn, əgər işçi əlaqədar rəhbərliyin onun iş vaxtının uçotunu apardığını, iş gecikmələrin miqdarını və s. hesabladığını bilirsə, düzgünlüyünü yoxlamaq üçün onun həmin informasiyalara müraciət etmək hüququ vardır. Həmçinin, ona məlumat verilməlidir ki, bu informasiyalar kimə təqdim ediləcəkdir (məsələn, əgər həmin informasiyalar işçinin işləməyə keçmək üçün danışıq apardığı işəgötürənə, yəni təşkilata veriləcəksə, həmin informasiyalarla tanış olmaq işçi üçün çox vacib ola bilər).

Ümumi qaydalara görə, informasiya ehtiyatlarında şəxs özü barədə mühafizə edilən informasiyalara pulsuz müraciət etməlidir (əgər qanunçuluqda digər hallara baxılmamışdırsa), çünki əks halda informasiya ehtiyatlarının sahibi çox yüksək məbləğ tələb etməklə göstərilən vəzifədən asanlıqla xilas ola bilər.

Əgər şəxs dövlət informasiya ehtiyatlarının formalaşdırılması məqsədilə müəyyən informasiyanı təqdim edirsə, o, həmin informasiyanın sonralar pulsuz istifadəsi hüququnu özündə saxlayır.

İnformasiya ehtiyatlarına malik olan şəxs digər şəxslərin həmin obyektlərin istifadəsi ilə bağlı olan hüquqlarına riayət etməlidir. Buraya müəlliflik hüququ, ixtiranın, faydalı modelin və ya sənaye nümunəsinin mahiyyətinin rəsmi dərcedilmədən əvvəl açılmaması və s. daxildir.

Bütünlükdə informasiya sistemini təşkil edən informasiya ehtiyatlarının məcmuu müstəqil hüquqi obyekt hesab edilir.

İnformasiya sisteminin mülkiyyətçisi texnologiyalar və onların təminat vasitələri həmin şəxsin vəsaitləri hesabına istehsal edilən, satın alınan, yaxud vərəsəlik, bağışlanma və digər qanuni üsullarla əldə edilən fiziki və ya hüquqi şəxs hesab edilir. Bir qayda olaraq, informasiya ehtiyatlarının və informasiya sisteminin mülkiyyətçisi (sahibkarı) eyni şəxs olacaqdır.

§ 4. İnformasiya ehtiyatlarının istifadəsi

Əlaqədar informasiya ehtiyatlarının mülkiyyətçisinin məxsus olduğu ehtiyatların istifadə şərtlərini və qaydalarını müəyyən etmək hüququ vardır. Bu baxımdan dövlət informasiya ehtiyatları istisnaqlıq təşkil edir. Belə ehtiyatlara müraciət (çıxış) bütün şəxslər üçün eyni dərəcədə sərbəstdir (əgər bu ehtiyatlar məhdud səviyyəli istifadə xarakterində deyilsə). Qanunda göstərilir ki, soruşulan informasiyanı almaq üçün dövlət informasiya ehtiyatlarının müəyyən sahibinə əsaslandırılmış sübutlar gətirmək lazım deyil, müəyyən informasiyaya müraciət baxımından istənilən məhdudiyət qoyulması qadağandır (*bax: bu fəsildəki § 1-ə*).

Dövlət informasiya ehtiyatlarından qanuni əsasda informasiya alan istifadəçi həmin informasiyanın əsasında, qismən kommərasiya məqsədilə törəmə informasiya yarada bilər (burada informasiya mənbəyinə isnad verilməsi vacibdir).

Qeyri-dövlət informasiya ehtiyatlarının mülkiyyətçisi və sahibi həmin ehtiyatlara aid olan informasiyaların istifadə üçün alınması şərtlərini və qaydalarını rəsmi qaydada təsdiq edirlər. Adətən, informasiyanın təqdimatı müqavilə əsasında həyata keçirilir. Qanunun **11-3-cü** maddəsinə əsasən, istənilən halda informasiya ehtiyatlarının və informasiya sistemlərinin mülkiyyətçisi təklif etdiyi informasiyanın və xidmətlərin siyahısını informasiya ehtiyatlarına çıxışın şərtlərini və qaydalarını istifadəçilərə pulsuz təqdim etməlidir.

İnformasiya ehtiyatlarının mülkiyyətçisi (sahibkarı) üçün başlıca amil malik olduğu informasiyalara çıxışın şərtlərini müəyyənləşdirmək olduğundan, informasiya xidməti göstərilməsinə dair istifadəçi ilə bağlanan müqavilədə bir qayda olaraq təqdim edilən informasiyanın istifadəçi tərəfindən sonrakı yayılması şərtləri müəyyən edilir.

Qeyd etmək lazımdır ki, informasiya ehtiyatlarının mülkiyyətçisinə və ya sahibinə ödənilən məbləğ informasiyadan istifadə hüququnun istifadəçiyə verilməsinə görə ödənilən mükafat deyil (informasiya ehtiyatlarının mülkiyyətçisinin, yaxud sahibinin informasiyaya xüsusi hüququ yoxdur), müəyyən informasiyaların axtarılmasına, seçilməsinə və sistemləşdirilməsinə görə ödənilən məbləğdir.

Təkrar üçün suallar

1. Sənədləşdirilmiş informasiya nə ilə xarakterizə olunur?
2. Hansı informasiyaya müraciətə (çıxışa) məhdudiyyət qoyula bilməz?
3. İnformasiya ehtiyatlarına hüquq nələrdən ibarətdir?
4. İnformasiya ehtiyatları mülkiyyətçisinin hansı vəzifələri vardır?
5. Dövlət orqanlarının açıq dövlət informasiya ehtiyatlarına müraciət (çıxış) hüququ varmı?

Fəslə dair ədəbiyyat

1. İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu // Azərb. Resp. Milli Məclisinin qanunlar toplusu, 1998.
2. Бачило И.Л. Информация как предмет правонарушений //Науч.-техн. Информация, сер. 1, 1997. - № 9. – с. 17-25.
3. Венгеров А.В. Категория "Информация" в понятийном аппарате юридической науки//Советское государство и право, 1977. - № 10.-с. 70-78.
4. Дозорцев В.А. Информация как объект исключительного права //Дело и право, 1996.-№ 4.-с. 27-35.
5. Rüstəmov Ə.M. İnformatika. Dərslik. – Bakı, 2002. – s. 10-31.

V FƏSİL

DOMEN ADLARI HÜQUQU

§1. "Domen adları" anlayışı

İnternet şəbəkəsinin təşkili və fəaliyyəti həmin şəbəkəyə qoşulmuş hər bir kompüterin xüsusi tip identifikasiyasını (müqayisəsini, eyniləşdirilməsini) tələb edir. İdentifikasiya İnternet istifadəçisinin kompüterinə verilən və rəqəm ardıcılığından (onluq rəqəmlərlə yazılmış dörd-baytlı rəqəm) ibarət olan unikal protokol (İP - ünvan) əsasında aparılır¹. Bu səviyyədə İP – ünvan müəyyən şəxsin poçt ünvanına bənzəyir. Yəni müəyyən şəxsə əlaqədar informasiyaları göndərməyi təmin edən şərti nişan rolunu oynayır. İP – ünvan iki hissəyə bölünə bilər: birinci hissə (böyük hissə) şəbəkənin sahəsini, ikinci hissə isə həmin sahəyə qoşulmuş konkret kompüterin identifikasiyasını müəyyən edir. Lakin rəqəm ünvanı ilə əməliyyat aparmaq çox əlverişsiz olduğuna görə latın əlifbası ilə ifadə olunan domen adları sistemi (Domain Name System - DNS) yaradılmışdır. İstənilən şəxs İnternetə qoşulmaq üçün ona verilmiş rəqəm İP – ünvanını müəyyən sözlə əvəz edə bilər. Bundan başqa, İP – ünvanı müəyyən resursun əlaqədar kompüterdə yerləşdirilməsini göstərə bilər. İnternet şəbəkəsində ünvan kimi qeydiyyatdan keçmiş söz domen adı² adlanır. Hazırda domen adlarının yerləşdirilməsi çox da iri olmayan Kaliforniya təşkilatı – Internet Corporation for Assigned Names and Numbers (ICANN) tərəfindən təqdim edilir.

Domen adı ən azı hər hansı qrupun tərkibində İnternetə qoşulmuş kompüterlərin sayını məhdudlaşdırmalı, həmçinin bu qrup daxilində müəyyən kompüterini dəqiq təyin etməlidir. Kompüterlərin şərti olaraq birləşdiyi qruplar domenlər adlanır³.

Adlar iyerarxik struktura malikdir, yəni adlar kompüterin qoşulduğu qrupun sağdan başlayaraq yuxarı pilləsindən (məs: respublika domeni – az, ru, uk və s.) sola doğru konkretləşir. Hər qrup nöqtə ilə ayrılır və kiçik latın hərflərilə yazılır (məs: kitabxanaşünasliq.bdu.az).

Təbii ki, ünvançının adını bilməklə birbaşa əlaqələnmək çətindir. Buna görə də informasiya əvvəlcə birbaşa ünvançıya deyil, onun aid olduğu zonaya məsul olan və qeydiyyatdan keçmiş əlaqədar kompüterlərin IP – ünvanını mühafizə edən kompüterə göndərilir. Birinci səviyyəli domenlərə aid edilmiş domen adları (generic top Level Domains) network solutions, INC (NSI) təşkilatı tərəfindən idarə edilir. Bu səviyyə domen adlarının beynəlxalq qeydiyyatı rolunu oynayır. Belə ünvanı almaq istəyən iddiaçıya (təşkilata) təklif edilir ki, bu səviyyədə müəyyən kompüter çoxluğunu məhdudlaşdıran domen variantını seçsin. Baxdığımız səviyyədə hazırda yeddi növ domen mövcuddur: "com" – komməriya təşkilatları; "org" – qeyri-komməriya təşkilatları; "net" – şəbəkə istiqamətli fəaliyyətlə məşğul olan təşkilatlar; "edu" – təhsil müəssisələri; "int" – beynəlxalq təşkilatlar; "gov" – ABŞ hökuməti üçün domen adı; "mil" – ABŞ Müdafiə Nazirliyi üçün domen. Bu siyahıdan görünür ki, deyilən səviyyəni beynəlxalq deyil, ABŞ səviyyəsi adlandırmaq olar. Buna baxmayaraq, həmin domen adları cəmiyyət tərəfindən beynəlxalq səviyyə kimi qəbul edilmişdir.

Dünyada bütün domen adlarının qeydiyyatını hər hansı bir təşkilata tapşırmaq çox çətin olardı. Bununla əlaqədar olaraq müəyyən ölkə səviyyəsində domen adlarının qeydiyyatını aparmağa məsul edilmiş təşkilat bu sahədə internet istifadəçilərilə müqavilə bağlayır. Məsələn, Azərbaycan Respublikasında yuxarıda deyilən domen adlarına görə qeydiyyatla respublika Rabitə və İnformasiya Texnologiyaları Nazirliyi, Rusiyada İctimai Şəbəkələrin İnkişafı üzrə Elmi-Tədqiqat İnstitutu (RosNİİROS) məşğul olur.

¹ İP – ünvanın paylanması dünyada mövcud olan və bu ünvanların qeydiyyatına məsuliyyət daşıyan üç regional təşkilat tərəfindən icra edilir. Onlar da öz növbəsində ünvanları, ICANN-dən alırlar (bu barədə danışılacaqdır).

² Bu söz şərti olaraq bir neçə müstəqil hissəyə bölündüyünə görə ümumilikdə «kompüterin tam domen ünvanı» adlanır.

³ Əgər daha formal yanaşsaq, İnternetin iyerarxik adlar sistemində xüsusi informasiya məkanındır ki, domen adları (DNS) serverlərinin toplusu tərəfindən xidmət edilir.

Hər bir ölkəyə domen adı verilmişdir. Məsələn, "az" – Azərbaycan, "ru" – Rusiya, "uk" – united kingdom, yəni birləşmiş krallıq - İngiltərə, "it" – İtaliya və s. Lakin coğrafi əlamətə görə birləşən kompüterlər də çoxdur. Buna görə də coğrafi qruplar daxilində domenlər ayrılırlar. Bu milli qrupların əhatəsində ayrılan domenlər ikinci səviyyəli domenlər adlanır (second level domain). Milli səviyyədə domen adını qeyd etdirən təşkilat qeydiyyatın qaydalarını və şərtlərini, həmçinin domenlər siyahısını müstəqil şəkildə müəyyən edir. Bir sıra hallarda domenlər müəyyən şəhərin adını ifadə edir (məs: "msk" – Moskva, "spb" – Sankt-Peterburq və s.).

Bəzi ölkələrdə coğrafi əlamətlə yanaşı, təşkilatın əsas funksiyasını əks etdirən domen adları da verilir. Məsələn, "ac.ru" – Rusiya Elmlər Akademiyası (institutları, kitabxanaları və s. daxil olmaqla), com.ru – Rusiya kommersiya təşkilatları, "pp.ru" – sahibkar şəxslər, yaxud şəxsi xidmət göstərənlərin tipik domen adı və s. Azərbaycanda belə adlara təsadüf edilmir.

İyerarxiylik özünü bir də onda göstərir ki, müəyyən domen adının istifadəsinə hüquq verilməsi, eyni zamanda, onun müstəqil domen kimi istifadəsinə imkan verir. Yəni domen sahibinə imtiyaz verir ki, müstəqil şəkildə alt səviyyələri ayırsın, həmçinin sonrakı alt səviyyələrdə olan şəxslərin qeydiyyatının şərtlərini və qaydalarını müəyyən etsin. Bir çox hallarda belə prinsip əsasında korporativ domenlər də təşkil edilir.

Tam domen adı domen zəncirini göstərməklə yanaşı, zəncirdə sonuncu göstərilən kompüterin adını ifadə edir ki, bunu da "dar mənada domen adı" adlandırmaq olar. Tam domen adı, həmçinin bir sıra əlavə məlumatları da əhatə edir (məs: resursun tipi, kompüterdə mühafizə edilən əlaqədar sənədin ünvanı, kompüterin istifadə olunan portu, kataloqun adı və s.). Bütün bu informasiyaların məcmuu URL (Uniform Resource Locator) adlanır.

Çox tez bir zamanda məlum oldu ki, domen adı kompüter şəbəkələrində tək-cə ünvanlaşdırma vasitəsi olmayıb, həm də əmtəə nişanına* xas olan funksiyaları yerinə yetirir. Həqiqətən, İnternet vasitəsi ilə xeyli miqdarda xidmətlər göstərilir, bu şəbəkə vasitəsilə əmtəə satışı adı hal almışdır. İnternetdə reklam verilişi hazırda ən səmərəli üsul hesab edilir. Çünki nisbətən xeyli az xərc tələb edən reklam dünyanın bütün ölkələrində və milyonlarla insanlar arasında yayılır. Lakin bunun əksinə olan hal da baş verə bilər. Belə ki, İnternetdə milyardlarla səhifə informasiyalar olduğuna görə konkret sayta bir kimsə tərəfindən baxılmaya da bilər. Bu baxımdan domen adının seçilməsi olduqca vacib əhəmiyyət kəsb edir. Məsələn, Azərbaycan Respublikasında "kodak.az" domen adı ilə qeydiyyatdan keçmiş İnternet istifadəçisinin sayına baxanlar nisbətən çox olacaqdır, çünki "Kodak" rəqəmsal texnikası ilə maraqlanan istifadəçilər xeyli miqdardadır. "Eastman Kodak Company" firmasının məhsulları barədə əlavə informasiyalar almaq istəyən istifadəçi sayının adını bilmədən "az" domeni göstərməklə deyilən firmanın adını daxil edərək lazımi informasiyaları ala bilər. Belə halda istifadəçi təbii ki, "kodak.az" saytına da düşəcəkdir, baxmayaraq ki, həmin sayt "Kodak" firmasının Azərbaycanda olan nümayəndəliyi ilə birbaşa bağlı deyildir. Təbii ki, istifadəçi həmin saytın sahibinin göstərdiyi xidmətlərlə tanış olacaqdır. Əlbəttə, burada "Kodak" firmasının əmtəə nişanı kimi istifadə olunan adının sayt sahibi tərəfindən qanunsuz istifadəsindən söhbət gedə bilməz. Çünki saytda təklif edilən xidmət növləri "Kodak"ın xidmətləri ilə eyni deyildir.

Domen adının əmtəə nişanı kimi funksiyalarını ənənəvi nişanlardan fərqləndirən xüsusiyyətlər də vardır. Əmtəə nişanları ərazi çərçivəsində hüquqi qüvvə kəsb edir, yəni əlaqədar coğrafi ərazi xaricində oxşar və bəzən də eyni əmtəə nişanları ola bilər. Bundan başqa, dövlət qeydiyyatı müəyyən qrup əmtəə nişanı və xidmətlər üçün aparıla bilər və buna görə də müxtəlif sinifdə oxşar və ya eyni əmtəə nişanları ola bilər. İlk baxışdan elə görünür ki, domen adlarında da əmtəə nişanlarına xas olan eyni prinsip vardır, yəni domen adı kompüterin həm coğrafi aidiyyətini, həm də domen adı sahibinin fəaliyyətinin bəzi xüsusiyyətlərini göstərir. Lakin buna baxmayaraq, əhəmiyyətli fərqlər yox deyildir. Müəyyən domenin (məs: az) göstərilməsi informasiyavermə baxımından vacib olsa da, əlaqədar domenin istifadəsinə məhdudiyət qoymur. Müəyyən domen adını qeydiyyatdan keçirmiş kompüter sahibinin saytına dünyanın istənilən yerindən müraciət edilə bilər. Bundan əlavə, bir sıra hallarda müəssisənin yerləşdiyi müəyyən coğrafi ərazi və həmin müəssisənin fəaliyyəti ilə əlaqəsi

* Əmtəə nişanı – sahibkarın əmtəələrini və ya xidmətlərini digər sahibkarın əmtəələrindən və ya xidmətlərindən fərqləndirən qrafiki təsvir nişanı və nişanların hər hansı bir uzlaşmasıdır (kombinasiyasıdır).

olmayan domen adı ola bilər*.

Domen adları əmtəə nişanlarından fərqli obyektlər olsalar da, hər ikisi oxşar funksiyaları yerinə yetirir. Buna görə də domen adının istifadəsi əmtəə nişanları ilə rəqabət yarada bilər. Bundan əlavə, müəyyən əmtəə nişanına sahib olmayan domen adı sahibi öz reklamlarında əmtəə nişanı əvəzinə İnternet-ünvanını verə bilər. Bununla əlaqədar olaraq dəfələrlə belə bir tələb irəli sürülmüşdür ki, ilk növbədə əmtəə nişanları sahiblərinə domen adları verilməlidir. Milli səviyyədə domen adlarını qeydiyyatdan keçirən bəzi təşkilatlar əlavə məhdudiyətlər tətbiq edirlər. Məsələn, domen adı kimi təşkilata məxsus olan əmtəə nişanı deyil, firma adının verilməsi tələb olunur.

Lakin yüksək səviyyəli domenlər (com, org, net), yəni potensial iddiaçı qrupları üçün cəlbədicilərinə olan domenlərə görə məhdudiyət yoxdur. Eyni zamanda, digər şəxs sonralar müəyyən domen adı ilə uyğun olan əmtəə nişanına sahib olduğunu sübut etsə, həmin adı sahib kimi qeydiyyatdan keçirmək hüququna malik olur. Belə yanaşma problemi həll etmir və hətta yeni problemlər yaradır. Faktiki olaraq belə hərəkət əmtəə nişanı olmayan istənilən şəxsdən domen adının alınmasına gətirib çıxara bilər: burada öz adına əmtəə nişanı almaq kifayətdir. Bu, ilk növbədə fiziki şəxslərin domen adları olmasını məhdudlaşdırır. Əgər bir neçə şəxs oxşar əmtəə nişanı sahibdirsə, mübahisənin necə həll edilməsi aydın deyildir. Belə ki, bu əmtəə nişanları müxtəlif qrup məhsullar və ya müxtəlif ölkələr üçün ola bilər. İntellektual Mülkiyyət üzrə Ümumdünya Təşkilatının (WIPO) yekun xarakterli məruzəsində¹ "ən məşhur" və "yaxşı tanınan" əmtəə nişanları sahiblərindən başqa, həmin nişanlarla uyğunluq təşkil edən domen adlarının qeydiyyatının qadağan edilməsi barədə qaydalar işlənməsinin vacibliyi irəli sürülmüşdür. Belə bir qaydanın qəbul edilməsi faktiki olaraq ABŞ-da qeydiyyatdan keçmiş kompaniyaların əlaqədar domen qruplarında monopoliyasına gətirib çıxarırdı. Belə ki, bu kompaniyaların əmtəə nişanları həmin domenlərlə bağlı olan mübahisələri həll edən şəxslərə yaxşı məlumdur.

Qeydiyyatı iddia olunan domen adının yeniliyi yoxlanılır, yəni domen adı artıq qeydiyyatdan keçmiş adlarla üst-üstə düşməməlidir. Lakin bu meyar məhdud miqyasda, yəni konkret domen çərçivəsində götürülür. Məsələn, artıq qeydiyyatdan keçmiş aaa.az domen adı aaa.msk.az domen adının qeydiyyatına mane ola bilməz.

Mövcud qaydalara görə, domen adı bir simvoldan çox olmalıdır, latın hərfi, yaxud rəqəmlə başlamalı və qurtarmalıdır; aralıq simvolları hərflər, rəqəmlər və ya defis ola bilər.

Əmtəə və xidmət nişanlarından fərqli olaraq kütləvi yayılmış məşhur sözləri domen adı kimi qeydiyyatdan keçirmək olar. Belə sözlərin qəbul edilməsi xeyli sərfəlidir, çünki dünyanın müxtəlif yerlərində olan əmtəə nişanı sahibləri bu domen adına qarşı heç bir iddia qaldıra bilməzlər. Belə ki, kütləvi yayılmış və adi dildə, çox işlənən göstəriciləri və sözləri əmtəə nişanı kimi istifadə etmək olmaz.*

Domen adının sahibi həm fiziki, həm də hüquqi şəxs ola bilər. Xarici ölkə vətəndaşlarının domen adlarının qeydiyyatına da heç bir məhdudiyət yoxdur. Domen adının dəstəklənməsi üçün məhdudiyət baxımından müəyyən standartlara əməl edilməsi tələb edilə bilər. Lakin bu problem İnternetlə istifadəçini əlaqələndirən təşkilatla (provayderlə) bağlanan müqavilə vasitəsilə asanlıqla aradan qalxır.

Domen adlarının qəbul edilməsinin yuxarıda göstərilən xüsusiyyəti ona gətirib çıxarmışdır ki, domen adlarını istifadə edərkən bir sıra ölkələrin və ilk növbədə ABŞ-ın bu sahədəki qanunları nəzərə alınmalıdır. Çünki İnternetin koordinasiyasını və bu sahədə vahid texniki siyasəti təmin edən təşkilatlar məhz ABŞ-da yerləşir. İnternetin idarə edilməsinə dair Avropa Birliyi Şurasının 16 mart 1998-ci ildə təsdiq edilmiş hesabatında (ABŞ hökumətinin "Yaşıl kitabı"na Avropa Birliyi və onun üzvlərinin cavabı) qeyd edildiyi kimi, ABŞ hökumətinin İnternetin inkişafının təqdim edilməsi sahəsindəki təklifləri bütün İnternet şəbəkəsinə ABŞ-ın yurisdiksiyasını yaratmaq riski formalaşdırmağa, o cümlədən, əmtəə nişanlarına dair

* Belə coğrafi zonalara (ölkələrə) misal olaraq Böyük Britaniyanı, İtaliyanı, Hollandiyanı və s. göstərmək olar. Eyni zamanda iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş bir sıra ölkələrdə (Fransa, Almaniya, İspaniya) domen adını qeydiyyatdan keçirmək üçün müəyyən təşkilat (firma, kompaniya, şirkət və s.) və ya onun nümayəndəliyi həmin ölkədə yerləşməlidir.

¹ Final Report of the WIPO Internet Domain Name process. 1999, 30 apr.

* Bu barədə «Əmtəə nişanları və coğrafi göstəricilər haqqında» AR Qanununda (maddə 5) xüsusi bənd vardır.

mübahisələri həll etməyə və onların istifadə qaydalarını müəyyənləşdirməyə xidmət edir. İnvestorların İnternet-kompaniyalara marağı daim artmaqdadır. Lakin bu kompaniyaların əksəriyyəti əhəmiyyətli dərəcədə maliyyə aktivinə malik deyil, saytların istifadəsindən alınan gəlir isə hazırda çox azdır. Məsələn, "Rambler" axtarış sistemi saytından istifadə edilən reklamlar üçün ayda orta hesabla 32 min ABŞ dolları, "Yandex" üçün 10 min dollar təşkil edir, daha iri axtarış sistemlərində (məs: "Yahoo", "Google", "Altavista" və s.) göstərilən sahədə gəlir bir neçə dəfə artıqdır (təqribən 200-300 min dollar). AR-in axtarış sistemləri (məs: Aztelekom, Bakinternet, Adanet və s.) barədə belə məlumatlar bizə məlum deyil. İnternet-kompaniyaların cəlbədiçi olmasının əsas səbəbi müəyyən reputasiyaya və xeyli miqdarda istifadəçiyə malik olmasıdır. Məhz bu cəhətlərə görə investorlar İnternet-kompaniyaların aksiyalarını, yaxud ancaq domen adını alırlar (məsələn, "altavista.com" domen adı 3,35 mln.dollara satılmışdır). Bütün bunların nəticəsində İnternet-kompaniyaların qiyməti malik olduğu əmlaka və gəlirə nisbətən çox yüksək məbləğə çatır (məsələn, 2003-cü ilin ortalarında İnternetin ən kütləvi portalı olan "Yahoo"nun kapitalı 98 mlrd dollarla qiymətləndirilmişdir).

Beləliklə, domen adı İnternetə marağın artması ilə əlaqədar olaraq bazarda öz qiymətini artırmaqda davam edir. Kifayət qədər yayılmış domen adlarının qiyməti daha sürətlə artır. Bəzi ekspertlərin rəyinə görə, İnternet-proyektlərin qiymətləri ildə orta hesabla 300-400% artır. Eyni zamanda, "medalın əks üzü" də vardır, yəni bazar qiyməti qəflətən düşə bilər, heç kəs bunu əvvəlcədən proqnozlaşdırma bilmir.

Deyilənlərlə əlaqədar olaraq qeyd etməliyik ki, domen adları ilə bağlı olan mübahisələr də getdikcə daha kəskin xarakter alır. Bütün dünya məhkəmə praktikasında domen adının tam texniki xarakterli obyekt olması barədə dəlillər rədd edilir və onun əhəmiyyətli dərəcədə kommersiya vasitəsi olması təsdiq edilir. Domen adlarının əsaslarının və istifadəsinin hüquqi cəhətdən işlənməsi getdikcə daha çox aktualıq kəsb edir.

§ 2. Domen adlarına hüququn məzmunu

Domen adına hüququn olması onun sahibinə imkan verir ki, həmin adı İnternet-ünvan kimi göstərsin, saytı həmin ünvanda yerləşdirsin, reklamda bu ada istinad etsin və s. Yuxarıda göstərilən imkan da az əhəmiyyətə malik deyil, yəni domenin administratoru rolunu oynayaraq, onun növbəti səviyyələrini (altsəviyyələrini) müəyyən etmək domen sahibinin tam səlahiyyətindədir. Domen administratoru öz domenində birləşən qruplardan kimə və hansı qaydada domen adının verilməsini, bu fəaliyyətə nə qədər pul alacağını və s. müəyyən edir. Belə geniş səlahiyyət hazırda heç bir qanunla məhdudlaşdırılmamışdır.

Eyni zamanda, özlüyündə domen adına sahib olmaq o demək deyildir ki, həmin sahibkar uyğun domenlərə digər şəxslərin qeydiyyatına mane ola bilər. Əgər sahibkar öz marağını digər hüquqi vasitələrlə qorumaq istəyirsə, ilk növbədə domen adına uyğun olan əmtəə nişanını qeydiyyatdan keçirməlidir. Hazırda dünyanın istənilən nöqtəsində uyğun domen adının qeydiyyatdan keçirilməsinə əmtəə nişanının maneə yaratmasını tam əminliklə söyləmək çətinidir. Lakin əksər hallarda məhkəmələr əmtəə nişanına üstünlük verirlər.

Hazırda digər hüquqi və ya fiziki şəxsin əmtəə nişanının qanunsuz istifadəsinin müəyyən edilməsinə vahid yanaşma yoxdur. Qismən, aşağıdakı hərəkətlər əmtəə nişanının qanunsuz istifadəsi hesab edilir:

- digər şəxsə mənsub olan əmtəə nişanı ilə eynilik və ya uyğunluq təşkil edən domen adının sadə formada qeydiyyatı;
- domen adının öz fəaliyyətində istifadəsi;
- potensial müştəriləri çaşdırmaq mümkün olan hallarda domen adının istifadəsi.

Digər şəxsin əmtəə nişanı ilə eyni, yaxud uyğun olan domen adını qeydiyyatdan keçirmək imkanı yarandıqda, lakin onu istifadə etmək mümkün olmadığı hallarda bu, potensial hüquq pozan üçün kifayət qədər sərfəli hesab edilir. Belə halda əmtəə nişanı sahibinin domen adını istifadə etməsini blokrovka etmək imkanı yaranır və nəticədə o, məcbur olur ki, domen adını satın alsın.

Digər mürəkkəb məsələ domen adının istifadə edildiyi ərazinin müəyyən edilməsidir. Bu

məsələ İnternetin istifadəsilə bağlı olan yurisdiksiya problemi ətrafında yaranan mübahisələrlə sıx bağlıdır. Müxtəlif ölkələrdə (hətta bir ölkənin müxtəlif məhkəmələrində) müxtəlif yanaşma mövcuddur:

- ərazidə ziyankarlıq hallarının olması (məs: 1997-ci ildə Brüssel Kommersial Məhkəməsi tərəfindən Le Groupe Cockerill Sambre v. Mr. P. Le Clerq firmasının işinə baxılması).
- əlaqədar ərazidə cavabdehin fəaliyyəti (məs: 1996-cı ildə Porsche Cars North America, Inc. v. Chen E.D. və şirkətinə qarşı məhkəmə işi).
- əlaqədar ölkə ərazisində cavabdehin domen adı ilə birlikdə serverinin ümumaçıq olması (Insat systems, Inc. v. Instruction Set. Inc. D. Conn, 1996)
- domen adının əlaqədar coğrafi ərazidə qeydiyyatı (Epson Engleue firmasının məhkəmə işi, 2001).

Təkrar üçün suallar

1. Tam domen adı hansı hissələrdən ibarətdir?
2. Domen adları ilə əmtəə nişanları arasında ümumi xassələr və fərqlər hansılardır?
3. Domen adı sahibi digər şəxsə oxşar nişanı (əlaməti) domen adı kimi qeydiyyatdan keçirməsinə maneçilik törədə bilərmi?

Fəslə dair ədəbiyyat

1. Payne A. Domain Names, Trade Marks and Unfair Competition // A Practitioners guide to the Regulation of the Internet. London, 1999.-p.9-66
2. Rony E, Rony P. The Domain Name Handbook: High Stakes and Strategies in Cyberspace Copyright Kansas, 1998/-42p.
3. Rüstəmov Ə.M. İnformatika. Dərslik. – Bakı, 2002.- s.320-324; 348-351

**«MÜƏLLİFLİK HÜQUQU
VƏ ƏLAQƏLİ HÜQUQLAR HAQQINDA»
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ QANUNU**

**I BÖLMƏ
ÜMUMİ MÜDDƏALAR**

Maddə 1. Qanunun məqsədi.

Bu Qanun Azərbaycan Respublikası ərazisində elm, ədəbiyyat və incəsənət əsərlərinin (müəlliflik hüququ), habelə ifaların, fonoqramların, efir və ya kabel yayımı təşkilatlarının verilişlərinin (əlaqəli hüquqlar) yaradılması və istifadəsi ilə əlaqədar yaranan münasibətləri tənzimləyir.

Maddə 2. Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında qanunvericilik.

Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında qanunvericilik bu qanundan, Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsindən və həmin qanunlara müvafiq qəbul edilən Azərbaycan Respublikasının digər qanunvericilik aktlarından ibarətdir.

Azərbaycan Respublikasının iştirakçısı olduğu beynəlxalq müqavilələrdə müəyyən edilmiş qaydalar bu qanunla müəyyən edilmiş qaydalardan fərqli olduqda beynəlxalq müqavilənin qaydaları tətbiq edilir.

Maddə 3. Qanunun tətbiq sahəsi.

Bu Qanunun müddəaları aşağıdakılara şamil edilir:

- 1) Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı olan və ya Azərbaycan Respublikası ərazisində daimi yaşayış yeri olan fiziki şəxs, yaxud Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi üzrə hüquqi şəxs müəlliflik hüququna və ya əlaqəli hüquqlara malik olduğu elm, ədəbiyyat və incəsənət əsərləri, ifalar və fonoqramlar;
- 2) Azərbaycan Respublikası ərazisində ilk dəfə dərc edilmiş (buraxılmış) elm, ədəbiyyat və incəsənət əsərləri və ya fonoqramlar. Əsər və fonoqram Azərbaycan Respublikasının hüdudlarından kənarında ilk dəfə dərc edildikdən (buraxıldıqdan) sonra 30 gün keçənədək Azərbaycan Respublikası ərazisində dərc edildikdə Azərbaycan Respublikasında da ilk dəfə dərc edilmiş (buraxılmış) sayılır;
- 3) Azərbaycan Respublikası ərazisində ilk dəfə edilmiş ifalar, yaxud bu maddənin ikinci bəndinin müddəalarına uyğun surətdə qorunan fonoqrama yazılmış ifalar, yaxud fonoqrama yazılmamış, lakin yayım təşkilatının bu maddənin dördüncü bəndinə uyğun surətdə qorunan verilişinə daxil edilmiş ifalar;
- 4) Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi üzrə hüquqi şəxs sayılan və verilişlərini Azərbaycan Respublikası ərazisində yerləşən ötürücülərin köməyi ilə həyata keçirən yayım təşkilatlarının verilişləri;
- 5) Azərbaycan Respublikası ərazisində olan arxitektura əsərləri;
- 6) Azərbaycan Respublikasının iştirak etdiyi beynəlxalq müqavilələrə uyğun olaraq qorunan digər elm, ədəbiyyat və incəsənət əsərləri, ifalar, fonoqramlar və yayım təşkilatlarının verilişləri.

Maddə 4. Əsas anlayışlar.

Bu Qanunda istifadə olunan əsas anlayışlar aşağıdakı mənaya malikdir:

«müəllif» - əsərin yaradıcısı olan fiziki şəxs;

«audiovizual əsər» - bir-biri ilə əlaqəli olub hərəkət təsəvvürü doğuran və müvafiq texniki qurğuların köməyi ilə görmə (eşitmə) qavrayışı üçün nəzərdə tutulan, təsvirlər silsiləsindən ibarət (səslə müşayiət olunan, yaxud olunmayan) əsər; audiovizual əsərlərə ilkin və sonrakı yazılma üsulundan asılı olmayaraq kinematoqrafiya əsərləri və kinematoqrafiya vasitələrinə bənzər vasitələrlə ifadə edilmiş digər əsərlər (tele-videofilmlər, diafilmlər və s.) aiddir;

- «məlumat bazası» - materialların seçilməsinə və ya düzümünə görə yaradıcı əməyin məhsulu olan və kompüterin (HEM-in) köməyi ilə tapıla və işlənə biləcək şəkildə sistemləşdirilmiş məlumatların (məqalələrin, hesablamaların, faktların və başqa materialların) məcmusu;
- «sürətçixarma» - əsərin və ya fonogramın bir və ya daha çox nüsxəsinin hər hansı maddi formada, o cümlədən səs və videoyazı şəklində hazırlanması. Əsərlərin və ya fonogramların elektron (rəqəmli də daxil olmaqla), optik və ya maşınla oxunan digər formada müvəqqəti, yaxud daimi saxlanma üçün yazılması da sürətçixarma sayılır;
- «yazılma» - texniki vasitələrin köməyi ilə səslərin və (və ya) təsvirlərin dəfələrlə qavramağa, sürətini çıxarmağa, yaxud bildirməyə imkan verən hər hansı maddi formada əks olunması;
- «audiovizual əsər istehsalçısı» - belə əsərin hazırlanması təşəbbüsünü və məsuliyyətini üzərinə götürmüş fiziki və ya hüquqi şəxs. Başqa sübutlar olmadıqda audiovizual əsərdə adı adi qaydada göstərilmiş fiziki və ya hüquqi şəxs audiovizual əsərin istehsalçısı sayılır;
- «fonogram istehsalçısı» - ifanın və ya digər səslərin ilk dəfə yazılması təşəbbüsünü və məsuliyyətini üzərinə götürmüş fiziki və hüquqi şəxs. Başqa sübutlar olmadıqda həmin fonogramda və (və ya) onun qoyulduğu qutuda adı adi qaydada göstərilmiş fiziki və ya hüquqi şəxs fonogram istehsalçısı sayılır;
- «ifaçı» - rol oynayan, oxuyan, qiraət edən, deklamasiya deyən, musiqi aləti çalan və ya ədəbiyyat və incəsənət əsərlərini başqa şəkildə (o cümlədən estrada, sirk və ya kukla teatrı nömrələri) ifa edən aktyor, müğənni, musiqiçi, rəqqas və ya digər şəxs;
- «kompüter» (EHM) - informasiyanı işləməyə qadir olan elektron və ya ona oxşar qurğu;
- «kompüter proqramı» (EHM üçün proqram) - maşınla oxunan formada ifadə edilən və müəyyən məqsədə və ya nəticəyə nail olmaq üçün kompüteri hərəkətə gətirən sözlər kodları, sxemlər və başqa şəkildə təlimatlar məcmusu. Kompüter proqramına həmçinin onun hazırlanması gedişində əldə edilən hazırlıq materialları və onun doğurduğu audiovizual təsvirlər də daxildir;
- «kollektiv əsər» - fiziki və ya hüquqi şəxsin təşəbbüsü üzrə və rəhbərliyi altında onun öz adı ilə nəşr edilmək şərti ilə iki və ya daha çox fiziki şəxsin yaratdığı əsər;
- «törəmə əsər» - başqa əsərə əsaslanan əqli yaradıcılıq məhsulu (tərcümə, uyğunlaşdırma, səhnələşdirmə, yenidən işləmə və s.);
- «əsərin açıqlanması» - müəllifin razılığı ilə əsərin ilk dəfə kütləyə çatdırılması məqsədi ilə dərc edilməsi, kütləvi nümayiş etdirilməsi, kütləvi ifa olunması, efirə verilməsi və başqa üsullarla edilən hərəkət;
- «dərc edilmə» (istifadəyə buraxılma) - əsərin müəllifinin və ya fonogram istehsalçısının razılığı ilə əsərin, fonogramın kütlənin tələbatını ödəmək üçün dövriyyəyə buraxılması, elektron-informasiya sistemləri vasitəsi ilə əsərdən və fonogramdan istifadəyə imkan yaradılması da dərc edilmə sayılır;
- «yayım təşkilatının verilişi» - efir və ya kabel yayımı təşkilatının özünün və ya onun vəsaiti hesabına başqa təşkilatın yaratdığı veriliş;
- «tətbiqi sənət əsəri» - əllə və ya sənaye üsulu ilə yaradılmış və praktik istifadə funksiyaları olan, yaxud praktik istifadə əşyalarına köçürülən incəsənət əsəri;
- «fotoqrafiya əsəri» - fiksajlama texnologiyasından (kimyəvi, elektron və s.) asılı olmayaraq işıq şüalanmasının və ya başqa şüalanmanın təsvir yaratmağa imkan verən üsulla fiksajlanması. Audiovizual əsərlərin ayrıca götürülmüş kadri «fotoqrafiya əsəri» sayılmır;
- «kütləvi ifa» - əsərlərin, ifaların, fonogramların, yayım təşkilatlarının verilişlərinin həm canlı ifada, həm də müxtəlif qurğuların və proseslərin köməyi ilə (efirlə və ya kəbellə vermə istisna olmaqla) deklamasiya, oyun, oxu və başqa üsulla elə tərzdə təqdim edilməsidir ki, ailə dairəsinə və ya ailənin yaxın tanışları sırasına daxil olmayan şəxslər tərəfindən qavranıla bilsin;
- «kütləvi nümayiş» - əsərin, ifanın yayım təşkilatının verilişinin orijinalının və ya bir nüsxəsinin bilavasitə, yaxud pilyonkanın, slaydın, kadrların, yaxud başqa qurğuların və ya proseslərin köməyi ilə (efirlə və ya kəbellə vermə istisna olmaqla) ekranda elə tərzdə nümayiş etdirilməsidir ki, ailə dairəsində və ya ailənin yaxın tanışları sırasına daxil olmayan şəxslər tərəfindən qavranıla bilsin. Audiovizual əsərin ayrı-ayrı təsvirlərinin ardıcıl olmayan nümayişi də onun kütləvi nümayişi sayılır;
- «pulsuz istifadə» - əsərin orijinalına və ya nüsxəsinə sahiblik hüquqünün müəyyən müddətə

- əhaliyə pulsuz xidmət göstərən kitabxanalara, arxivlərə və başqa təşkilatlara verilməsi;
- «kütləvi bildiriş» (kütləyə çatdırma məqsədi ilə bildiriş) - əsərlərin, ifaların, fonogramların, yayım təşkilatları verilişlərinin təsvirlərinin və (və ya) səslərinin efirlə, kəbellə və ya başqa üsulla elə tərzdə bildirilməsidir ki, təsvirlər və ya səslər bu cür bildiriş olmadan qavranıla bilməyən məsafədə ailə dairəsinə və ya ailənin yaxın tanışları sırasına daxil olmayan şəxslər tərəfindən qavranıla bilsin;
- «reproqrafik surətçixarma» (reprosürətçixarma) - əsərin (yazılı və başqa qrafik əsərin) orijinalının və ya nüsxəsinin fotosürətçixarma yolu ilə və ya nəşretmə istisna olmaqla, digər texniki vasitələrin köməyi ilə hər hansı ölçüdə (böyüdülmüş, yaxud kiçildilmiş) faksimilesinin çıxarılması;
- «kirayə» - əsərin və ya fonogramın orijinalına və ya nüsxəsinə sahiblik hüququnun birbaşa və ya dolayısı ilə gəlir götürmək məqsədi ilə müəyyən müddətə verilməsi;
- «şərikli əsər» - bu maddədə nəzərdə tutulan kollektiv əsərlər istisna olmaqla iki və ya daha çox müəllifin yaratdığı əsər;
- «efirlə bildiriş» - əsərlərin, ifaların, fonogramların, yayım təşkilatının verilişlərinin radio və televiziya vasitəsi ilə (kabel televiziyası istisna olmaqla), o cümlədən peyklərin köməyi ilə kütləyə çatdırılması. Əsərlərin, ifaların, fonogramların, yayım təşkilatının verilişlərinin peyk vasitəsi ilə efirlə bildirişi dedikdə, yerdə yerləşən stansiyadan göndərilən siqnalların peyklə qəbul edilməsi və həmin siqnallar vasitəsi ilə kütlənin faktik qəbul etməsindən asılı olmayaraq, əsərlərin, ifaların, fonogramların, yayım təşkilatının verilişlərinin kütləyə çatdırılması başa düşülür;
- «kəbellə bildiriş» - əsərlərin, ifaların, fonogramların, yayım təşkilatının verilişlərinin kabel, naqıl, optik tel və digər oxşar vasitələrlə kütləyə çatdırılması;
- «fonogram» - ifaların və digər səslərin müstəsna olaraq səsli yazılması;
- «əsər nüsxəsi» - əsərin hər hansı maddi formada hazırlanmış surəti;
- «fonogram nüsxəsi» - fonogramda yazılmış səslərin hamısının və ya bir hissəsinin bilavasitə və ya dolayısı ilə hər hansı maddi daşıyıcıya köçürülmüş surəti;
- «retranslyasiya» - yayım təşkilatının verilişinin başqa yayım təşkilatı tərəfindən eyni vaxtda efirlə (kəbellə) verilməsi.

II BÖLMƏ MÜƏLLİFLİK HÜQUQU

I FƏSİL MÜƏLLİFLİK HÜQUQUNUN OBYEKTləri

Maddə 5. Müəlliflik hüququnun obyektı.

1. Müəlliflik hüququ təyinatından, dəyərindən və məzmunundan, habelə ifadə formasından və üsulundan asılı olmayaraq yaradıcılıq fəaliyyətinin nəticəsi olan həm açıqlanmış, həm də açıqlanmamış, obyektiv formada mövcud olan elm, ədəbiyyat və incəsənət əsərlərinə şamil edilir.

Müəlliflik hüququnun yaranması və həyata keçirilməsi üçün əsərin qeydə alınması, yaxud hər hansı başqa üsullarla rəsmiləşdirilməsi tələb olunmur.

2. Müəlliflik hüququnun şamil edildiyi həm açıqlanmış, həm də açıqlanmamış əsərlər aşağıdakı obyektiv formalarda mövcud ola bilər:

- yazılı (əlyazması, makina yazısı, not yazısı və s.);
- şifahi (kütləvi çıxış, kütləvi ifa və s.);
- səs, yaxud videoyazılma (mexaniki, maqnit, rəqəmli, optik, və s.);
- təsviri (rəsm, eskiz, şəkil, plan, cizgi, kino-, tele-, video - yaxud fotokadr və s.);
- həcmli-fəzavi (heykəl, model, maket, tikili və s.);
- digər formalar.

3. Müəlliflik hüququ öz-özlüyündə ideyalara, metodlara, proseslərə, sistemlərə, üsullara, kon-

sepsiyalara, kəşflərə və ya faktlara şamil edilmir.

4. Əsərə müəlliflik hüququ onun ifadə edildiyi maddi obyektə olan mülkiyyət hüququ ilə bağlı deyil.

Maddi obyektə mülkiyyət hüququnun və ya maddi obyektə sahiblik hüququnun verilməsi qanunda xüsusi göstərilən hallardan başqa öz-özlüyündə bu obyektə ifadə edilmiş əsərə müəlliflik hüququnun verilməsinə səbəb olmur.

Maddə 6. Müəlliflik hüququnun obyektı olan əsərlər.

1. Müəlliflik hüququnun obyektləri aşağıdakılardır:

ədəbi əsərlər (kitablar, broşuralar, məqalələr, kompüter proqramları və s.);

dram, musiqili-dram və başqa səhnə əsərləri;

xoreoqrafiya əsərləri və pantomimalar;

mətnli və ya mətnsiz musiqi əsərləri;

audiovizual əsərlər (kino, tele- və videofilmlər, slayd filmlər, diafilmlər və başqa kino və teleəsərlər);

heykəltaraşlıq, rəngkarlıq, qrafika, dizayn, litoqrafiya əsərləri, qrafik hekayələr, komikslər və digər təsviri sənət əsərləri;

dəkorativ tətbiqi və səhnə tərtibatı sənəti əsərləri;

arxitektura, şəhərsalma və bağ-park sənəti əsərləri;

fotoqrafiya əsərləri və ona oxşar üsulla yaradılmış əsərlər;

coğrafiya, topoqrafiya və digər elmlərə aid olan xəritələr, planlar, eskizlər, illüstrasiyalar və plastik əsərlər;

törəmə əsərlər (tərcümələr, dəyişdirmələr, iqtibaslar, annotasiyalar, referatlar, xülasələr, icmallar, səhnələşdirmələr, aranjemanlar, elm, ədəbiyyat və incəsənət əsərlərinin yenidən işlənməsi);

toplular (ensiklopediyalar, antologiyalar, məlumat bazaları və materialın seçilməsinə və ya düzülməsinə görə yaradıcılıq fəaliyyətinin nəticəsi olan digər məcmuələr);

törəmə əsərlərə və toplulara müəlliflik hüququ onların əsaslandığı və ya onlara daxil edilən əsərlərin müəlliflik hüququ obyektləri olmasından asılı olmayaraq qorunur;

digər əsərlər.

2. Kompüter proqramlarının qorunması ilkin mətn və obyekt kodu da daxil olmaqla istənilən dildə və formada ifadə edilən proqramların bütün növlərinə, o cümlədən əməliyyat sistemlərinə şamil edilir.

Maddə 7. Müəlliflik hüququnun obyektı olmayan əsərlər.

Aşağıdakılar müəlliflik hüququnun obyektləri deyildir:

a) rəsmi sənədlər (qanunlar, məhkəmə qərarları, qanunvericilik, inzibati və məhkəmə xarakterli digər mətnlər), həmçinin onların rəsmi tərcümələri;

b) dövlət rəmzləri və nişanları (bayraqlar, gerblər, himnlər, ordenlər, pul nişanları, digər dövlət rəmzləri və nişanları);

c) xalq yaradıcılığı əsərləri;

ç) hadisələr və faktlar haqqında informasiya xarakterli məlumatlar.

Maddə 8. Müəlliflik hüququnun yaranması. Müəlliflik prezumpsiyası.

1. Əsəri yaradan şəxs onun müəllifi sayılır. Əsərə müəlliflik, digər sübutlar yoxdursa, adı altında açıqlanmış şəxsə məxsusdur.

2. Müstəsna müəlliflik hüququnun sahibinin əsərə öz hüquqlarını bildirməsi üçün əsərin hər nüsxəsində göstərilən və üç ünsürdən ibarət müəlliflik hüququnu qoruma nişanından istifadə etmək hüququ vardır:

dairəyə alınmış S latın hərfi - ©;

müstəsna müəlliflik hüquqlarının sahibinin adı (fiziki və hüquqi şəxslər);

əsərin ilk dəfə dərc edildiyi il.

3. Əsərin anonim və ya təxəllüslə dərc edildiyi hallarda (müəllifin təxəllüsünü onun şəxsiyyətini şübhə altında qoymadığı hallar istisna olmaqla) əsərdə adı göstərilən nəşir, digər

sübutlar olmadıqda, bu Qanuna uyğun olaraq müəllifin nümayəndəsi sayılır və bu simada müəllifin hüquqlarını qorumaq və həyata keçirmək səlahiyyətinə malikdir. Bu müddəə müəllifin öz şəxsiyyətini açıqladığı və müəllifliyini bəyan etdiyi ana qədər qüvvədə qalır.

4. Kütləyə çatdırılmış və ya çatdırılmamış əsərə müstəsna müəlliflik hüquqlarının sahibləri onu müəlliflik hüququnun qüvvədə olduğu müddətdə Azərbaycan Respublikasının müəlliflik hüquqları sahəsində fəaliyyət göstərən müvafiq icra hakimiyyəti orqanında qeydiyyatdan keçirə bilərlər.

5. Əsərini qeydiyyatdan keçirən şəxsə müəyyənləşdirilmiş nümunədə şəhadətnamə verilir. Bu şəhadətnamə müəlliflik prezumpsiyası kimi çıxış etmir. Mübahisə yaranan hallarda, digər sübutlar olmadıqda, qeydiyyat haqqında şəhadətnamə məhkəmə tərəfindən müəlliflik prezumpsiyası kimi tanınır.

Maddə 9. Şərikli əsərlərə müəlliflik hüququ (şərikli müəlliflik).

İki və ya daha çox şəxsin birgə əməyi ilə yaradılan əsərə müəlliflik hüququ (şərikli müəlliflik) həmin əsərin, ayrılmaz bütöv və ya müstəqil əhəmiyyətə malik olan ayrı-ayrı hissələrdən ibarət olmasından asılı olmayaraq birlikdə şərik müəlliflərə məxsusdur.

Şərikli əsərlərdən istifadə hüququ bütövlükdə onu birgə yaratmış müəlliflərə məxsusdur.

Şərikli əsərin müəlliflərindən heç birinin əsaslı dəlillər olmadan digərinə həmin əsərdən istifadəni qadağan etməyə ixtiyarı yoxdur.

Şərikli əsərin müstəqil əhəmiyyətli hissəsi həmin əsərin digər hissələrindən ayrılıqda istifadə oluna bilərsə, müstəqil əsər kimi qəbul edilir.

Aralarındakı müqavilədə başqa hal nəzərdə tutulmadıqda, şərikli əsərin müəlliflərindən hər birinin özünün müstəqil əhəmiyyət daşıyan hissəsindən öz istəyinə uyğun şəkildə istifadə etmək ixtiyarı vardır.

Şərik müəlliflər arasındakı münasibətlər onların razılığı ilə müəyyən edilir.

Maddə 10. Tərtib olunmuş (tərtibatçılıq) və kollektiv əsərlərə müəlliflik hüququ.

1. Topluların və tərtib edilmiş digər əsərlərin müəllifi (tərtibatçı) yaradıcılıq əməyinin nəticəsi olan, materialların seçilməsi və ya düzümü şəklində olan əsərlərə müəlliflik hüququna malikdir.

Tərtibatçı topluya daxil edilmiş hər bir əsərin müəllifinin hüquqlarına riayət etməklə həmin topluya müəllif hüququna malikdir. Topplulara daxil edilmiş əsərlərin müəllifləri müəllif müqaviləsində başqa hallar nəzərdə tutulmadıqda öz əsərlərindən istədikləri qaydada istifadə edə bilərlər.

Tərtibatçının müəlliflik hüququ digər şəxslərin həmin materialları müstəqil surətdə seçmə və düzümə yolu ilə yeni toplu yaratmasına mane olmur.

2. Ensiklopediyaları, ensiklopedik lüğətləri, dövrü və davamı olan elmi əsərlərin toplularını, qəzetləri, jurnalları və başqa dövrü nəşrləri buraxan fiziki və hüquqi şəxslər kollektiv əsərlərdən bütövlükdə istifadə etmək üçün müstəsna hüquqa malikdirlər.

Naşirin belə nəşrlərdən hər hansı şəkildə təkrar istifadə olunarkən öz adını (təşkilatın adını) göstərmək, yaxud göstərilməsini tələb etmək ixtiyarı vardır.

Kollektiv əsərə daxil edilmiş əsərlərin müəllifləri müəllif müqaviləsində başqa hal nəzərdə tutulmadıqda, bütövlükdə kollektiv əsərdən asılı olmayaraq öz əsərlərindən istifadəyə müstəsna hüququ saxlayırlar.

Maddə 11. Törəmə əsərlərə müəlliflik hüququ.

Tərcüməçinin və digər törəmə əsər müəlliflərinin etdikləri tərcüməyə, dəyişməyə, aranje- mana və digər yenidən işlənmələrə müəlliflik hüququ tanınır.

Tərcümə edilən, dəyişilən, aranjeman edilən, yaxud başqa cür yenidən işlənən əsərlərin müəlliflərinin hüquqları saxlanılmaqla, tərcüməçi və digər törəmə əsər müəllifi öz yaratdığı əsərə müəlliflik hüququndan istifadə edir.

Tərcüməçilərin və digər törəmə əsər müəlliflərinin müəlliflik hüququ həmin əsərlərin başqa şəxslər tərəfindən tərcüməsinə və yenidən işlənməsinə mane olmur.

Maddə 12. Audiovizual əsərlərə müəlliflik hüququ.

1. Audiovizual əsərin müəllifləri (şərikli müəllifləri) aşağıdakılardır:

- quruluşçu rejissor;
- ssenari müəllifi;
- quruluşçu rəssam;
- quruluşçu operator;
- xüsusi olaraq audiovizual əsər üçün yaradılmış musiqili əsərin (mətnli, yaxud mətnsiz) müəllifi (bəstəkar).

Əvvəllər yaradılmış, yenidən işlənmiş və ya audiovizual əsərin tərkibinə hissə kimi daxil edilmiş əsərin müəllifi də audiovizual əsərin şərik müəllifi sayılır.

2. Audiovizual əsərin yaradılmasına dair bağlanmış müəllif müqaviləsində başqa hal nəzərdə tutulmadıqda, müəlliflər bu müqaviləyə əsasən audiovizual əsərin istehsalçısına həmin əsərin surətinin çıxarılması, yayılması, kütləvi ifası, kütləvi nümayişi, kabel televiziya ilə kütləvi bildirişi, efirə verilməsi və ya hər hansı başqa şəkildə kütləvi bildirişi, həmçinin mətnin subtitrləşdirilməsi və dublyaj edilməsi üçün müstəsna hüquqlar verir. Göstərilən hüquqlar audiovizual əsərə müəlliflik hüququnun qüvvədə olduğu müddətdə qüvvədə qalır.

Audiovizual əsər istehsalçının həmin əsərdən hər hansı şəkildə istifadə olunarkən özünün və ya təşkilatın adını göstərmək, yaxud göstərilməsini tələb etmək hüququ vardır.

3. Xüsusi olaraq audiovizual əsər üçün yaradılmış musiqili əsərin (mətnli, yaxud mətnsiz) müəllifi audiovizual əsərin kütləvi ifası, kütləvi bildirişi, həmçinin audiovizual əsərin nüsxələrinin kirayəyə verilməsi zamanı həmin əsərlərdən istifadəyə görə müəllif qonorarı almaq hüququnu saxlayır.

Maddə 13. Xidməti vəzifəsini, yaxud işəgötürənin xidməti tapşırığını yerinə yetirmək qaydasında yaradılmış əsərə müəlliflik hüququ.

1. Xidməti vəzifəsini, yaxud işəgötürənin xidməti tapşırığını yerinə yetirmək qaydasında yaradılmış əsərə (xidməti əsər) müəlliflik hüququ xidməti əsərin müəllifinə məxsusdur.

2. Xidməti əsərdən istifadəyə müstəsna hüquq aralarındakı müqavilədə başqa hal nəzərdə tutulmazsa, müəllifin əmək münasibətlərində olduğu şəxsə (işəgötürənə) məxsusdur.

Xidməti əsərdən istifadənin hər növünə görə müəllif qonorarının həcmi və ödənilməsi qaydaları işəgötürənlə müəllif arasındakı müqavilə ilə müəyyənləşdirilir.

3. İşəgötürənin xidməti əsərdən hər hansı şəkildə istifadə olunarkən öz adını göstərmək, yaxud göstərilməsini tələb etmək ixtiyarı vardır.

4. Bu maddənin müddəaları xidməti vəzifəsini və ya işəgötürənin xidməti tapşırığını yerinə yetirmək qaydasında yaradılmış kollektiv əsərlərə (bu Qanunun 10-cu maddəsi) şamil edilmir.

II FƏSİL MÜƏLLİFLİK HÜQUQLARI

Maddə 14. Şəxsi (qeyri-əmlak) hüquqlar.

1. Əsərin müəllifinin aşağıdakı şəxsi (qeyri-əmlak) hüquqları vardır:

a) əsərin müəllifi kimi tanınmaq hüququ (müəlliflik hüququ);

b) əsərdən öz adı ilə, təxəllüslə, yaxud adsız (anonim) istifadə etmək və ya bu cür istifadəyə icazə vermək hüququ (ad hüququ);

c) əsərinin mənasının dəyişilməsinə, təhrif olunmasına və ya hər hansı digər formada yenidən işlənməsinə, həmçinin müəllifin şərəf və ləyaqətinə xələl gətirən hər hansı başqa hərəkətlərə qarşı çıxmaq hüququ (şöhrətinə hörmət edilməsi hüququ);

ç) istifadədən götürmək də daxil olmaqla əsərini istənilən formada açıqlamaq və ya açıqlanmasına icazə vermək hüququ (açıqlama hüququ).

2. Şəxsi hüquqlar bölünməz və özgəninkiləşdirilməz olub əmlak hüquqlarından asılı olmayaraq müəllifə məxsusdur və əmlak hüququnun başqasına verildiyi hallarda da müəllifdə qalır.

3. Müəllif, istifadəçiyə dəyən zərəri və qazanacağı gəliri ödəmək şərti ilə, əsərin açıqlanması haqqında əvvəllər qəbul edilmiş qərardan imtina edə bilər (imtina hüququ). Əgər əsər açıqlanmışdırsa, müəllif imtina barədə açıq çıxış etməlidir. Belə halda müəllifin həmin ana qə-

dər hazırlanmış əsər nüsxələrini öz vəsaiti hesabına almaq ixtiyarı vardır. Xidməti əsərlər yaradılarkən bu bəndin müddəaları tətbiq olunmur.

Maddə 15. Əmlak (iqtisadi) hüquqları.

1. Müəllifin və ya əsərə müəlliflik hüququnun digər sahibinin bu Qanunda nəzərdə tutulan hallar istisna olmaqla, əsərdən hər hansı formada və üsulla istifadə etməyə müstəsna hüququ vardır.
2. Əsərdən istifadəyə müstəsna hüquqlar aşağıdakıları həyata keçirməyi, həyata keçirilməsinə icazə verməyi, yaxud qadağan etməyi bildirir:
  - əsərin surətini çıxarmaq (surətçixarma hüququ);
  - əsərin nüsxələrini hər hansı üsulla yaymaq, satmaq, kirayəyə vermək və s. (yaymaq hüququ);
  - əsərin nüsxələrini (o cümlədən müəllifin, yaxud əsərə müstəsna müəlliflik hüquqlarının sahibinin razılığı əsasında istehsal edilmiş nüsxələri) yaymaq məqsədi ilə idxal etmək (idxal hüququ);
  - əsəri kütləvi nümayiş etdirmək (kütləvi nümayiş hüququ);
  - əsəri kütləvi ifa etmək (kütləvi ifa hüququ);
  - kütləyə çatdırılması məqsədi ilə və əsərin kütləvi bildirişi (verilişin efirlə və ya kəbellə kütləvi bildirişi daxil olmaqla (kütləvi bildiriş hüququ);
  - əsərin kütləyə çatdırılması üçün onun ilk və ya sonrakı bildirişləri də daxil olmaqla efirlə kütləvi bildirişi (efirlə bildiriş hüququ);
  - kütləyə çatdırmaq üçün ilk sonrakı bildirişlər də daxil olmaqla əsərin kəbellə (kabel, naqıl və ya digər oxşar vasitələrlə) bildirişi (kütləyə çatdırmaq üçün kəbellə kütləvi bildirişi hüququ);
  - əsəri tərcümə etmək (tərcümə hüququ);
  - dəyişdirmək, aranjeman etmək, yaxud başqa formada yenidən işləmək (yenidən işləmək hüququ).
- Arxitektura, şəhərsalma və bağ-park layihələrindən istifadə üzrə müstəsna hüquqlara həm də belə layihələrdən praktik istifadətmə halları daxildir. Qəbul edilmiş arxitektura layihəsinin müəllifinin, müqavilədə başqa hal nəzərdə tutulmadıqda, sifarişçidən öz layihəsinin tikinti üçün sənədlərinin hazırlanmasında və binanın tikintisində (tikilidə) iştirakını tələb etmək hüququ vardır.
3. Əsərin qanuni dərc edilmiş nüsxələri satılma yolu ilə mülki dövriyyəyə buraxılmışdırsa, sonradan həmin nüsxələrin müəllifin razılığı olmadan və müəllif qonorarı verilmədən yayılmasına yol verilir. Bununla birlikdə, əsərin orijinalının və ya nüsxələrinin bu nüsxələrə mülkiyyət hüququndan asılı olmayaraq kirayəyə verilməklə yayılması hüququ müəllifdə və müəlliflik hüququnun digər sahibində qalır.
4. Əsərlərdən istifadənin hər növünə görə müəllif qonorarının həcmi və hesablanması qaydası əmlak hüquqlarını kollektiv əsasda idarə edən təşkilatlarla istifadəçilər arasında bağlanmış müqavilələrlə müəyyən edilir.
5. Əmlak hüquqları üçün bu maddənin ikinci bəndində nəzərdə tutulan məhdudiyyətlər bu Qanunun 17-25-ci maddələri ilə o şərtlə müəyyən edilir ki, belə məhdudiyyətlər əsərdən normal istifadəyə əsassız ziyan vurmasın və müəllifin qanuni maraqlarını lüzumsuz məhdudlaşdırməsin.

Maddə 16. Təsviri sənət əsəri ilə təmasda olmaq hüququ. İzləmə hüququ.

1. Təsviri sənət əsərinin müəllifinin mülkiyyətçidən öz əsərinin surətini çıxarmaq ixtiyarının həyata keçirilməsinə imkan verilməsini tələb etmək hüququ vardır (təmasda olmaq hüququ). Bununla belə, mülkiyyətçidən əsərin müəllifə çatdırılmasını tələb etmək olmaz.
  2. Təsviri sənət əsərinə mülkiyyət hüququnun müəllifdən başqa şəxsə keçməsi əsərin birinci satışı kimi qəbul edilir (əvəzi ödənilməklə və ya ödənilməməklə).
- Əsərə mülkiyyət hüququnun birinci dəfə başqa şəxsə keçməsindən sonra hər dəfə onun orijinalının açıq (hərrac, təsviri sənət əsərləri qalereyası, bədii salon, mağaza vasitəsi ilə və s.) satışı zamanı müəllifin və ya onun vərəsələrinin, əgər sonrakı satış qiyməti əvvəlki satış qiymətindən 20 % çox olarsa, satış qiymətinin 5 %-ni almaq hüququ vardır.
- Göstərilən hüquq müəllifin sağlığında ayrılmazdır və ancaq qanun üzrə və ya vəsiyyətnamə ilə müəlliflik hüququnun qüvvədə olduğu müddətdə müəllifin vərəsələrinə keçir.

Maddə 17. Əsərlərdən və fonoqramlardan şəxsi məqsədlər üçün istifadə.

1. Müəllifin və ya müəlliflik hüquqlarının digər sahibinin razılığı olmadan və müəllif qonorarı ödəmədən fiziki şəxsin qanuni dərc edilmiş əsərdən, bu maddənin üçüncü bəndində nəzərdə tutulan hallar istisna olmaqla, ancaq şəxsi məqsədlər üçün bir nüsxə hazırlanmasına yol verilir.
  2. Bu maddənin birinci bəndinin müddəaları aşağıdakı hallarda tətbiq olunmur:
    - arxitektura əsərinin bina və ona oxşar tikili formasında surətinin çıxarılması;
    - məlumat bazalarının və ya onların əsas hissələrinin surətinin çıxarılması;
    - bu Qanunun 24-cü maddəsində nəzərdə tutulan hallar istisna olmaqla, kompüter proqramlarının surətinin çıxarılması;
    - kitabların (tam), not mətnlərinin və təsviri sənət əsərlərinin orijinallarının reproqrafik surətinin çıxarılması (reprosurətçixarma).
  3. Fiziki şəxslər tərəfindən fonoqramda yazılmış audiovizual əsərlərin surəti çıxarılanda müəllif və ya müəlliflik hüquqlarının digər sahibinin müəllif qonorarı almaq ixtiyarı vardır. Göstərilən qonorar istehsalçı, yaxud surətçixarma üçün istifadə olunan avadanlığın (audio və videomaqnitofonlar, başqa avadanlıq) və maddi daşıyıcıların (səs və (və ya) videolent və kassetlər, lazer diskləri və digər maddi daşıyıcılar) idxalçısı tərəfindən ödənilir.
  4. Bu maddənin üçüncü bəndində göstərilən qonorarın yığılması və bölüşdürülməsi müəllif, ifaçı və fonoqram istehsalçılarının əmlak hüquqlarını kollektiv əsasda idarə edən təşkilat tərəfindən onların arasında bağlanmış müqaviləyə uyğun olaraq həyata keçirilir (bu Qanunun 42-ci maddəsi). Göstərilən müqavilədə başqa hal nəzərdə tutulmadıqda, qonorar aşağıdakı qaydada bölüşdürülür: 40% - müəlliflərə, 30% - ifaçılara, 30% - fonoqram istehsalçılarna.
- Qonorarın məbləği və ödənilməsi şərtləri, bir tərəfdən göstərilən istehsalçı və ya idxal edən, digər tərəfdən, müəllif, ifaçı və fonoqram istehsalçıları, yaxud onların əmlak hüquqlarını kollektiv əsasda idarə edən təşkilatlar arasında bağlanmış müqavilə ilə, tərəflərin razılıq əldə etmədikləri hallarda isə Azərbaycan Respublikasının müəlliflik hüquqları sahəsində fəaliyyət göstərən müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən edilir.
- Bu maddənin birinci bəndində göstərilən qaydada şəxsi məqsədlər üçün əsərin surətinin çıxarılmasına görə qonorarın bölüşdürülməsi müəlliflər və ya müəlliflik hüquqlarının digər sahibləri, ifaçılar və fonoqram istehsalçıları arasında adi qaydada həyata keçirilir.
5. Bu maddənin 3-cü bəndində göstərilən avadanlıq və maddi daşıyıcılar ixrac edildikdə və ev şəraitində istifadə üçün nəzərdə tutulmayan professional avadanlıq olduqda onlara görə qonorar ödənilmir.
- Göstərilən avadanlığı və materialları fiziki şəxslər ancaq şəxsi məqsədlər üçün idxal edərkən də qonorar ödənilmir.

Maddə 18. Kitabxanalar, arxivlər və təhsil müəssisələri tərəfindən əsərlərin reprosurətinin çıxarılması.

1. Müəllifin və ya müəlliflik hüququnun digər sahibinin razılığı olmadan və müəllif qonorarı verilmədən, lakin istifadə olunan əsərin müəllifinin adını, götürülmə mənbəyini mütləq göstərməklə və gəlir əldə etmək məqsədi olmadan, əsərin müəyyən məqsəd üçün lazım olan həcmdə reprosurətinin çıxarılmasına yol verilir:

- a) itirilmiş, məhv edilmiş və ya istifadəyə yaramayan nüsxələrin dəyişdirilməsi məqsədi ilə qanuni əsasda çap edilmiş əsərlərin reproduktivinin çıxarılması üçün kitabxana və arxivlərə; başqa kitabxana və arxivlərin fondlarından itirilmiş, məhv edilmiş və ya istifadəyə yaramayan nüsxələrin dəyişdirilməsi üçün əsərlərin nüsxələrinin verilməsinə, əgər adi şəraitdə belə nüsxələrin alınması başqa yolla mümkün deyilsə;
  - b) qanuni əsasda çap edilmiş ayrıca məqalə və başqa kiçik həcmli əsərlərin və ya əsərin qısa parçasının, ya da yazılı əsərlərin (kompüter proqramları istisna olmaqla) qısa hissələrinin tədris, elmi və ya şəxsi məqsədlər üçün fiziki şəxslərin sorğusu üzrə kitabxanalar tərəfindən vahid nüsxədə reproduktivinin çıxarılmasına;
  - v) ümumtəhsil müəssisələrində məşğələlər üçün qanuni əsasda çap edilmiş ayrı-ayrı məqalələrin və digər kiçik həcmli əsərlərin və ya yazılı əsərlərdən qısa parçaların (kompüter proqramları istisna olmaqla) surətinin çıxarılmasına.
2. Bu maddənin birinci bəndinin «a» və «b» yarımbəndlərində nəzərdə tutulmuş reproduktiv çıxarmaya əmlak hüquqlarını kollektiv əsasda idarə edən təşkilatın verdiyi lisenziyanın olmadığı hallarda yol verilir.

Maddə 19. Əsərlərdən informasiya, elmi, tədris və digər məqsədlər üçün istifadə.

Müəllifin və ya müəlliflik hüquqlarının digər sahibinin razılığı olmadan və müəllif qonorarı verilmədən, lakin istifadə olunan əsərin müəllifinin adını və götürülmə mənbəyini mütləq göstərməklə aşağıdakı hallara yol verilir:

- 1) elmi, tədqiqat, polemika, tənqidi və informasiya məqsədi ilə qanuni dərc edilmiş əsərdən, həmçinin qəzet və jurnallardan, sitatın məqsədinə müvafiq həcmdə çap icmalı formasında qısa parçaların orijinalda və ya tərcümədə sitat kimi verilməsinə;
- 2) qanuni dərc edilmiş əsərlərdən qısa parçaları müəyyən məqsəd üçün lazım olan həcmdə tədris xarakterli nəşrlərdə, radio və televerilişlərdə, səs və videoyazılmalarda istifadə etməyə;
- 3) müəllif və ya müəlliflik hüquqlarının digər sahibinin qadağan etdiyi hallar istisna olmaqla, qanuni əsasda dərc edilmiş cari iqtisadi, siyasi, sosial və dini məsələlər üzrə məqalələrin, yaxud efirlə verilmiş eyni xarakterli əsərlərin qəzetlərdə, jurnallarda və digər dövrü nəşrlərdə çap edilməsinə və ya kütləvi bildirişinə;
- 4) fotoqrafiya, kinematoqrafiya, efir və ya kabel televiziya vasitələri ilə cari hadisələr haqqında icmalda hadisələrin gedişində görülənlərin və eşidilənlərin informasiya məqsədi üçün lazım olan həcmdə surətinin çıxarılmasına və ya kütləvi bildirişinə; bununla birlikdə, müəllifin belə əsərləri toplularda dərc etdirmək hüququ saxlanılır;
- 5) açıq siyasi nitqlərin, mülahizələrin, müraciətlərin, təbliğat xarakterli fikirlərin və məhkəmənin gedişində söylənən nitqlər də daxil olmaqla digər oxşar əsərlərin qəzetlərdə, jurnallarda və digər dövrü nəşrlərdə çap edilməsinə və ya kütləvi bildirişinə; bununla birlikdə, müəllifin belə əsərləri toplularda dərc etdirmək hüququ saxlanılır;
- 6) qanuni dərc edilmiş əsərlərin gəlir götürmədən qabarıq nöqtəli şriftlə və ya digər xüsusi üsullarla korlar üçün surətinin çıxarılmasına (xüsusi olaraq belə üsullarla dərc etmək məqsədi ilə yaradılmış əsərlərdən başqa).

Maddə 20. Sərbəst giriş üçün daim açıq olan yerlərdə əsərlərdən istifadə.

Müəllifin və ya müəlliflik hüquqlarının digər sahibinin razılığı olmadan və müəllif haqqı vermədən, əsərin təsvirinin surətçıxarma və ya kütləvi bildiriş üçün əsas obyekt olduğu və ya əsərin surətinin kommersiya məqsədi ilə istifadə olunduğu hallar istisna olmaqla, sərbəst giriş üçün daim açıq olan yerlərdə qoyulmuş arxitektura, fotoqrafiya, təsviri sənət əsərlərinin surətinin çıxarılmasına və ya kütləvi bildirişinə yol verilir.

Maddə 21. Rəsmi və digər mərasimlər zamanı əsərlərin kütləvi bildirişi.

Müəllifin və ya müəlliflik hüquqlarının digər sahibinin razılığı olmadan və müəllif haqqı vermədən rəsmi və dini mərasimlərdə, həmçinin dəfn mərasimlərində qanuni dərc edilmiş musiqili əsərlərin belə mərasimlərin xarakterinə uyğun həcmdə kütləvi ifasına yol verilir.

Maddə 22. Məhkəmə və inzibati məqsədlər üçün əsərin surətinin çıxarılması.

Müəllifin və ya müəlliflik hüquqlarının digər sahibinin razılığı olmadan və müəllif haqqı verilmədən əsərin məhkəmə və inzibati işlərin aparılması üçün lazım olan həcmdə surətinin çıxarılmasına yol verilir.

Maddə 23. Efir yayımı təşkilatlarının qüsamüddətli istifadə üçün yaratdıqları yazılımlar.

Aşağıdakı şərtlər gözlənilməklə müəllifin və ya müəlliflik hüquqlarının digər sahibinin razılığı olmadan və əlavə haqq vermədən efir yayımı təşkilatının efir bildirişi hüququnu aldığı əsərin qüsamüddətli istifadə üçün yazılmasına hüququ vardır:

- a) yazılmanın efir yayımı təşkilatının öz avadanlığı vasitəsi və onun öz verilişləri üçün hazırlanması;
- b) yazılmış əsərin müəllifi ilə daha uzun müddət haqqında razılıq əldə edilmədikdə, belə yazılmanın 6 ay müddətində məhv edilməsi; belə yazılma müstəsna sənədli xarakter daşıyarsa müəllifin razılığı olmadan rəsmi arxivlərdə saxlana bilər.

Maddə 24. Kompüter proqramlarının və məlumat bazalarının surətinin çıxarılması. Kompüter proqramlarının dekompilyasiyası.

1. Kompüter proqramını və ya məlumat bazasını qanuni əsasda əldə edən şəxs müəllifin və ya müəlliflik hüquqlarının digər sahibinin razılığı olmadan və müəllif haqqı vermədən aşağıdakıları həyata keçirə bilər:

- a) kompüter proqramında və ya məlumat bazasında istifadəçinin texniki vasitələrinin fəaliyyəti üçün lazım olan qədər dəyişikliklər etmək, həmçinin kompüter proqramının və ya məlumat bazasının təyinatına uyğun şəkildə işləməsi ilə bağlı hər hansı bir hərəkəti etmək, o cümlədən yazılma və kompüterin (bir kompüterin, yaxud kompüter şəbəkəsinə qoşulmuş istifadəçi kompüterin) yaddaşında saxlamaq, həmçinin müəllif müqaviləsi ilə başqa hal nəzərdə tutulmazsa, aşkar səhvləri düzəltmək;

- b) qanuni sahibkarın kompüter proqramının və ya məlumat bazasının itirilmiş, məhv edilmiş və ya istifadəyə yararsız formaya düşmüş nüsxəsinin dəyişdirilməsi və arxivləşdirilməsi üçün nəzərdə tutulmuş ehtiyat nüsxəni hazırlamaq.

2. Kompüter proqramının və ya məlumat bazasının ehtiyat nüsxəsi bu maddənin birinci bəndi ilə nəzərdə tutulan hallardan başqa, digər məqsədlər üçün istifadə oluna bilməz, kompüter proqramına və ya məlumat bazasına sahiblik hüququna xitam verildiyi hallarda bu nüsxə məhv edilməlidir

3. Kompüter proqramının nüsxəsini qanuni əsasda əldə edən şəxsin müəllifin və ya müəlliflik hüquqlarının digər sahibinin icazəsi olmadan və haqq vermədən kompüter proqramını dekompilyasiya etmək (surətini hazırlamaq və obyekt kodunu çevirməklə onu ilkin mətnə çevirmək) ya da əgər digər şəxs tərəfindən müstəqil qaydada işlənmiş kompüter proqramının başqa proqram və dekompilyasiya olunan proqramlarla qarşılıqlı əlaqədə işləmək qabiliyyətinin əldə edilməsi üçün onların dekompilyasiya edilməsinin vacibliyi ortaya çıxarsa, bu halda həmin şəxsə proqramın dekompilyasiyasını aşağıdakı şərtlər gözlənilməklə tapşırmaq hüququ vardır:

- 1) proqramların qarşılıqlı əlaqədə işləmək qabiliyyətinin əldə edilməsi üçün vacib olan in-

- formasiya əvvəllər bu şəxsə başqa mənbələrdən məlum olmamışdır:
- 2) göstərilən hərəkətlər dekompilyasiya edilmiş proqramların qarşılıqlı əlaqədə işləmək qabiliyyətinin əldə edilməsi üçün vacib olan hissələrlə məhdudlaşdırılır;
  - 3) dekompilyasiya nəticəsində alınmış informasiya ancaq müstəqil qaydada işlənmiş kompüter proqramının başqa proqramlarla qarşılıqlı əlaqədə işləmək qabiliyyətinin əldə edilməsi üçün istifadə oluna bilər, digər şəxslərə verilə bilməz, həmçinin növünə görə dekompilyasiya edilmiş proqramla oxşar olan kompüter proqramının işlənməsi və ya müəlliflik hüquqlarını pozan digər hərəkətlərin həyata keçirilməsi üçün istifadə oluna bilməz.

III FƏSİL MÜƏLLİFLİK HÜQUQUNUN QÜVVƏDƏ OLMA MÜDDƏTİ

Maddə 25. Müəlliflik hüququnun qüvvədə olma müddəti.

1. Müəlliflik hüququ əsərin yaradılması ilə yaranır, müəllifin bütün həyatı boyu və bu Qanunun 26-cı maddəsində nəzərdə tutulan hallar istisna olmaqla, onun ölümündən sonra 50 il müddətində qüvvədə qalır.
Müəllifin şəxsi hüquqlarının qorunması müddətsizdir. Müəllifin vəfatından sonra onun şəxsi hüquqlarının qorunması bu Qanunun 29-cu maddəsində nəzərdə tutulmuş qaydada həyata keçirilir.
2. Bu maddənin birinci bəndi və 26-cı maddə ilə nəzərdə tutulmuş müddətlərin hesablanması göstərilən müddətin əvvəli üçün əsas götürülən hüquqi faktın baş verdiyi ildən sonra gələn ilin əvvəlindən hesablanır.

Maddə 26. Müəlliflik hüququnun xüsusi müddətləri.

1. Anonim və ya təxəllüslə dərc edilmiş əsərə müəlliflik hüququ həmin əsərin qanuni dərc edildiyi tarixdən 50 il müddətində qüvvədə qalır.
Əgər göstərilən müddətdə anonim və təxəllüslə dərc edilmiş əsərin müəllifi öz şəxsiyyətini açarsa və ya onun şəxsiyyəti sonradan şübhə doğurmazsa, ona 25-ci maddənin birinci bəndinin müddələri tətbiq edilir.
2. Şərikli əsərə müəlliflik hüququ müəlliflərin bütün həyatı boyu və şərik müəlliflərin axıncısının vəfatından sonra 50 il müddətində qüvvədə qalır.
3. Müəllifin vəfatından sonra 30 il müddətində ilk dəfə dərc edilmiş əsərə müəlliflik hüququ onun qanuni dərc edilmə tarixindən sonra 50 il müddətində qüvvədə qalır.
4. Kollektiv əsərə bu Qanunun 10-cu maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş hüquqlar belə əsərin dərc edildiyi, əgər dərc edilməmişdirsə, yaradıldığı tarixdən 50 il müddətində qüvvədə qalır.

Maddə 27. İctimai varidat.

1. Əsərə müəlliflik hüququnun qüvvədə olma müddəti qurtarıqda əsər ictimai varidata keçir. Azərbaycan Respublikasının ərazisində heç vaxt qorunmamış əsər də ictimai varidata keçmiş sayılır.
İctimai varidata keçmiş əsərlərdən, bu maddənin üçüncü bəndində nəzərdə tutulan hallar istisna olmaqla, müəllif qonorarı verilmədən, sərbəst istifadə oluna bilər. Lakin müəllifin bu Qanunun 14-cü maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş şəxsi hüquqları gözlənilməlidir.
2. Azərbaycan müəlliflərinin ictimai varidat dairəsinə aid edilən əsərləri müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi qaydada dövlət varidatı elan edilə və ondan istifadəyə görə xüsusi ödənişlər müəyyənləşdirilə bilər. Dövlət varidatı elan olunmuş əsərlərdən istifadəyə görə hesablanan qonorar Azərbaycan Respublikasının müəlliflik hüquqları sahəsində fəaliyyət göstərən müvafiq icra hakimiyyəti orqanının hesabına köçürülür və müəlliflik hüquqları sahəsində siyasətin həyata keçirilməsi məqsədi ilə istifadə olunur.

IV FƏSİL MÜƏLLİFLİK HÜQUQLARININ KEÇMƏSİ MÜƏLLİF MÜQAVİLƏLƏRİ

Maddə 28. Müəlliflik hüquqlarının verilməsi və keçməsi.

Müəlliflik hüquqları müəllif müqavilələri üzrə verilir və vərəsəlik qaydasında keçir.

Maddə 29. Vərəsəlik qaydasında müəlliflik hüququnun keçməsi.

1. Müəlliflik hüququ vərəsəlik qaydasında qanun və ya vəsiyyətnamə üzrə keçir.

Müəllifin bu Qanunun 14-cü maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş şəxsi hüquqları vərəsəlik üzrə keçmir. Müəllifin vərəsələri şəxsi hüquqların qorunmasını həyata keçirə bilərlər. Vərəsələrin bu səlahiyyətləri müddətlə məhdudlaşdırılmır.

2. Müəllif vəsiyyətnamənin icrasını təyin etdiyi qaydada şəxsi hüquqlarının qorunmasını həvalə etdiyi şəxsi göstərə bilər. Belə şəxs öz səlahiyyətlərini ömürlük həyata keçirir.

Müəllifin şəxsi hüquqlarının qorunması haqqında belə göstərişi olmadıqda o, vəfat edəndən sonra şəxsi hüquqlarının qorunmasını onun vərəsələri, yaxud vərəsələri yoxdursa və ya müəlliflik hüququnun qorunma müddəti qurtarmışdırsa, belə hüquqların qorunmasını həyata keçirən Azərbaycan Respublikasının müəlliflik hüquqları sahəsində fəaliyyət göstərən müvafiq icra hakimiyyəti orqanı yerinə yetirir.

Maddə 30. Müəllif müqavilələri üzrə müəlliflik hüquqlarının verilməsi.

1. Bu Qanunun 15-ci maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş əmlak hüquqları müəlliflər və müəlliflik hüquqlarının digər sahibləri tərəfindən müəllif müqaviləsi üzrə verilə bilər.

Əmlak hüquqlarının verilməsi müstəsna hüquqların verilməsi haqqında müəllif müqaviləsi (müstəsna lisenziya), yaxud qeyri-müstəsna hüquqların verilməsi haqqında müəllif müqaviləsi (qeyri-müstəsna lisenziya) əsasında həyata keçirilə bilər.

2. Müstəsna hüquqların verilməsi haqqında müəllif müqaviləsi üzrə (müstəsna lisenziya) müəllif və ya müəlliflik hüquqlarının digər sahibi əsərdən müəyyən üsulla və müqavilədə müəyyən edilmiş həddə istifadəyə müstəsna hüququnu başqa şəxsə verir və bununla həmin şəxsə digər şəxslərin də əsərdən bu cür istifadə etməsinə icazə vermək və ya qadağan etmək hüququnu verir

3. Qeyri-müstəsna hüquqların verilməsi haqqında müəllif müqaviləsi üzrə (qeyri-müstəsna lisenziya) müəllif və ya müəlliflik hüquqlarının digər sahibi istifadəçiyə həmin əsərdən eyni üsulla istifadəyə razılıq almış başqa şəxslə bərabər istifadəyə icazə verir.

4. Müəllif müqavilələri ilə verilən hüquqlar, müqavilədə başqa hal nəzərdə tutulmadıqda, qeyri-müstəsna hüquqlar olur.

Maddə 31. Müəllif müqaviləsinin şərtləri və formaları.

1. Müəllif müqaviləsində aşağıdakılar müəyyən olunmalıdır:

- əsərdən istifadə üsulları (belə müqavilə üzrə verilən konkret hüquqlar);
- hüquqların verildiyi müddət və ərazi;
- qonorarın məbləğlərinin və (və ya) əsərdən istifadənin hər növünə görə qonorarın məbləğlərinin müəyyən edilməsi qaydaları;
- ödəniş qaydaları və müddəti, həmçinin tərəflərin mühüm hesab etdikləri digər şərtlər.

Müəllif müqaviləsində əsərdən istifadənin üsulları haqqında şərt olmadıqda (müəllif müqaviləsi üzrə verilən konkret hüquqlar), müqavilə onu bağlayan tərəflərin istəklərinin əldə edilməsi üçün vacib hesab etdikləri istifadə üsuluna görə bağlanmış hesab oluna bilər.

Müəllif müqaviləsində istifadənin müddəti haqqında şərt olmadıqda həmin müqavilə bağlandığı tarixdən beş il keçəndən sonra müəllif tərəfindən pozula bilər, həm də istifadəçi müqavilənin pozulması haqqında altı ay əvvəldən yazılı xəbərdar edilməlidir.

Müəllif müqaviləsində ərazi haqqında şərt olmadıqda, müqavilə üzrə nəzərdə tutulan hərəkətlər Azərbaycan Respublikasının ərazisi ilə məhdudlaşdırılır.

2. Müəllif müqaviləsi üzrə müəllif haqqı əsərdən müvafiq üsulla istifadəyə görə alınan gəlirdən faizlə, əgər əsərin xarakteri və ya istifadə xüsusiyyətləri ilə bağlı gəliri müəyyən etmək mümkün deyilsə, onda müqavilədə konkret məbləğ göstərməklə və ya başqa şəkildə müəyyən edilir.

3. Müəllif müqaviləsinin müəllifin gələcəkdə müəyyən mövzuda və ya müəyyən sahədə əsər yaratmaq imkanlarını məhdudlaşdıran və bu Qanunun müddəalarına zidd olan şərtləri etibarsızdır.

4. Müəllif müqaviləsi yazılı şəkildə bağlanmalıdır.

III BÖLMƏ ƏLAQƏLİ HÜQUQLAR

Maddə 32. Əlaqəli hüquqların subyektləri.

1. İfaçılar, fonogram istehsalçıları və yayım təşkilatları əlaqəli hüquqların subyektləridir. Əlaqəli hüquqlar bu Qanunun ikinci bölməsində nəzərdə tutulmuş müəlliflik hüquqlarına zərər vurmadan həyata keçirilir.
2. Fonogram istehsalçısı və yayım təşkilatı bu bölmədə nəzərdə tutulan hüquqları ifaçı və fonogram yazılan və ya efirlə, yaxud kabel televiziya ilə verilən əsərin müəllifi ilə bağlanan müqavilə üzrə aldığı hüquqlar həddində həyata keçirir.
3. İfaçı bu bölmədə nəzərdə tutulan hüquqları, ifa olunan əsərin müəllifinin hüquqlarına riayət etmək şərti ilə həyata keçirir.
4. Əlaqəli hüquqların yaranması və həyata keçirilməsi üçün hər hansı formal qayda tələb olunmur. Fonogram istehsalçısının və (və ya) ifaçının öz hüquqlarını bildirməsi üçün əlaqəli hüquqları qoruma nişanından istifadə etmək hüququ vardır; bu nişan fonogramın hər nüsxəsində və (və ya) onun üçün qoyulduğu qutuda göstərilir və üç ünsürdən ibarət olur:
  - dairəyə alınmış R latın hərfi - ®;
  - əlaqəli hüquqların sahibinin adı;
  - fonogramın ilk dəfə istehsal olunduğu il.

Maddə 33. İfaçının hüquqları.

1. İfaçının aşağıdakı şəxsi (qeyri-əmlak) və əmlak (iqtisadi) hüquqları vardır:
  - ad hüququ;
  - ifanı ifaçının şərəf və ləyaqətinə xələl gətirə biləcək hər hansı təhrif, dəyişmə və digər qəsdlərdən müdafiə etmək hüququ (şöhrətinə hörmət edilməsi hüququ);
  - ifadan bu Qanunda nəzərdə tutulan hallardan başqa, istifadənin hər növünə görə qonorar almaq hüququ da daxil olmaqla, hər hansı formada istifadəyə müstəsna hüquq.
2. İfadan istifadəyə müstəsna hüquq aşağıdakı hərəkətləri həyata keçirməyi və ya həyata keçirilməsini icazə verməyi bildirir:
  - əvvəllər yazılmamış ifanın yazılması;
  - ifaçının razılığı ilə ifanın yazılması halından başqa, yazılmış ifanın belə yazılma zamanı ifaçının razılığı alınmış məqsəddə uyğun istifadə üçün surətinin çıxarılması;
  - ifaçının razılığı ilə əvvəllər həyata keçirilmiş və ya efirlə verilmiş ifanın yazılmasının kütləvi bildiriş üçün istifadə olunduğu hallar istisna olmaqla, ifanın efirlə, kabel televiziya ilə bildirişi, yaxud ifanın başqa formada kütləvi bildirişi;
  - ifaçının iştirak etdiyi ifanın dərc edilmiş fonogramının kirayəyə verilməsi.
3. Bu maddənin 2-ci bəndi ilə müəyyən olunan səlahiyyətlər ifaçı, ifanın kollektiv ifaçılar tərəfindən ifa olunduğu halda isə həmin kollektivin rəhbəri tərəfindən istifadəçi ilə bağlanmış yazılı müqavilə əsasında həyata keçirilir.
4. İfaçı ilə yayım təşkilatı arasında ifanın efirlə və ya kabel televiziya ilə bildirişi üçün müqavilə bağlanması, əgər bu, ifaçı ilə yayım təşkilatı arasında bağlanmış müqavilədə bir-başına nəzərdə tutulursa, ifanın yazılması və onun surətinin çıxarılması (bu maddənin ikinci bəndinin 1-ci və 2-ci yarımbəndləri) hüquqlarının ifaçı tərəfindən verilməsini bildirir. Bu cür istifadəyə görə ifaçıya veriləsi qonorarın məbləği göstərilən müqavilə ilə müəyyənləşdirilir.
5. İfaçı ilə audiovizual əsərin istehsalçısı arasında audiovizual əsərin yaradılmasına görə müqavilə bağlanması ifaçı tərəfindən bu maddənin ikinci bəndinin 3-cü yarımbəndində göstərilən hüquqların verilməsini bildirir; bununla birlikdə, ifaçı həmin audiovizual əsərin nüsxələrinin kirayəyə verilməsinə görə haqq almaq hüququnu saxlayır. Müqavilədə başqa hal nəzərdə tutulmadıqda, ifaçı tərəfindən belə hüquqların verilməsi audiovizual əsərlərin istifadəsi ilə məhdudlaşdırılır. Audiovizual əsərdə qeydə alınmış səs və təsvirlərdən ayrılıqda istifadə hüququ istisna edilir.
6. İfaçı ilə fonogram istehsalçısı arasında ifanın fonogram yazılmasına görə müqavilə

bağlanması ifaçı tərəfindən fonogramın kirayəyə verilməsi hüququnun verilməsini bildirir (bu maddənin ikinci bəndinin 4-cü yarımbəndi); ifaçı həmin fonogram nüsxələrinin kirayəyə verilməsinə görə qonorar almaq ixtiyarını saxlayır.

7. Xidməti vəzifə və ya işəgötürənin xidməti tapşırığını yerinə yetirmək qaydasında yaradılmış ifaya görə ifaçının ad və şöhrətinə hörmət edilməsi hüququ vardır. Əgər aralarındakı müqavilədə başqa hal nəzərdə tutulmazsa, həmin ifadan istifadəyə müstəsna hüquq, ifaçının əmək münasibətlərində olduğu şəxsə məxsusdur.
8. İfaçının bu maddənin ikinci bəndi ilə nəzərdə tutulmuş müstəsna hüquqları müqavilə üzrə başqa şəxslərə verilə bilər.

Maddə 34. Fonogram istehsalçısının hüquqları.

1. Fonogram istehsalçısı, bu Qanunla nəzərdə tutulan hallardan başqa, fonogramın hər hansı istifadəsinə görə haqq almaq hüququ da daxil olmaqla, fonogramdan istənilən formada istifadə üçün müstəsna hüquqa malikdir.
2. Fonogramdan istifadəyə müstəsna hüquq aşağıdakı hərəkətləri həyata keçirmək və ya həyata keçirilməsinə icazə vermək hüququnu bildirir:
  - fonogramın surətini çıxarmaq;
  - fonogram nüsxələrini istənilən üsullarla yaymaq, satmaq, kirayəyə vermək və s.;
  - fonogram nüsxələrini yaymaq məqsədi ilə fonogram istehsalçısının icazəsi ilə istehsal edilmiş nüsxələr də daxil olmaqla, mövcud qanunvericiliyə uyğun surətdə idxal etmək;
  - fonogramda dəyişiklik etmək və ya hər hansı üsulla onu yenidən işləmək.
3. Satılmaqla mülki dövrüyyə buraxılan qanuni dərc edilmiş fonogram nüsxələrinin sonradan fonogram istehsalçısından razılıq almadan və haqq vermədən yayılmasına yol verilir. Bununla birlikdə, fonogram nüsxələrinə əmlak hüququndan asılı olmayaraq, fonogram istehsalçısının fonogram nüsxələrini kirayəyə vermək yolu ilə yaymaq hüququ saxlanır.
4. Fonogram istehsalçısının bu maddənin ikinci bəndi ilə nəzərdə tutulmuş müstəsna hüquqları müqavilə əsasında başqa şəxslərə verilə bilər.

Maddə 35. Yayım təşkilatının hüquqları.

Verilişdən hər hansı istifadəyə görə qonorar almaq hüququ da daxil olmaqla yayım təşkilatının ondan istənilən formada istifadəyə müstəsna hüququ vardır.

Yayım təşkilatının verilişlərindən istifadəyə müstəsna hüquq efir (kabel) yayımı təşkilatının aşağıdakı hərəkətləri həyata keçirmək və ya həyata keçirilməsinə icazə vermək hüququnu bildirir:

- verilişi yazmaq;
- verilişin yazılmasının yayım təşkilatının razılığı ilə həyata keçirildiyi və onun yazıldığı məqsəd üçün surətinin çıxarıldığı hallardan başqa, verilişin yazılmasının surətini çıxarmaq;
- öz verilişinin eyni vaxtda kütləvi bildiriş üçün başqa yayım təşkilatı vasitəsi ilə efir və ya kabelle bildirişi;
- öz verilişini kütləvi bildiriş üçün kabel televiziya ilə göstərmək və ya efirə vermək;
- öz verilişinin pullu giriş olan yerlərdə kütləvi bildirişi.

Maddə 36. İfaçının, fonogram istehsalçısının və yayım təşkilatının hüquqlarının məhdudlaşdırılması.

1. Bu Qanunun 33-35-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş hüquqlara Qanunun 36-38-ci maddələri ilə müəyyən olunan məhdudluyetlər bu şərtlə tətbiq olunur ki, həmin məhdudluyetlər ifalardan, fonogramlardan və yayım təşkilatının verilişlərindən və onların yazılmalarından, həmçinin onlara daxil edilmiş elm, ədəbiyyat və incəsənət əsərlərindən normal istifadəyə ziyan vurmasın və ifaçının, fonogram istehsalçısının, yayım təşkilatının və göstərilən əsərlərin müəlliflərinin qanuni maraqlarını əsassız şəkildə məhdudlaşdırmasın.
2. İfaçının, fonogram istehsalçısının yayım təşkilatının razılığı olmadan və qonorar verilmədən ifalardan, fonogramlardan və yayım təşkilatının verilişlərindən və onların yazılmalarından aşağıdakı hallarda istifadəyə yol verilir:
  - 1) elmi, tədqiqat, polemika, tənqid və informasiya məqsədi ilə ifalardan, fonogramlardan

və yayım təşkilatının verilişlərindən məqsədə lazım olan həcmdə qısa parçalar formasında sitat gətirilməsi;

- 2) müəyyən məqsəd üçün lazım olan həcmdə qısa parçalar formasında illüstrasiya xarakterli təlim, yaxud elmi-tədqiqat məqsədi ilə istifadə;
- 3) ifalardan, fonogramlardan və yayım təşkilatının verilişlərindən qısa parçaların cari hadisələr haqqında icmala daxil edilməsi;
- 4) elm, ədəbiyyat və incəsənət əsərlərinin müəlliflərinin əmlak hüquqlarının məhdudlaşdırılmasına münasibətdə bu Qanunun ikinci bölməsinin müddəaları ilə müəyyən edilmiş digər hallarda.

Maddə 37. Kommersiya məqsədi ilə buraxılmış fonogramlardan istifadə.

1. Kommersiya məqsədi ilə buraxılmış fonogramın istehsalçısının və ifası fonogramaya yazılmış ifağının razılığı olmadan, lakin qonorar verilməklə aşağıdakılara icazə verilir:

- fonogramın kütləvi ifasına;
- fonogramın efirlə kütləvi bildirişinə;
- fonogramın kabellə kütləvi bildirişinə.

2. Bu maddənin birinci bəndi ilə nəzərdə tutulmuş qonorarin yığılması, bölünməsi və ödənilməsi fonogram istehsalçıları ilə ifaçıların hüquqlarını kollektiv əsasda idarə edən təşkilatlar (bu Qanunun 40-cı maddəsi) arasında bağlanan müqavilə əsasında həyata keçirilir. Müqavilədə başqa hal nəzərdə tutulmadıqda, göstərilən qonorar fonogram istehsalçısı ilə ifaçı arasında bərabər bölünür.

3. Qonorarin məbləği və ödənilməsi şərtləri fonogramın istifadəçisi və ya belə istifadəçilərin birlikləri (assosiasiyaları) ilə fonogram istehsalçıları və ifaçıların hüquqlarını kollektiv əsasda idarə edən təşkilatlar arasında bağlanmış müqavilə əsasında, tərəflərin razılığa gəlmədikləri hallarda isə Azərbaycan Respublikasının müəlliflik hüquqları sahəsində fəaliyyət göstərən müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən edilir.

Qonorarin məbləği fonogramdan istifadənin hər növünə görə müəyyən edilir.

Maddə 38. Efir yayımı təşkilatlarının həyata keçirdikləri ifaların və verilişlərin qısamüddətli istifadə üçün yazılması.

Efir yayımı təşkilatının, aşağıdakı şərtlər gözlənilməklə, ifağının, fonogram istehsalçısının və yayım təşkilatının razılığı olmadan qısamüddətli istifadə üçün ifanı və ya verilişi yazmaq və həmin yazılmanın surətini çıxarmaq hüququ vardır:

- 1) efir yayımı təşkilatının qısamüddətli istifadə üçün yazmaq, yaxud surətini çıxarmaq istədiyi ifanın və ya verilişin efirlə kütləvi bildirişinə əvvəlcədən icazə alması;
- 2) efir yayımı təşkilatı tərəfindən öz avadanlığı vasitəsi ilə və məxsusi olaraq öz verilişləri üçün qısamüddətli istifadə üçün yazılmanın hazırlanması və surətinin çıxarılması;
- 3) bu Qanunun 23-cü maddəsinin ikinci yarımbəndi ilə ədəbiyyat, elm və incəsənət əsərlərinin qısamüddətli istifadə üçün yazılmaları barəsində nəzərdə tutulmuş şərtlərlə belə yazılmaların sonradan məhv edilməsi.

Maddə 39. Əlaqəli hüquqların qüvvədə olma müddəti.

1. İfağının bu Qanunun 33-cü maddəsi ilə müəyyən olunmuş hüquqları ilk ifa edilən tarixdən 50 il müddətində qüvvədə olur. İfağının şəxsi hüquqları 29-cu maddədə nəzərdə tutulan qaydada müddətsiz qorunur. Fonogram istehsalçısının bu Qanunun 34-cü maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş hüquqları fonogramın ilk dəfə dərc edildiyi tarixdən 50 il müddətində, əgər fonogram həmin müddət ərzində dərc edilməmişdirsə, onun ilk yazılma tarixindən 50 il müddətində qüvvədə olur.

Efir yayımı (kabel televiziyası) təşkilatının bu Qanunun 35-ci maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş hüquqları həmin təşkilatın verilişi birinci dəfə efir (kabel televiziyası) vasitəsi ilə həyata keçirdiyi tarixdən 50 il müddətində qüvvədə olur.

2. Bu maddədə nəzərdə tutulmuş müddətlərin hesablanması həmin müddətin əvvəli üçün əsas olan hüquqi faktın baş verdiyi ildən sonrakı ilin yanvar ayının 1-dən başlayır.

İfağının, fonogram istehsalçısının, yayım təşkilatının bu bölmədə nəzərdə tutulmuş hüquqları vərəsələrə, hüquqi şəxslərə münasibətdə isə hüquqi varislərə bu maddədə göstərilmiş

müddətlərin qalan hissələri həddində keçir.

IV BÖLMƏ MÜƏLLİFLİK HÜQUQU VƏ ƏLAQƏLİ HÜQUQLAR SAHƏSİNDƏ DÖVLƏT SİY- ASƏTİ VƏ İDARƏÇİLİYİ

Maddə 40. Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar sahəsində dövlət siyasəti və idarəçiliyi.

Müəlliflik hüquqları və əlaqəli hüquqlar sahəsində dövlət siyasətinin istiqamətləri aşağıdakılardır:

- 1) elm, ədəbiyyat və incəsənət əsərlərinin yaradılması, xalqın mənəvi dəyərlərinin artırılması sahəsində fəaliyyətin həvəsləndirməsi;
- 2) mütərəqqi beynəlxalq təcrübəyə uyğun olaraq müəlliflik hüquqlarını müəyyən edən və qoruyan qanunvericilik bazasının yaradılması;
- 3) müəlliflik hüquqları və əlaqəli hüquqlar sahəsində dövlət idarəçiliyinin təşkili;
- 4) beynəlxalq əlaqələrin inkişaf etdirilməsi yolu ilə müəlliflərin digər dövlətlərin ərazilərində hüquqlarının qorunması.

Müəllif qonorlarının minimum məbləği müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyənləşdirilir.

Azərbaycan Respublikasının müəlliflik hüquqları sahəsində fəaliyyət göstərən müvafiq icra hakimiyyəti orqanı səlahiyyətləri daxilində:

- müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar sahəsində dövlət siyasətini və idarəçiliyini həyata keçirir;
- müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar sahəsində qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsinə dair təkliflər hazırlayır;
- müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar sahəsində qüvvədə olan qanunvericiliyə əməl edilməsinə nəzarət edir;
- müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar üzrə beynəlxalq təşkilatlarda Azərbaycan Respublikasını təmsil edir və bu sahədə əməkdaşlığı təşkil edir;
- elm, ədəbiyyat və incəsənət əsərlərinin dövlət qeydiyyatını aparır;
- əmlak hüquqlarının kollektiv əsasda idarə edilməsi üzrə dövlət qeydiyyatına alınmış təşkilatları qeydiyyata alır və onların fəaliyyətinə nəzarət edir;
- qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş digər vəzifələri yerinə yetirir.

Azərbaycan Respublikasının müəlliflik hüquqları sahəsində fəaliyyət göstərən müvafiq icra hakimiyyəti orqanı dövlət büdcəsindən ayırmalar, fəaliyyəti nəticəsində əldə etdiyi vəsaitlər, əmlak hüquqlarını kollektiv əsasda idarə edən təşkilatların ödədiyi haqlar və qanunvericilikdə qadağan edilməyən digər mənbələrdən daxil olan vəsaitlər hesabına maliyyələşdirilir.

Maddə 41. Əmlak hüquqlarını kollektiv əsasda idarə edən təşkilatların yaradılması.

1. Müəlliflərin və əlaqəli hüquqların sahiblərinin əmlak hüquqlarının təmin edilməsini fərdi qaydada həyata keçirmək praktik olaraq mümkün olmadıqda (kütləvi ifa, o cümlədən radio və televiziya; mexaniki, maqnit və s. yazılma üsulu ilə surətçixarma, reproduksiya və başqa hallar) «İctimai birliklər haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununa uyğun olaraq göstərilən şəxslərin əmlak hüquqlarını kollektiv əsasda idarə edən təşkilatlar yaradıla bilər. Onlar müvafiq qaydada dövlət qeydiyyatına alınır. Həmin təşkilatlara qanunvericiliklə mədəniyyət təşkilatlarına verilən güzəştlər şamil edilir.

2. Müxtəlif hüquqlar və hüquq sahiblərinin müxtəlif kateqoriyaları üzrə ayrı-ayrı təşkilatların, yaxud bir kateqoriyadan olan hüquq sahiblərinin müxtəlif hüquqlarını və ya müxtəlif kateqoriyadan olan hüquq sahiblərinin bir növ hüquqlarını idarə edən təşkilatların yaradılmasına yol verilir.

Əmlak hüquqlarını kollektiv əsasda idarə edən təşkilatların kommersiya fəaliyyəti ilə məşğul olmaq və kollektiv əsasda idarəetmə üçün alınan əsərlərdə və əlaqəli hüquqların obyektlərindən həmin məqsədlə istifadə etmək hüququ yoxdur.

Həmin təşkilatların fəaliyyətinə antiinhisar qanunvericiliyi üzrə nəzərdə tutulan məhdudiyətlər tətbiq edilmir.

Belə təşkilatlara əmlak hüquqlarını kollektiv əsasda idarə etmək səlahiyyətini bilavasitə müəlliflik hüququnun və əlaqəli hüquqların sahibləri könüllü olaraq yazılı müqavilələr əsasında və ya bu təşkilatlara üzv olmaqla verirlər.

Maddə 42. Əmlak hüquqlarını kollektiv əsasda idarə edən təşkilatların funksiyaları.

1. Əmlak hüquqlarını kollektiv əsasda idarə edən təşkilatlar öz səlahiyyətlərinə uyğun olaraq aşağıdakı funksiyaları həyata keçirir:

- 1) lisenziya verilən hallarda istifadəçi ilə qonorarın məbləğlərini və başqa şərtləri razılaşdırır;
- 2) idarə edilməsi ilə məşğul olduğu hüquqlardan istifadə üçün istifadəçilərə lisenziya verir;
- 3) lisenziya vermədən qonorar yığılması ilə məşğul olduğu hallarda istifadəçilərlə qonorarın məbləğlərini razılaşdırır;
- 4) lisenziya üzrə və (və ya) bu bəndin 3-cü yarımbəndində nəzərdə tutulmuş qonorarı yığır;
- 5) yığılmış qonorarı onun təmsil etdiyi müəlliflik hüququnun və əlaqəli hüquqların sahibləri arasında bölüşdürür və ödəyir;
- 6) idarə etdiyi hüquqların qorunması üzrə vacib olan digər hüquqi hərəkətləri edir;
- 7) müəlliflik hüququnun və əlaqəli hüquqların sahiblərinin verdiyi səlahiyyətlərə uyğun olaraq digər işləri həyata keçirir.

2. Əmlak hüquqlarını kollektiv əsasda idarə edən təşkilatların əsərlərdən və əlaqəli hüquqların obyektlərindən istifadə edən şəxslərdən istifadə edilən əsərlər və gəlirləri haqqında müvafiq qaydada təsdiq olunmuş proqram və digər sənədlər almaq, həmçinin müəyyən olunmuş müddətdə qonorarı ödəməyi tələb etmək hüququ vardır.

Maddə 43. Əmlak hüquqlarını kollektiv əsasda idarə edən təşkilatların vəzifələri.

1. Əmlak hüquqlarını kollektiv əsasda idarə edən təşkilatlar aşağıdakı vəzifələri yerinə yetirir:

- 1) yığılmış qonorarı müəlliflik hüququnun və əlaqəli hüquqların sahibləri arasında bölmək və qanuni sahiblərinə ödəmək: bununla birlikdə, təşkilatın yığılmış qonorardan qonorarın yığılmasına, bölünməsinə və ödənilməsinə çəkdiyi xərcləri ödəmək üçün lazım olan məbləği, həmçinin müəlliflik hüququnun və əlaqəli hüquqların sahiblərinin razılığı və maraqları əsasında bu təşkilat tərəfindən yaradılan xüsusi fondlara yönəldilən məbləği çıxmaq hüququ vardır;
- 2) yığılan qonorarı bu bəndin 1-ci yarımbəndində göstərilən məbləği çıxarmaqla, əsərlərin və əlaqəli hüquqların obyektlərinin faktik istifadəsinə uyğun şəkildə bölmək və müntəzəm olaraq ödəmək;
- 3) qonorarı ödəməklə birlikdə müəlliflik hüququnun və əlaqəli hüquqların sahiblərinə onların hüquqlarından istifadə barədə məlumat vermək;
- 4) Azərbaycan Respublikasının müəlliflik hüquqları sahəsində fəaliyyət göstərən müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi məbləğdə onun hesabında illik haqq ödəmək.

2. Əmlak hüquqlarını kollektiv əsasda idarə edən təşkilatlara əsərlərindən istifadəyə görə qonorarı (42-ci maddənin birinci bəndinin 4-cü yarımbəndi) yığmaq səlahiyyəti verməmiş müəlliflik hüququnun və əlaqəli hüquqların sahiblərinin onlara çatası qonorarı tələb etmək, həmçinin özlərinin bu təşkilat tərəfindən istifadəyə verilmiş əsərlərini və əlaqəli hüquqların obyektlərini lisenziyadan çıxarmağı tələb etmək hüququ vardır.

3. Əmlak hüquqlarını kollektiv əsasda idarə edən təşkilat Azərbaycan Respublikasının müəlliflik hüquqları sahəsində fəaliyyət göstərən müvafiq icra hakimiyyəti orqanına aşağıdakı məlumatları təqdim etməlidir:

- 1) nizamnamədə dəyişikliklərə, qonorarın məbləğinə və ayırmalara dair qərarlar haqqında;
- 2) təşkilatın eyni sahədə fəaliyyət göstərən xarici təşkilatlar da daxil olmaqla bağladığı müqavilələr haqqında;
- 3) illik balans, illik hesabat və fəaliyyətinin audit yoxlanması haqqında;
- 4) bu təşkilatları təmsil etmək səlahiyyəti verilmiş şəxslər haqqında;

5) təşkilatın fəaliyyətinin bu Qanuna, başqa qanunvericilik aktlarına, həmçinin nizamnaməsinə uyğunluğunu yoxlamaq üçün vacib olan digər sənədlər.

V BÖLMƏ MÜƏLLİFLİK HÜQUQUNUN VƏ ƏLAQƏLİ HÜQUQLARIN QORUNMASI

Maddə 44. Müəlliflik hüququnun və əlaqəli hüquqların qorunması.

Əsərlərin və ya fonogramların kontrafakt nüsxələri.

1. Müəlliflik hüququnun və əlaqəli hüquqların sahibləri, habelə səlahiyyətli dövlət orqanları və həmin hüquqları kollektiv əsasda idarə edən təşkilatlar müəlliflik hüquqlarını və əlaqəli hüquqları pozan və ya pozmaq təhlükəsi yaradan hərəkətlərin dayandırılmasını tələb etmək hüququna malikdirlər.
2. İstehsalı (hazırlanması) və ya yayılması müəlliflik hüququnun və ya əlaqəli hüquqların pozulmasına səbəb olan əsər və ya fonogram nüsxələri kontrafakt nüsxələr sayılır. Gətirildiyi ölkədə heç vaxt qorunmamış və ya qorunma müddəti keçmiş, lakin bu Qanuna müvafiq surətdə qorunan əsərlərin və fonogramların müəlliflik hüququnun və əlaqəli hüquqlarının sahiblərinin icazəsi olmadan Azərbaycan Respublikasına idxal edilən nüsxələri kontrafakt nüsxələr hesab olunur.

Maddə 45. Müəlliflik hüququnun və əlaqəli hüquqların qorunması vasitələri (üsulları).

Müəlliflik hüququnun və əlaqəli hüquqların sahibləri öz hüquqlarının qorunması üçün məhkəməyə müraciət edə bilirlər.

Məhkəmə müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar ilə əlaqədar mübahisələrə baxarkən mülki hüquqi müdafiənin ümumi vasitələrindən başqa, iddiaçının tələbi ilə aşağıdakıları da tətbiq edə bilər:

- zərərin ödənilməsi əvəzinə pozuntuya yol verən şəxsdən müəlliflik hüququnun və əlaqəli hüquqların pozulması nəticəsində əldə etdiyi gəlirin tutulması;
- zərərin ödənilməsi və ya gəlirin tutulması əvəzinə minimum əmək haqqının 100 mislindən 50 min mislinədək məbləğdə kompensasiya ödənilməsi.

Maddə 46. Pozulmuş müəlliflik hüququnun və əlaqəli hüquqların bərpasının təminatı.

1. Azərbaycan Respublikasının müəlliflik hüquqları sahəsində fəaliyyət göstərən müvafiq icra hakimiyyəti orqanı müəlliflik hüququnun və əlaqəli hüquqların müdafiəsi üçün iddia ərizəsi verdiyi hallarda dövlət rüsumu ödəmir.
2. Pozulmuş müəlliflik hüququnun və əlaqəli hüquqların bərpasının təminatı üçün səlahiyyətli vəzifəli şəxslər və orqanlar Azərbaycan Respublikasının mülki-prosessual və cinayət-prosessual məcəllələrinə və digər qanunvericilik aktlarına uyğun lazımi tədbirləri görməlidirlər.

Maddə 47. Qanunun pozulmasına görə məsuliyyət.

Bu Qanunla nəzərdə tutulmuş müəlliflik hüququnun və əlaqəli hüquqların pozulmasına görə Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyinə uyğun mülki, inzibati və cinayət məsuliyyəti nəzərdə tutulur.

ƏLAVƏ 2

«MÜƏLLİFLİK HÜQUQU VƏ ƏLAQƏLİ HÜQUQLAR HAQQINDA» AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ QANUNUNUN TƏTBİQ EDİLMƏSİ BARƏDƏ AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI PREZİDENTİNİN

SƏRƏNCAMI

«Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun qüvvəyə minməsi ilə əlaqədar həmin Qanunun tətbiq edilməsini təmin etmək məqsədi ilə qərara alıram:

1. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti bir ay müddətində:

- qüvvədə olan müvafiq qanunvericilik aktlarının «Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununa uyğunlaşdırılması barədə təkliflərini Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim etsin;
- Nazirlər Kabinetinin və müvafiq mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının normativ-hüquqi aktlarının həmin Qanuna uyğunlaşdırılmasını təmin etsin və bu barədə Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə məlumat versin;
- «Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 8-ci maddəsinin 5-ci bəndində nəzərdə tutulmuş Əsərin qeydiyyatı haqqında şəhadətnamənin nümunəsini təsdiq etsin;
- «Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 40-cı maddəsinin altıncı abzasında nəzərdə tutulmuş müəllif qonorarının minimum məbləğini müəyyən etsin;
- öz səlahiyyətləri daxilində «Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun müddəalarından irəli gələn digər məsələləri həll etsin.

2. Müəyyən edilsin ki:

«Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 8-ci maddəsinin 4-cü bəndində, 17-ci maddəsinin 4-cü bəndində, 27-ci maddəsinin 2-ci bəndində, 29-cu maddəsinin 2-ci bəndində, 37-ci maddəsinin 3-cü bəndində, 40-cı maddəsinin yeddinci və on beşinci abzaslarında, 43-cü maddəsinin 1-ci bəndinin 4-cü yarımbəndində və 3-cü bəndində, habelə 46-cı maddəsinin 1-ci bəndində nəzərdə tutulmuş «Azərbaycan Respublikasının müəlliflik hüquqları sahəsində fəaliyyət göstərən müvafiq icra hakimiyyəti orqanının» səlahiyyətlərini Azərbaycan Respublikasının Müəllif Hüquqları Agentliyi həyata keçirir.

«Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununun 27-ci maddəsinin 2-ci bəndində və 40-cı maddəsinin altıncı abzasında nəzərdə tutulmuş «müvafiq icra hakimiyyəti orqanının» səlahiyyətlərini Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti həyata keçirir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Heydər ƏLİYEV

Bakı şəhəri, 8 oktyabr 1996-cı il

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
MÜƏLLİF HÜQUQLARI AGENTLİYİ HAQQINDA**

ƏSASNAMƏ

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2005-ci il 30 avqust tarixli fərmanı ilə təsdiq edilmişdir

I. Ümumi müddəalar

1. Azərbaycan Respublikası Müəllif Hüquqları Agentliyi (bundan sonra - Agentlik) müəlliflik hüququ, əlaqəli hüquqlar, Azərbaycan folkloru nümunələrinə, inteqral sxem topologiyalarına və məlumat toplularına əqli mülkiyyət hüquqları (bundan sonra - əqli mülkiyyət hüquqları) sahəsində dövlət siyasətini həyata keçirən, normativ-hüquqi tənzimlənməni, əqli mülkiyyət sahəsinin inkişafını təmin edən, bu sahədə fəaliyyəti əlaqələndirən mərkəzi icra hakimiyyəti orqanıdır.
2. Agentlik öz fəaliyyətində Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasını, Azərbaycan Respublikasının qanunlarını, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərman və sərəncamlarını, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin qərar və sərəncamlarını və bu əsasnaməni rəhbər tutur.
3. Agentlik öz fəaliyyətini digər mərkəzi və yerli icra hakimiyyəti orqanları, yerli özünüidarəetmə orqanları, habelə ictimai birliklər və digər hüquqi şəxslərlə əlaqəli şəkildə qurur.
4. Agentlik müstəqil balansla, dövlət mülkiyyətində olan əmlaka, müvafiq xəzinə hesablarına, habelə bank hesablarına, Azərbaycan Respublikasının dövlət gerbinin təsviri və öz adı əks olunmuş möhürə, müvafiq ştamlara və blanklara malikdir.
5. Agentliyin fəaliyyəti Azərbaycan Respublikasının dövlət büdcəsinin vəsaiti hesabına maliyyələşdirilir.
6. Agentlik Bakı şəhərində yerləşir.

II. Agentliyin vəzifələri

7. Agentliyin əsas vəzifələri aşağıdakılardır:
  - 7.1. Əqli mülkiyyət hüquqları sahəsində dövlət siyasətini həyata keçirmək, bu sahədə müvafiq konsepsiya və məqsədli proqramlar hazırlamaq və onların icrasını təmin etmək;
  - 7.2. Əqli mülkiyyət hüquqlarının qorunmasına və təmin edilməsinə dair qanunvericilikdə nəzərdə tutulan tənzimlənməni həyata keçirmək, əqli mülkiyyət sahəsində dövlət və yerli özünüidarəetmə orqanlarının və bu sahənin subyektləri olan hüquqi şəxslərin fəaliyyətinin əlaqələndirilməsi işində köməklik göstərmək;
  - 7.3. Əqli mülkiyyət hüquqları sahəsində qüvvədə olan qanunvericiliyə əməl edilməsinə nəzarəti həyata keçirmək;
  - 7.4. Elm, ədəbiyyat və incəsənət sahəsində çalışan yaradıcı şəxslərin və digər hüquq sahiblərinin işgüzar fəaliyyəti üçün daha əlverişli hüquqi şəraitin və əqli mülkiyyətdən cəmiyyətin tələblərinə uyğun kütləvi istifadə yolu ilə sosial və iqtisadi fəaliyyətin yeni formalarının yaradılması və əqli mülkiyyəti əmtəyə çevirmək məqsədi ilə qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsinə aid təkliflər hazırlamaq və lazımlı tədbirlər görmək;
  - 7.5. Əqli mülkiyyətin müasir iqtisadiyyatda artan roluna əsaslanan və əqli mülkiyyət sənayesinin inkişafına yönəldilmiş investisiya mühitini yaxşılaşdırmaq məqsədi ilə müasir elmi-texniki potensiala və beynəlxalq təcrübəyə uyğun olaraq əqli mülkiyyət sahəsinə aid olan normativ sənədləri öz səlahiyyətləri daxilində müntəzəm şəkildə təkmilləşdirmək və bu istiqamətdə müvafiq tədbirlər görmək;
  - 7.6. Rəqəmli informasiya texnologiyalarının və elektron ticarətin inkişafının tənzimlənməsi məqsədi ilə əqli mülkiyyətin bu istiqamətdən irəli gələn yeni obyektlərinə olan hüquqların qorunmasına aid mexanizmlərin yaradılmasına dair təkliflər hazırlamaq və müvafiq tədbirlər görmək;

- 7.7. Əqli mülkiyyət hüquqlarının həyata keçirilməsini təmin etmək, əmlak hüquqlarını kollektiv əsasda idarə edən və dövlət qeydiyyatına alınmış təşkilatların qeydiyyatını aparmaq, onların fəaliyyətinə qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş qaydada nəzarət etmək;
- 7.8. Əqli mülkiyyət obyektlərinin dövlət qeydiyyatını aparmaq, hüquq sahibləri və istifadəçilər haqqında milli informasiya sistemini yaratmaq və onun müntəzəm təkmilləşdirilməsi üçün müvafiq tədbirlər görmək;
- 7.9. Tərkibində əqli mülkiyyət obyektləri olan mallar gömrük sərhədindən keçirilərkən onlara qanunvericilikdə müəyyən edilmiş qaydada və gömrük orqanlarının müraciəti əsasında gömrük nəzarətinin həyata keçirilməsinə yardım göstərmək;
- 7.10. Öz səlahiyyətləri daxilində əqli mülkiyyətin beynəlxalq mübadiləsini və bu sahədə əməkdaşlığı təmin etmək;
- 7.11. Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyində nəzərdə tutulmuş digər vəzifələri yerinə yetirmək.

III. Agentliyin funksiyaları

8. Agentlik bu Əsasnamə ilə müəyyən edilmiş vəzifələrə uyğun olaraq aşağıdakı funksiyaları həyata keçirir:
  - 8.1. Əqli mülkiyyət hüquqları sahəsində sistemli proqnozlar əsasında inkişaf konsepsiyasını hazırlayır və onun həyata keçirilməsini təmin edir;
  - 8.2. Əqli mülkiyyət sahəsinin müxtəlif istiqamətləri üzrə dövlət proqramları hazırlayır və onların yerinə yetirilməsi üçün öz səlahiyyətləri daxilində müvafiq tədbirlər görür;
  - 8.3. Əqli mülkiyyət hüquqları sahəsində Azərbaycan Respublikasının qoşulduğu beynəlxalq və regional konvensiyalar, müqavilələr və sazişlər nəzərə alınmaqla qanunvericilik aktlarının təkmilləşdirilməsi ilə bağlı təkliflər və rəylər hazırlayır;
  - 8.4. Əqli mülkiyyət hüquqlarını tənzimləyən normativ-hüquqi aktların hazırlanmasında iştirak edir;
  - 8.5. Əqli mülkiyyət hüquqlarının qorunması, həyata keçirilməsi və təmin edilməsi ilə bağlı öz səlahiyyətlərinə aid olan normativ-hüquqi aktları, sahə standartlarını, metodik və praktik tövsiyələri hazırlayıb təsdiq edir və həyata keçirir;
  - 8.6. Əqli mülkiyyət hüquqlarının mədəni, sosial və iqtisadi rolunun təhlilini aparır, onun inkişafına dair təkliflər və sənədlər hazırlayır və müvafiq qaydada aidiyyəti orqanlara təqdim edir;
  - 8.7. Əqli mülkiyyət sahəsində ənənəvi və qeyri-ənənəvi əqli mülkiyyət obyektlərinə olan hüquqların qorunmasına dair tələblərin və normativlərin işlənilib hazırlanmasını, qəbul edilməsini, beynəlxalq qorunma standartlarına uyğunlaşdırılmasını və əqli mülkiyyət hüquqları ilə qorunan obyektlərin təsnifatının tərtib edilməsini həyata keçirir;
  - 8.8. Əqli mülkiyyət hüquqları sahəsində digər mərkəzi və yerli icra hakimiyyəti, yerli özünüidarəetmə orqanlarının, ictimai birliklərin, o cümlədən əmlak hüquqlarını kollektiv əsasda idarə edən təşkilatların və digər hüquqi şəxslərin fəaliyyətini öz səlahiyyətləri daxilində əlaqələndirir;
  - 8.9. Əqli mülkiyyət hüquqlarının həyata keçirilməsini təşkil edir, hüquq sahiblərinə keyfiyyətli və səmərəli xidmətlər göstərmək üçün öz səlahiyyətləri daxilində tədbirlər görür;
  - 8.10. Əqli mülkiyyət hüquqlarının qorunması sahəsində qanunvericiliyə əməl edilməsinə və öz səlahiyyətləri daxilində əmlak hüquqlarının kollektiv əsasda həyata keçirilməsinə nəzarət edir, bu sahənin subyektləri ilə qarşılıqlı əlaqələr yaradır və tədbirlər görür;
  - 8.11. Qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada əqli mülkiyyət hüquqları sahəsində beynəlxalq müqavilələrə Azərbaycan Respublikasının qoşulması barədə təkliflər verir, Azərbaycan Respublikasının bu sahədə iştirakı ilə bağlı materiallar toplayır, onları ümumiləşdirir, təhlil edir və müvafiq təkliflər verir;
  - 8.12. Qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada əqli mülkiyyət sahəsinə aid ikitərəfli və çoxtərəfli beynəlxalq müqavilələrin hazırlanması üzrə müvafiq işlər görür, öz səlahiyyətləri daxilində bağlanmış müqavilələrin həyata keçirilməsində iştirak edir;
  - 8.13. Qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada əqli mülkiyyət sahəsində beynəlxalq təşkilatlarda Azərbaycan Respublikasını təmsil edir və əməkdaşlığı həyata keçirir;

- 8.14. Ümumdünya Əqli Mülkiyyət Təşkilatı və YUNESKO-nun əqli mülkiyyət üzrə qərar və tövsiyələrinin müvafiq fəaliyyət sahəsində nəzərə alınması üçün qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada tədbirlər görür, əqli mülkiyyətə aid beynəlxalq təşkilatların sorğularını cavablandırır, onlarla təcrübə mübadiləsi aparır və beynəlxalq təcrübə nəzərə alınmaqla sistemli təhlillər aparır və öz səlahiyyətləri daxilində tədbirlər həyata keçirir;
- 8.15. Azərbaycan müəlliflərinin və digər hüquq sahiblərinin əsərlərinin və digər əqli mülkiyyət obyektlərinin xaricdə istifadəsi zamanı onların hüquqlarının qorunması və xarici müəlliflərin əsərlərindən Azərbaycan Respublikasında istifadə olunarkən qanunvericiliyin tələblərinə əməl olunması ilə bağlı tədbirlərin görülməsi barədə təkliflər verir;
- 8.16. Qanunvericiliyə uyğun olaraq Agentliyin fəaliyyət sahəsinə aid olan məsələlərə dair tarixi siyasətinin formalaşmasında iştirak edir, bu sahədə əqli mülkiyyət obyektlərinin istifadəsi ilə bağlı dövlət tərəfindən tənzimlənən qonorar tarifləri barədə təkliflər verir və onların tətbiqi üçün öz səlahiyyətləri daxilində zəruri işlər görür;
- 8.17. Dövlət və yerli özünüidarəetmə orqanları, hüquqi və fiziki şəxslər üçün əqli mülkiyyətə bağlı peşəkar tövsiyələrin və rəylərin hazırlanması məqsədi ilə öz səlahiyyətləri daxilində tədbirlər həyata keçirir;
- 8.18. Qanunvericiliyə uyğun olaraq hüquqi və fiziki şəxslərlə bağlanmış müqavilələrə əsasən əqli mülkiyyət sahəsi üzrə işlər görür və xidmətlər göstərir;
- 8.19. Əqli mülkiyyət hüquqlarının tanınması barədə vəsatətlərə baxır və qanunvericiliyə uyğun olaraq müvafiq qərarlar qəbul edir;
- 8.20. Əqli mülkiyyət hüquqları obyektlərinin qeydiyyatı ilə bağlı zəruri hallarda ekspertiza təşkil edir, müəlliflik hüququ obyektlərinin orijinallığının müəyyən edilməsi ilə bağlı müvafiq tədbirlər görür;
- 8.21. Qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş qaydada əqli mülkiyyət hüquqları obyektlərinin dövlət qeydiyyatını təşkil edir, əqli mülkiyyət hüquqları obyektlərinin qeydiyyatdan keçirilməsi və ya qeydiyyatından imtina edilməsi barədə müvafiq qərarlar qəbul edir, əqli mülkiyyət hüquqları obyektləri və hüquq sahibləri barədə məlumatları mövcud qaydalara uyğun olaraq dövlət reyestrlərinə daxil edir;
- 8.22. Qeydiyyatdan keçirilmiş əqli mülkiyyət hüquqları obyektlərinin hüquq sahiblərinə dövlət qeydiyyatı haqqında müvafiq şəhadətnamə verir, bu obyektlərin uçotunu, inventarlaşmasını və saxlanılmasını təmin edir;
- 8.23. Əqli mülkiyyət hüquqları sahəsində milli informasiya sistemini yaradır, onun operativliyini və beynəlxalq mübadiləsini təmin edir, qeydiyyatdan keçirilmiş əqli mülkiyyət hüquqları obyektləri və onların hüquq sahibləri haqqında elektron məlumat bazasını müntəzəm olaraq təkmilləşdirir və dövlət reyestrlərinin elektron surətinin yeniləşdirilməsini təmin edir;
- 8.24. Əqli mülkiyyət hüquqları obyektlərinə hüquqların keçməsi və verilməsi barədə sənədləri qeydiyyata alır və müvafiq dəyişikliklərin müəyyən edilmiş qaydada dövlət reyestrlərinə daxil edilməsini həyata keçirir;
- 8.25. Dövlət reyestrlərinə daxil edilmiş əqli mülkiyyət hüquqları obyektlərinin qeydiyyatı haqqında informasiyaları dərc edir;
- 8.26. Dövlət qeydiyyatından keçirilmiş əqli mülkiyyət obyektləri, dövlət reyestrlərində edilmiş dəyişikliklər və qorunma müddətləri bitmiş əqli mülkiyyət obyektləri, həmçinin müvafiq orqanların sorğularına əsasən bu obyektlərin Agentlikdə qeydiyyata alınması haqqında zəruri məlumatlar verir;
- 8.27. Qanunvericiliyə uyğun olaraq qeydiyyat üçün təqdim edilmiş inteqral sxem topologiyalarının qorunma müddətlərinin başlanğıcını müəyyənləşdirir və istehsalatda istifadə olunan inteqral sxem topologiyalarının və onların istifadəçilərinin uçotunu aparır;
- 8.28. Folklor nümunələrindən satış, yayım obyektlərində, kütləvi tamaşa yerlərində, kabel və efir yayımı təşkilatlarında və rəqəm şəbəkələrində yayım, dərc olunma, kütləvi ifa və digər istifadə hallarının monitorinqini təşkil edir və uçotunu aparır, folklor nümunələrindən istifadə zamanı qanunvericiliyin tələblərinə zidd olan halları müəyyənləşdirir, müvafiq tədbirlər görür və bununla əlaqədar məhkəmələrdə dövlətin maraqlarını müdafiə edir;
- 8.29. Qanunvericiliyə uyğun olaraq qeydiyyata təqdim olunmuş məlumat toplularının müvafiq meyarlara əsasən müəlliflik hüququ və (və ya) xüsusi qorunma hüquqları ilə qorunmasını müəyyənləşdirir, rəsmi qeydiyyatdan keçirilmiş xüsusi qorunma hüququ ilə qorunan açıq-

- lanmamış məlumat toplusu qorunduğu müddətdə açıqlandığı, həmçinin xüsusi qorunma hüququ ilə qorunan məlumat toplusuna sonradan əhəmiyyətli dəyişikliklər və əlavələr aparıldığı hallarda bu toplulara qorunma müddətini dəqiqləşdirir;
- 8.30. Azərbaycan folkloru nümunələrindən və müəllif əsərlərindən xaricdə istifadə olunarkən qanun pozuntularının aşkar edildiyi hallarda bunun qarşısının alınması üçün öz səlahiyyətləri daxilində beynəlxalq təşkilatlar qarşısında məsələ qaldırır, digər zəruri tədbirləri görür;
- 8.31. Azərbaycan folklor nümunələrinin qeyri-qanuni istifadə edildiyi hallarda məhkəmələrdə dövlətin maraqlarını qoruyur, qanun pozuntuları nəticəsində dəymiş maddi ziyanı müəyyən edir və iddia sənədində göstərir;
- 8.32. Qorunma müddəti bitmiş və ictimai varidata keçmiş müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar obyektlərinin müəyyənləşdirilməsi və uçotu üzrə iş aparır, ictimai varidata keçmiş əsərlərdən əlaqədar dövlət orqanları və yaradıcılıq birlikləri ilə razılaşdırmaqla dövlət varidatına keçirilməsi məqsədi ilə əsərlərin seçilməsi və müvafiq qaydada dövlət varidatı elan olunması üçün təkliflər verir;
- 8.33. Dövlət varidatına keçmiş əsərlərdən istifadə zamanı müəlliflik hüquqlarının pozulmasına və onların məzmununun təhrif olunmasına qarşı müvafiq tədbirlər görür, dövlət varidatı elan olunmuş əsərlərdən istifadəyə görə xüsusi ödənişlərin yığımını və dövlət büdcəsinə köçürülməsini təmin edir;
- 8.34. Əmlak hüquqlarını kollektiv əsasda idarə edən dövlət qeydiyyatına alınmış təşkilatların Agentlikdə qeydiyyata alınması ilə bağlı qeydiyyat sənədlərinin tərkibini və təqdim olunma formasını müəyyənləşdirir, onların fəaliyyətinə dövlət nəzarətini həyata keçirmək üçün sənədlərin siyahısını hazırlayır, dövlət qeydiyyatından keçmiş belə təşkilatları Agentlikdə qeydiyyata alır, əks halda, onların qeydiyyata alınmaması ilə bağlı əsaslandırılmış irad və təkliflərini müvafiq qaydada təqdim edir;
- 8.35. Əmlak hüquqlarını kollektiv əsasda idarə edən təşkilatların müəllif-hüquq münasibətlərinin subyekt kimi fəaliyyətinin müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında qanunvericiliyə uyğunluğunun yoxlanılması məqsədilə monitorinqlər aparır, nəticələri ümumiləşdirir və həmin təşkilatların fəaliyyəti ilə bağlı müvafiq qaydada təkliflər verir;
- 8.36. Müəlliflər və digər hüquq sahibləri ilə əmlak hüquqlarını kollektiv əsasda idarə edən təşkilatların mübahisəli hallarda münasibətlərini tənzimləyir, bu təşkilatların ictimai birliklərinin təmsil etdikləri müəlliflərin və digər hüquq sahiblərinin ərizə və şikayətlərinə baxır, istifadəçilərlə bağlı yaranan mübahisəli hallarda əmlak hüquqlarını kollektiv əsasda idarə edən təşkilatların fəaliyyət dairələrini öz səlahiyyətləri daxilində müəyyənləşdirir;
- 8.37. Əmlak hüquqlarını kollektiv əsasda idarə edən təşkilatların qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada ödəyəcəyi illik haqqın məbləğini müəyyənləşdirir, bu məbləğin dövlət büdcəsinə köçürülməsini təmin edir, bu təşkilatların illik balansı, illik hesabatı, fəaliyyətinin audit yoxlanması haqqında və digər zəruri sənədlərini qəbul edir, müəllif-hüquq qanunvericiliyi ilə uyğunsuzluqlar və qanun pozuntuları aşkar edildiyi hallarda müvafiq tədbirlər görür;
- 8.38. Hüquq sahiblərinin mənafelərinə və iradələrinə uyğun olaraq əmlak hüquqlarının kollektiv əsasda idarəçiliyini təşkil edir, qanunvericilikdə nəzərdə tutulan hallarda müəlliflərin və digər hüquq sahiblərinin əmlak hüquqlarının kollektiv əsasda idarə edilməsini həyata keçirir, belə hallarda istifadəyə görə qonorarı müvafiq qaydada yığır və hüquq sahiblərinə çatdırır, xarici ölkələrin müəlliflərinin və əlaqəli hüquq sahiblərinin əmlak hüquqlarının kollektiv əsasda idarə edilməsi üzrə müvafiq təşkilatları ilə əlaqələrin qurulmasını, bu sahədə əməkdaşlıq haqqında sazişlərin bağlanmasını və Azərbaycan müəlliflərinin və digər hüquq sahiblərinin əsərlərindən və əlaqəli hüquqların obyektlərindən xaricdə istifadəyə görə qonorarın alınmasını və aidiyyəti üzrə çatdırılmasını təmin edir;
- 8.39. Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında qanunvericilik bərsində hüquqi maarifləndirmə işi aparır, beynəlxalq və milli seminarlar, disputlar və simpoziumlar keçirir, müəlliflərə və digər hüquq sahiblərinə, onların varislərinə pozulmuş hüquqların bərpası ilə bağlı hüquqi məsləhətlər verir;
- 8.40. Bazarda sağlam rəqabət prinsiplərinin təmin edilməsi, əqli mülkiyyətə əsaslanan sənayedə sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan şəxslərin mənafelərinin qorunması məqsədi ilə

- əqli mülkiyyət obyektlərinin qeyri-qanuni istifadəsi ilə bağlı öz səlahiyyətləri daxilində zəruri tədbirlər görür;
- 8.41. Kontrafakt məhsulların və müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında qanunvericiliyin tələblərinin pozulması ilə məhsul buraxan istehsalçıların müəyyən edilməsi məqsədilə digər səlahiyyətli dövlət orqanları ilə birgə müvafiq iş aparır, o cümlədən monitorinq-baxışlar keçirir, əqli mülkiyyət sahəsində qanun pozuntuları üzrə məlumatları toplayır və aidiyyəti orqanlara çatdırır;
- 8.42. Pozulmuş hüquqlarının bərpası ilə bağlı hüquq sahiblərinin təşəbbüsü ilə və digər zəruri hallarda müvafiq məhkəmələrdə iddia qaldırır və hüquq sahiblərinin mənafelərini müdafiə edir, müəllif-hüquq pozuntuları ilə mübarizə üçün məhkəmə və digər müvafiq orqanların sərəfələri əsasında qanunvericilikdə nəzərdə tutulan qaydada ekspert rəyləri hazırlayır, məhkəmədə və digər səlahiyyətli orqanlar tərəfindən keçirilən tədbirlərdə ekspert və nümayəndə qismində iştirak edir, müəllif-hüquq sahəsində qanun pozuntuları ilə əlaqədar işlərin uçotunu və təhlilini aparır, toplanmış məlumatları sistemləşdirir;
- 8.43. Əqli mülkiyyət hüquqları ilə qorunan beynəlxalq və milli informasiya texnologiyalarının təhlilini aparır, informasiya texnologiyalarının əqli mülkiyyət obyektləri kimi qorunması vəziyyətini müşahidə edir və milli səviyyədə qorunması vəziyyətini araşdırır, onların qorunmasının beynəlxalq standartlara uyğun olması üçün öz səlahiyyətləri daxilində tədbirlər görür və yeni informasiya texnologiyaları obyektlərinin qorunmasına dair müvafiq qaydada təkliflər verir;
- 8.44. Qanunla qorunan əqli mülkiyyət obyektlərinin qlobal rəqəmli şəbəkələrdə istifadəsinə aid monitorinqlər aparır, arayışlar hazırlayır və müvafiq qaydada səlahiyyətli orqanlara təqdim edir;
- 8.45. Elektron ticarət sahəsinə aid qanunvericilikdə əqli mülkiyyət hüquqları obyektlərinə hüquqların qorunmasının təkmilləşdirilməsi məqsədilə təkliflər verir və öz səlahiyyətləri daxilində tədbirlər görür;
- 8.46. Əqli mülkiyyət hüquqlarına əsaslanan milli iqtisadiyyat sahələrinin iqtisadi göstəricilərinin daimi müşahidəsini aparır, onların inkişafı zamanı meydana gələn problemləri müəyyən edir, ümumi daxili məhsulda əqli mülkiyyətə əsaslanan sənayenin payını daha dəqiq dəyərləndirmək üçün öz səlahiyyətləri daxilində müvafiq işlər görür və təkliflər hazırlayır;
- 8.47. Əqli mülkiyyət aktivlərinin dəyərləndirilməsində fiziki və hüquqi şəxslərə metodiki yardım göstərir;
- 8.48. Əqli mülkiyyət hüquqlarının pozulması ilə bağlı zərərin iqtisadi dəyərləndirilməsi üzrə işlər görür və zəruri hallarda müvafiq dövlət və məhkəmə orqanlarının sərəfəsi əsasında rəylər hazırlayır;
- 8.49. Əmlak hüquqlarını kollektiv əsasda idarə edən ictimai təşkilatların fəaliyyəti müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında qanunvericiliyin tələblərinə uyğun olmadığı hallarda onların Agentlikdəki qeydiyyatını ləğv edir;
- 8.50. Əmlak hüquqlarının idarəçiliyini kollektiv əsasda idarəetmə təşkilatlarına verməmiş müəlliflərin əsərlərinin həmin təşkilatlar tərəfindən istifadəyə verilməsinin aşkar edildiyi və müəlliflər üçün yığıqları qonordan ayırmalar barədə qəbul etdiyi qərarların müəlliflərin maraqlarına zidd olduğu hallarda həmin hərəkətlərin dayandırılmasını və qərarların ləğv edilməsini tələb edir;
- 8.51. Gömrük sərhədindən keçirilən, tərkibində əqli mülkiyyət obyektləri olan mallarda əqli mülkiyyət hüquqlarının pozulmasının müəyyənləşdirilməsində gömrük orqanları ilə əməkdaşlıq edir, müəyyən olunmuş qaydada onlarla əlaqəli şəkildə belə faktları ümumiləşdirir, onların təsnifatını aparır, gömrük orqanlarının sərəfəsi əsasında əqli mülkiyyət hüquqlarının pozulub-pozulmaması ilə bağlı rəylər verir;
- 8.52. Gömrük sərhədində əqli mülkiyyət obyektlərinə olan hüquqların pozulmasının müəyyənləşdirilməsi üçün gömrük orqanının müraciəti əsasında gömrük orqanı ilə birlikdə tərkibində əqli mülkiyyət obyektləri olan malların identifikasiyasının həyata keçirilməsində iştirak edir, zəruri hallarda tərkibində əqli mülkiyyət obyektləri olan malların gömrük orqanı tərəfindən reyestrə daxil edilməsi üçün təkliflər verir;
- 8.53. Agentlikdə mövcud olan daxili informasiya-kommunikasiya sistemi çərçivəsində informasiyanın fasiləsiz alınmasını, işlənməsini və ötürülməsini təşkil edir. Ümumdünya Əqli

- Mülkiyyət Təşkilatının korporativ rəqəm şəbəkəsinin Azərbaycan dayaq məntəqəsi vasitəsilə əlaqələrini genişləndirir, bu sahədə informasiya mübadiləsini təşkil edir və şəbəkənin rəqəm kitabxanalarından istifadə etməklə yeniliklər barədə informasiyalar hazırlayır;
- 8.54. Kargüzarlığı, vətəndaşların qəbulunu, onların təklif, ərizə və müraciətlərinə baxılmasını normativ-hüquqi aktların tələblərinə uyğun təşkil edir və kadrların ixtisaslarının artırılmasına və peşəkarlığının yüksəldilməsinə dair tədbirlər görür;
- 8.55. Əqli mülkiyyət məsələləri üzrə ixtisaslı mütəxəssislərin hazırlanması və tədris proqramlarının tərtibi ilə bağlı təkliflər verir və onların həyata keçirilməsində iştirak edir;
- 8.56. Qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş digər funksiyaları həyata keçirir.
9. Bu Əsasnamənin 8-ci bəndində nəzərdə tutulmuş funksiyaların yerinə yetirilməsi nəticəsində əldə olunan gəlirlər bütövlükdə dövlət büdcəsinə köçürülür.

IV. Agentliyin hüquqları

10. Agentliyin öz vəzifələrini və funksiyalarını həyata keçirmək üçün aşağıdakı hüquqları vardır:
- 10.1. Əqli mülkiyyət hüquqları sahəsində normativ-hüquqi aktların hazırlanmasına və təkmilləşdirilməsinə dair Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinə təkliflər vermək, həmçinin bu sahənin vəziyyəti və inkişafı ilə əlaqədar analitik materiallar və təkliflər təqdim etmək;
- 10.2. Öz səlahiyyətləri daxilində qanunvericiliklə müəyyənləşdirilmiş qaydada müəllif hüquqları sahəsində müvafiq normativ-hüquqi aktlar qəbul etmək;
- 10.3. Səlahiyyətləri daxilində dövlət orqanlarından və qeyri-hökumət təşkilatlarından müəyyən olunmuş qaydada sorğu əsasında müvafiq məlumat və sənədlər almaq, əqli mülkiyyət hüquqları ilə bağlı məhsulların, işlərin və xidmətlərin mövcud tələblərə uyğunluğunu müəyyən etmək məqsədilə qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş tədbirlər görmək;
- 10.4. Səlahiyyətlərinə aid edilmiş məsələlərin işlənilməsinə hazırlanması və yerinə yetirilməsi üçün qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada xarici və yerli ekspertləri və məsləhətçiləri cəlb etmək, onlarla müqavilələr (kontraktlar) bağlamaq;
- 10.5. Səlahiyyətlərinə aid edilmiş sahələrdə dövlət orqanları və hüquqi şəxslərlə, beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq etmək, müəyyən edilmiş qaydada beynəlxalq təşkilatlarda Azərbaycan Respublikasını təmsil etmək, beynəlxalq müqavilələrin (sazişlərin) layihələrini hazırlamaq, qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada idarələrarası beynəlxalq müqavilələr (sazişlər) bağlamaq;
- 10.6. Əqli mülkiyyət hüquqlarının qorunması sahəsində mütəxəssislərin hazırlanması, ixtisasının artırılması üçün tədbirlər görmək və bu sahədə beynəlxalq əməkdaşlıq etmək;
- 10.7. Qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada tabeliyində idarə və təşkilatlar yaratmaq, onları yenidən təşkil etmək və ləğv etmək;
- 10.8. Qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada dövri mətbuat orqanları təsis etmək, xüsusi bülletenlər və digər nəşrlər buraxmaq;
- 10.9. Əqli mülkiyyət sahəsində çalışan işçiləri dövlət təltiflərinə və digər mükafatlara təqdim etmək, Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə müvafiq olaraq onların həvəsləndirilməsi üçün tədbirlər görmək;
- 10.10. Qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş digər hüquqları həyata keçirmək.

V. Agentliyin fəaliyyətinin təşkili

11. Agentliyin fəaliyyətinə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən vəzifəyə təyin edilən və vəzifədən azad edilən sədr rəhbərlik edir.
12. Agentliyin sədri Agentliyə həvalə edilmiş vəzifələrin yerinə yetirilməsi və funksiyaların həyata keçirilməsi üçün şəxsən məsuliyyət daşıyır.
13. Agentliyin sədrinin Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən vəzifəyə təyin edilən və vəzifədən azad edilən bir müavini vardır.
14. Agentliyin sədri:
- 14.1. Agentliyin fəaliyyətini təşkil edir və ona rəhbərlik edir;
- 14.2. Sədr müavininin vəzifə səlahiyyətlərini müəyyən edir;

- 14.3. Müəyyən edilmiş qaydada əməyin ödənilməsi fondunu və işçilərin say həddi daxilində Agentliyin mərkəzi aparatının strukturunu və ştat cədvəlini təsdiq edir;
- 14.4. Agentliyin struktur bölmələrinin və tabeliyində olan qurumların əsasnamələrini (nizamnamələrini) təsdiq edir;
- 14.5. Agentliyin mərkəzi aparatının və tabeliyində olan qurumların işçilərini vəzifəyə təyin edir və vəzifədən azad edir, onların barəsində qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada həvəsləndirmə və intizam tənbeh tədbirləri görür;
- 14.6. Səlahiyyətləri daxilində Agentliyin mərkəzi aparatının və tabeliyində olan qurumların fəaliyyətinə dair icrası məcburi olan əmrlər, sərəncamlar, göstərişlər verir, təlimatlar və normativ-hüquqi aktları təsdiq edir (imzalayır), onların icrasını təşkil edir və nəzarəti həyata keçirir;
- 14.7. Agentliyin fəaliyyət dairəsinə daxil olan məsələlərlə əlaqədar səlahiyyətləri daxilində qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada xarici ölkələrin dövlət orqanları və hüquqi şəxsləri ilə, beynəlxalq təşkilatlarla danışıqlar aparır, əqli mülkiyyət sahəsində idarələrarası sazişlər bağlayır, beynəlxalq tədbirlərdə iştirak edir;
- 14.8. Agentliyin səlahiyyətlərinə daxil olan məsələlər üzrə hazırlanmış qanunvericilik aktlarının layihələrini müəyyən edilmiş qaydada baxılmaq üçün Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinə təqdim edir;
- 14.9. Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun olaraq digər səlahiyyətləri həyata keçirir.
15. Agentlikdə sədrdən (kollegiya sədri), sədr müavinindən, Agentliyin aparat rəhbərindən, struktur bölmələrinin və tabeliyində olan qurumların rəhbər işçilərindən ibarət kollegiya yaradılır. Agentliyin kollegiyasının tərkibinə həmçinin müəlliflər, mütəxəssislər və alimlər də daxil edilə bilər.
16. Agentliyin kollegiyasının üzvlərinin sayı və şəxsi tərkibi Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti tərəfindən təsdiq olunur.
17. Agentliyin kollegiyası öz iclaslarında Agentliyin fəaliyyəti ilə bağlı məsələləri müzakirə edir və həmin məsələlər haqqında müvafiq qərarlar qəbul edir.
18. Agentliyin kollegiyasının iclasları kollegiya üzvlərinin yarısından çoxu iştirak etdikdə səlahiyyətlidir.
19. Agentliyin kollegiyasının qərarları onun üzvlərinin sadə səs çoxluğu ilə qəbul edilir, protokollarla rəsmiləşdirilir və bir qayda olaraq, sədrin əmrləri və sərəncamları ilə həyata keçirilir.
20. Agentliyin kollegiyasının iclaslarında baxılan məsələlərə bilavasitə aidiyyəti olduqda, zəruri hallarda digər icra hakimiyyəli orqanlarının, idarə, müəssisə və təşkilatların rəhbərləri, habelə ictimai təşkilatların nümayəndələri iştirak etmək üçün dəvət edilə bilərlər.
21. Əqli mülkiyyət sahəsində elmi-texniki nailiyyətlərin, yeni texnologiyaların tətbiqinin və mədəni sənayedə əqli mülkiyyət hüquqlarının təmin olunması üzrə qabaqcıl dünya təcrübəsinin öyrənilməsi, habelə dövlət qeydiyyatına alınmaq üçün təqdim olunan əqli mülkiyyət obyektlərinin orijinallığının müəyyən edilməsi üçün Agentlikdə ictimai əsaslarla fəaliyyət göstərən və tərkibində sahələr üzrə ekspert komissiyaları olan mütəxəssislərdən və alimlərdən ibarət Elmi-Metodik Şura yaradılır. Elmi-Metodik Şura haqqında Əsasnamə Agentliyin sədri tərəfindən təsdiq edilir.

**NƏŞRİYYAT İŞİ HAQQINDA
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
QANUNU**

**I FƏSİL
ÜMUMİ MÜDDƏALAR**

Maddə 1. Əsas anlayışlar

Bu Qanunda istifadə edilən əsas anlayışlar aşağıdakı mənaları ifadə edir:

- nəşriyyat – əsas fəaliyyət sahəsi müəllifə sifariş verməklə və ya müəllifin (müəlliflik hüququ sahibinin) sifarişi ilə nəşriyyat məhsullarının hazırlanması, istehsalı və (və ya) yayımından ibarət olan ixtisaslaşmış mədəniyyət müəssisəsi;
- dövlət nəşriyyatı – dövlət təşkilatlarının təsis etdiyi və yaxud onların təşkilat strukturlarına daxil olan nəşriyyatlar və nəşriyyat bölmələri;
- qeyri-dövlət nəşriyyatları – xüsusi mülkiyyət və ya bələdiyyə mülkiyyəti əsasında yaradılmış nəşriyyatlar;
- nəşriyyat işi – nəşriyyat məhsullarının hazırlanması, istehsalı və yayımı ilə məşğul olan hüquqi və fiziki şəxslərin təşkilati-yaradıcılıq və istehsalat-təsərrüfat fəaliyyətini əhatə edən ictimai münasibətlər sahəsi;
- naşir – nəşriyyat məhsulunun istehsalını maddi-texniki cəhətdən təmin edən (maliyyələşdirən) nəşriyyat və yaxud əsas fəaliyyəti bu sahə ilə əlaqədar olmayan fiziki və ya hüquqi şəxs;
- nəşriyyat məhsulu – çap üsulundan və formasından asılı olmayaraq nəşriyyatların (naşirlərin) sifarişi ilə istehlakçı üçün nəzərdə tutulan kitab, broşür, albom, plakat, buklet, açıqca, elektron nəşrlər və digər nəşriyyat məhsullarının məcmusu;
- çap məhsulu – poliqrafiya müəssisələrində çap texnikası vasitəsilə hazırlanan dövri mətbu nəşrlər, nəşriyyat məhsulları (elektron nəşrlərdən başqa) və bütün növlərdən olan poliqrafiya məhsullarının məcmusu;
- nəşriyyat məhsulunu istehsal edən - nəşriyyatın (naşirin) sifarişi əsasında nəşriyyat məhsulunun tirajının, yaxud tirajın bir hissəsinin istehsalını və buraxılışını təmin edən fiziki və ya hüquqi şəxs;
- yayıcı - nəşriyyatla (naşirlə) müqavilə bağlamaqla, yaxud digər qanuni əsaslarla nəşriyyat məhsullarının yayılmasını və satışını həyata keçirən fiziki və ya hüquqi şəxs;
- sifarişçi - maliyyə öhdəliklərini üzərinə götürməklə nəşriyyat məhsulunun hazırlanmasını, istehsalını və yayımını sifariş edən fiziki və ya hüquqi şəxs;
- tiraj - nəşr nüsxələrinin miqdarı;
- kitabın beynəlxalq standart nömrəsi (ISBN) hər hansı nəşriyyatın kitabının və ya broşürünün beynəlxalq standart eyniliyini müəyyən edən nömrə;
- nəşr - nəşriyyat prosesindən keçirilərək texniki vasitələrin köməyiylə sayı çoxaldılan yazılı və audiovizual formada bir dəfə, yaxud dəfələrlə yayılan nəşriyyat məhsulu;
- redaktə - nəşriyyat (naşir) tərəfindən müəllifə (müəlliflərə və tərtibçilərə) verilmiş sifariş əsasında, yaxud müəlliflərin özünün təqdimatı ilə nəşriyyata daxil olmuş əsərin müəllifin razılığı ilə elmi, ədəbi, texniki və bədii cəhətdən təkmilləşdirilməsi, ixtisar, dəyişiklik, əlavə və düzəlişlər etməklə nəşrə hazırlanması;
- nəşriyyat redaksiyası - nəşriyyat məhsullarının hazırlanması ilə məşğul olan, əsərləri çap üçün hazırlayan əsas struktur bölmə;
- redaktor - nəşriyyatlarda çalışan, yaxud müqavilə əsasında kənardan cəlb olunan, nəşriyyat əlyazmasının mətnini elmi, ədəbi, texniki və bədii cəhətdən işləyib nəşrə hazırlayan aparıcı mütəxəssis;
- nəşriyyat proqramı - nəşriyyatın nizamnaməsinə, istiqamətinə uyğun olaraq nəşriyyatın (naşirin) tərtib və təsdiq etdiyi rüblük, illik və çoxillik tematik layihə;
- zəruri nəşrlər - siyahısı müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən edilən və dövlət ehtiyaclarını təmin etmək üçün nəzərdə tutulan üstün nəşrlər;

nəşriyyat işinin subyektləri - nəşriyyatlar (naşirlər), müəlliflər, poliqrafiya müəssisələri, nəşriyyat məhsullarının sifarişçiləri və yayıcıları.

Maddə 2. Nəşriyyat işi haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi

Nəşriyyat işi haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasından, bu Qanundan, digər normativ hüquqi aktlardan və Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı dövlətlərarası müqavilələrdən ibarətdir.

Maddə 3. Nəşriyyat işi sahəsində dövlət siyasətinin əsas prinsipləri və dövlətin vəzifələri

Nəşriyyat işi sahəsində dövlət siyasətinin əsas prinsipləri aşağıdakılardır:

nəşriyyat işi sahəsində sərbəstliyin təmin edilməsi;

nəşriyyat işinin maddi-texniki bazasının, təşkilati, hüquqi və elmi əsaslarının möhkəmləndirilməsinə, milli kitab nəşrinin inkişafına yardım edilməsi.

Nəşriyyat işi sahəsində dövlətin əsas vəzifələri aşağıdakılardır:

nəşriyyat işinin inkişafına dair dövlət proqramının hazırlanması və həyata keçirilməsi;

nəşriyyat işi sahəsində inhisarçılığın qarşısının alınması;

əhalini, təhsil müəssisələrini və kitabxanaları latın əlifbası ilə nəşr olunmuş kitablarla təmin etmək məqsədilə xüsusi dövlət proqramının hazırlanması və həyata keçirilməsi;

Azərbaycan xalqının klassik irsi və milli-mənəvi sərvətləri sayılan əsərlərin dövlət sifarişi əsasında nəşrinin həyata keçirilməsi, bu məqsədlə güzəştli kreditlər və dövlət tərəfindən qrantların ayrılması;

nəşriyyatların maddi-texniki bazasının genişləndirilməsinin, poliqrafiya sənayesinin inkişafının, nəşriyyat məhsullarının satışının stimullaşdırılması və kənd yerlərində kitab yayımının təmin edilməsi;

idarə, müəssisə və təşkilatların dövlət dilində olan zəruri nəşrlərlə təmin edilməsi;

milli-mədəni sərvətləri əks etdirən kitabların dünya miqyasında təbliği məqsədilə onların tərcüməsi, nəşri və yayılmasının stimullaşdırılması;

mətbuatın dövlət statistikasını aparmaqla, əhalinin və bazarın nəşriyyat məhsullarına olan tələbatını, ehtiyaclarını və təkliflərini öyrənməklə nəşriyyatların işinin istiqamətləndirilməsi;

Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun olaraq nəşriyyatlar arasında dövlət satınalmaları keçirtməklə dövlət sifarişli dərsliklərin nəşrinin təmin edilməsi;

uşaq ədəbiyyatı, dərslik, elmi-texniki ədəbiyyat, tərcümə ədəbiyyatı, lüğət və ensiklopediyaların, yazılı və şifahi mədəniyyət abidələrinin nəşrinə əlavə güzəştlərin müəyyən edilməsi;

milli universal ensiklopediya nəşrinin dövlət vəsaiti hesabına həyata keçirilməsi;

qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyəti orqanlarının fəaliyyəti, habelə səhiyyə, elm və əhalinin sosial müdafiəsi ilə bağlı nəşriyyat məhsullarının istehsalının dövlət sifarişi əsasında həyata keçirilməsi;

Azərbaycan Respublikasını xarici ölkələrdə təbliğ etmək məqsədilə xarici dillərdə buraxılan zəruri nəşrlərin dövlət tərəfindən maliyyələşdirilməsi.

Nəşriyyat işi sahəsində dövlət siyasətini müvafiq icra hakimiyyəti orqanı həyata keçirir.

Maddə 4. Nəşriyyat işinin sərbəstliyi

Nəşr üçün nəzərdə tutulmuş əsərlərin, əlyazmaların və digər materialların senzurasına yol verilmir.

Nəşriyyat materiallarının müəllifi deyilsə, dövlət orqanlarının, müəssisə və təşkilatların, ictimai birliklərin, siyasi partiyaların, habelə vəzifəli şəxslərin nəşrə hazırlanan materialların qabaqcadan onlar azılaşdırılmasını tələb etmək və yayılmasını qadağan etmək hüququ yoxdur.

Nəşriyyatlar, poliqrafiya müəssisələri, yayıcılar tematik plan və proqram hazırlamaqda, mövzu və müəlliflər seçməkdə, nəşrlərin tirajını, qiymətini və ticarət əlavələrini (güzəştlərini) müəyyən etməkdə (dövlət proqramları əsasında hazırlanan, maliyyələşdirilən nəşrlərdən başqa), öz aralarında və digər hüquqi və fiziki şəxslərlə əlaqə formalarını müəyyənləşdirməkdə tam sərbəstdirlər.

Materialların hazırlanması zamanı tərcümə və müəllif mətnlərində müəlliflik hüququnu qorumaq şərti ilə ixtisarlara və redaktəyə yol verilməz.

Maddə 5. Nəşriyyat işinin sərbəstliyindən sui istifadənin yolverilməzliyi

Nəşriyyat işinin subyektlərinin hazırladıqları, istehsal etdikləri və yaydıqları nəşriyyat məhsullarında dövlət sirlərini yaymağa, mövcud konstitusiyalı dövlət quruluşunu zorakılıqla dəvirməyə, yaxud dəyişməyə, ölkənin təhlükəsizliyinə, dövlətin bütövlüyünə qəsd etməyə, müharibəni, zorakılığı, milli, irqi, dini müstəsnalıq, dözülməzliyi, sosial ədavəti təbliğ etməyə, habelə pornoqrafik xarakterli materialları nəşr etməyə və yaymağa, böhtan atmağa və digər qanun pozuntularına çağırışlara yol verilmir.

II FƏSİL NƏŞRİYYAT İŞİNİN TƏŞKİLİ VƏ HƏYATA KEÇİRİLMƏSİ

Maddə 6. Nəşriyyat işi sahəsində fəaliyyətin təşkilati-hüquqi formaları

Nəşriyyat işi sahəsində fəaliyyət mülkiyyətin bütün növlərinə əsaslanan müxtəlif təşkilati-hüquqi formalarda həyata keçirilə bilər.

Maddə 7. Nəşriyyat işi subyektlərinin dövlət qeydiyyatı

Nəşriyyat (naşir), çap məhsullarını hazırlayan və yayıcı Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun olaraq dövlət qeydiyyatına alınırlar.

Maddə 8. Təsisçi (həmtəsisçi)

Hüquqi və fiziki şəxslər nəşriyyatların, poliqrafiya və kitab ticarəti müəssisələrinin təsisçiləri (həmtəsisçiləri) ola bilərlər. Xarici hüquqi və fiziki şəxslər Azərbaycan Respublikasının bağladığı dövlətlərarası müqavilələrdə müəyyənləşdirilmiş hallarda təsisçi (həmtəsisçi) ola bilərlər.

Təsisçi ilə onun təsis etdiyi nəşriyyat, poliqrafiya, yaxud kitab ticarəti və təchizat müəssisəsi arasındakı münasibətlər nizamnamə, təsis müqaviləsi və mövcud qanunvericiliklə tənzimlənir. Təsisçi nəşriyyatın tematikasını və (və ya) ixtisaslaşmasını müəyyənləşdirir, onun nizamnaməsini təsdiq edir, qanunvericilikdə nəzərdə tutulan hallarda məhkəmədə iddiaçı və ya cavabdeh kimi iştirak edir. Təsisçi eyni zamanda nəşriyyat məhsulunun naşiri, istehsalçısı və yayıcısı ola bilər.

Maddə 9. Nəşriyyatın (naşirin) hüquq və vəzifələri

Nəşriyyatın (naşirin) aşağıdakı hüquqları vardır: nəşriyyat məhsulu buraxılışının proqramını tərtib və təsdiq etmək;

nəşriyyat proqramını və müqavilə öhdəliklərinin yerinə yetirilməsini təmin edəcək göstəriciləri müəyyənləşdirib öz redaksiyaları və digər struktur bölmələri arasında paylaşdırmaq;

nizamnaməsində göstərilən fəaliyyət istiqamətlərinə (ixtisas yönünə) uyğun olaraq hər hansı bir mövzuda bədii, bədii-publisistik, ictimai-siyasi və elmi xarakterli əsərlərin yaradılması ilə bağlı sifariş almaq və vermək;

müəlliflərlə müəllif müqavilələri bağlamaq;

müəlliflərin əsərlərindən başqa ölkələrdə və xarici müəlliflərin əsərlərindən Azərbaycan Respublikasında istifadə edilməsi üçün müəlliflərini cəzəsi ilə xarici hüquqi və fiziki şəxslərlə müəllif müqavilələrinin bağlanmasında vasitəçi kimi iştirak etmək;

xarici ölkələrin hüquqi və fiziki şəxsləri ilə qanunvericiliyə uyğun olaraq müqavilələr bağlamaq;

çap məhsulunun hazırlayanı və yayıcısı qismində çıxış etmək;

Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə və öz nizamnaməsinə müvafiq olaraq digər istehsalat-təsərrüfat fəaliyyətini həyata keçirmək;

nəşriyyat tərəfindən hazırlanmış elmi, bədii və incəsənət əsərlərini müəyyən edilmiş qaydada dövlət mükafatlarına, ictimai və beynəlxalq mükafatlara təqdim etmək;
müəyyən edilmiş qaydada beynəlxalq təşkilatların işində iştirak etmək, öz nəşrlərini milli və beynəlxalq müsabiqələrə, sərgilərə, yarmarkalara təqdim etmək.

Nəşriyyatın (naşirin) aşağıdakı vəzifələri vardır:

istehlak ehtiyaclarının ödənilməsini təmin etmək;

öz məhsullarını dövlət standartlarına müvafiq tərtib etmək;

müəlliflik hüququna, dövlət standartlarının və beynəlxalq standartların tələblərinə, nəşriyyat işini tənzimləyən normativ hüquqi aktlara əməl etmək;

nəşriyyat məhsulları haqqında dövlət hesabatını və məlumatı müəyyən olunmuş qaydada təqdim etmək.

Nəşriyyat (naşir) qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş digər hüquqlardan da istifadə edir və vəzifələr daşıyır. Poliqrafiya müəssisələri nəşriyyat məhsulu sayılmayan digər çap məhsullarının istehsalını qanunvericiliklə müəyyən olunmuş qaydada həyata keçirirlər.

Müqavilədə başqa hal nəzərdə tutulmayıbsa, nəşriyyat öz məhsullarının buraxılışına görə tam məsuliyyət daşıyır. Nəşriyyat dövrü mətbu orqanın təsisçisi kimi çıxış etdikdə "Kütləvi informasiya vasitələri haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun normalarına əməl etməlidir.

Maddə 10. Nəşriyyat məhsullarını istehsal edənin hüquq və vəzifələri

Poliqrafiya müəssisələri, istifadəsində poliqrafik, surətçixarma və ya müvafiq texniki vasitələr olan digər hüquqi və fiziki şəxslər nəşriyyat məhsullarını istehsal edə bilərlər.

Nəşriyyat məhsullarını istehsal edən poliqrafiya müəssisələri nəşriyyatlardan və naşirlərdən daxil olan sifarişlər əsasında nəşriyyat məhsullarının istehsalını və buraxılışını həyata keçirə bilərlər.

Sifarişlərin yerinə yetirilməsinin şərtləri və müddəti tərəflər arasındakı müqavilə ilə müəyyən edilir.

Nəşriyyat məhsullarını istehsal edən poliqrafiya müəssisəsi poliqrafiya sahəsində dövlət standartlarına və beynəlxalq standartlara, texniki şərtlərə və normativ hüquqi aktlara əməl etməlidir.

Qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş hallardan başqa nəşriyyat məhsulunu istehsal edən poliqrafiya müəssisəsi nəşrin hazırlanmış tirajını və ya onun bir hissəsini, nəşrin orijinal nüsxəsini, maket və fotoları və ya çap formalarını sifarişçinin icazəsi olmadan başqasına verə, habelə nəşrin əlavə və təkrar tirajını çap edə bilməz.

Maddə 11. Sifarişçinin hüquq və vəzifələri

Hər bir hüquqi və fiziki şəxs qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş qaydada nəşriyyat məhsulunun sifarişçisi ola bilər. Sifarişçi qismində müəlliflər (həmmüəlliflər), tərtibçilər (həmtərtibçilər) və tərcüməçilər redaksiya-nəşriyyat işlənməsi, hazırlanması və buraxılışı üçün aşağıdakı materialları nəşriyyata (naşirə) təqdim edə bilər:

belletristik, ictimai-siyasi, reklam, məlumat, tədris, elmi, tətbiqi və texniki səciyyəli əsərlər;

çıxışlar, mühazirələr, nitqlər, məruzələr, moizələr;

mətnli və mətnsiz musiqi əsərləri;

dram, musiqili dram əsərləri;

tətbiqi sənət əsərləri;

fotolar, illüstrasiyalar, xəritələr, planlar, eskizlər;

tərcümələr, işləmələr, annotasiyalar, icmallar, xülasələr, əsərlərin digər işləmələri və əsasında törəmə əsərlər yaradılan, orijinalın məzmununa ziyan vurmayan folklor işləmələri;

almanaxlar, antologiyalar, ensiklopediyalar və digər toplular;

digər əsərlər.

Sifarişçi nəşrin dilini, həcmi, tirajını müəyyən edir və onun istifadə və yayımı qaydasını müstəqil həll edir.

Naşir nəşriyyat məhsulunu hazırlayana (poliqrifiya müəssisəsinə) öz məhsulunun hazırlanmasını, yayıcıya isə həmin məhsulun yayılmasını sifariş edə bilər.

Verilmiş sifarişlərin icra şərtləri, tərəflərin hüquq və vəzifələri müəllif (həmmüəllif) və ya sifariş obyektinin mülkiyyətçisi olan şəxs, sifarişçi, naşir, çap məhsulunu hazırlayan və yayıcı arasında qanunvericiliyə uyğun bağlanmış müqavilə ilə müəyyən edilir.

Maddə 12. Xüsusi şərtlər

Naşir, müəllif, çap məhsulunu hazırlayan poliqrifiya müəssisəsi və onun yayıcısı olan kitab ticarəti təşkilatları öz müqavilə öhdəliklərində Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə zidd olmayan xüsusi şərtlər də müəyyən edə bilərlər.

Maddə 13. Mühafizə prinsipli sənədlərin nəşri

Dövlət əhəmiyyətli sənədlərin, qiymətli kağızların, nömrəli çap məhsullarının nəşrinin qaydaları və şərtləri müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən edilir.

Maddə 14. Nəşrdən imtina

Müqavilə öhdəliklərinin pozulma faktının məhkəmə tərəfindən müəyyənləşdirildiyi hallardan başqa, heç kəs nəşriyyatı (naşiri) çapından imtina olunmuş əlyazmaları, yaxud digər materialları çap etməyə məcbur edə bilməz.

Maddə 15. Müəllif nəşrləri

Vətəndaşlar və təşkilatlar öz əlyazmalarını və digər materialları öz hesablarına və müəllif redaktəsi ilə çap etdirə bilərlər.

Maddə 16. Nəşriyyat məhsulunun buraxılışı

Nəşriyyat məhsulunu istehsal edənlər (poliqrafiya müəssisəsi, digər hüquqi və fiziki şəxslər) nəşriyyatın (naşirin), yaxud onun nümayəndəsinin razılığı olmadan nəşriyyat məhsulunu buraxa bilməzlər.

Maddə 17. Nəşriyyat işi sahəsində reklam

Nəşriyyat məhsullarında reklamın verilməsi qaydası Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyən edilir.

Uşaq ədəbiyyatı, dərsliklər, dövlət əhəmiyyətli zəruri nəşrlər, ensiklopediyalar pulsuz və yaxud güzəştli şərtlərlə reklam oluna bilər.

Maddə 18. Buraxılış məlumatı

Hazır məhsulun hər nüsxəsində aşağıdakı məlumatlar olmalıdır:

nəşriyyatın və çap məhsulunu hazırlayanın adı, ünvanı, xüsusi razılığın nömrəsi və verilmə tarixi;

buraxılış yeri və ili;

əlyazmanın yığma verildiyi və çapa imzalandığı tarix;

hesab-nəşriyyat həcmi;

fiziki həcmi;

formatı;

səhifələrin sayı;

kağızın tipi;

şriftin növü (qarnituru);

çap üsulu;

tiraj;

qiyməti, yaxud "müqavilə qiyməti ilə" və ya "pulsuz" qeydi.

Nəşriyyat məhsullarında beynəlxalq kitab kodu, müəlliflik hüququnu göstərən nişan (işarə), standarta uyğun annotasiya, kitab təsnifatı göstəriciləri də qeyd olunmalıdır.

Buraxılış məlumatı olmayan nəşrlərin çap olunmasına yol verilmir.

Maddə 19. Nəşriyyat işi sahəsində əqli mülkiyyət hüququ

Nəşriyyat məhsulunun hazırlanması və istehsalı prosesində bədii və texniki tərtibatla əlaqədar yaradılmış məhsul üzərində əqli mülkiyyət hüququ nəşriyyata (naşirə) məxsusdur.

Maddə 20. Naşirlərin, çap məhsullarını hazırlayanların və yayıcıların məsuliyyəti

Nəşriyyat və nəşriyyat işinin subyektləri:

müəlliflik hüququ ilə qorunan əsərlərin müəlliflik müqaviləsi olmadan istehsalına;

naşirlik fəaliyyətinin dayandırılması haqqında qərar qəbul olunduqdan sonra işin davam etdirilməsinə;

dövlət standartlarını pozmaqla məhsul istehsal edilməsinə görə inzibati və maddi məsuliyyət daşıyır.

Nəşr olunmuş, müəlliflik hüququ ilə qorunan obyektlərin hüquq sahibinin icazəsi olmadan həmin obyektlərin tam, yaxud qismən surətinin çıxarıldığı (çap edildiyi) hallarda zərər çəkən hüquq sahibinin hüquqlarının bərpası Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun olaraq təmin edilir.

Nəşriyyat hüququ olmayan təşkilatlardan qəbul edilmiş nəşrlərin poliqrafiya müəssisələri tərəfindən çapına, kitab ticarəti müəssisələri tərəfindən yayımına, həmçinin dövlət standartlarını pozaraq buraxılış məlumatları olmadan nəşrinə yol vermiş fiziki və hüquqi şəxslər Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun olaraq məsuliyyət daşıyırlar.

Maddə 21. Nəşriyyat fəaliyyətinə xitam verilməsi

Nəşriyyat fəaliyyətinə:

təsisçinin qərarı ilə;

bu Qanunun 5-ci maddəsinin tələbləri pozulduqda, habelə qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş digər hallarda məhkəmənin qərarı ilə xitam verilə bilər.

Maddə 22. Məcburi nüsxələr

Nəşriyyat məhsulunu və digər çap məhsullarını hazırlayan müəssisə sifarişçinin hesabına buraxılmış hər bir nəşrin pulsuz məcburi nüsxələrini Azərbaycan Respublikasının Milli Kitabxanasına, Kitab Palatasına, qanunvericilik və müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının və qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş digər orqanların kitabxanalarına, ödənişli nüsxələri isə müəyyən edilmiş qaydada müvafiq idarə, müəssisə və təşkilat-lara göndərir.

Məcburi nüsxələr nəşrin ümumi tirajına daxildir.

Maddə 23. Nəşriyyat məhsullarının yayım qaydası

Müəlliflik müqaviləsində başqa hal nəzərdə tutulmayıbsa, çap məhsulunun yayımı nəşir, yaxud onun nümayəndəsi buraxılışa icazə verdikdən sonra mümkündür.

Nəşriyyat məhsulunun yayımı aralarındakı razılaşmaya əsasən təsisçi, nəşir, nəşriyyat məhsulunu hazırlayan və müəllif tərəfindən, yaxud müqavilə və ya digər qanuni əsaslarla hüquqi və fiziki şəxslər tərəfindən həyata keçirilə bilər.

Maddə 24. Nəşriyyat işinin maliyyələşdirilməsi

Nəşriyyat işinin subyektləri:

dövlət büdcəsindən qanunvericilikdə müəyyən edilmiş ayrımlar;

təsisçinin vəsaiti;

sponsorun vəsaiti;

hüquqi və fiziki şəxslərin ianələri;

dövlət və ictimai təşkilatlardan ayrılmış qrantlar;

nəşriyyatların (naşirlərin) sahibkarlıq fəaliyyətindən əldə etdikləri gəlirlər;

qanunvericiliklə qadağan olunmayan digər vəsaitlər hesabına maliyyələşdirilə bilər.

Maddə 25. Dövlət Kitab Palatası

Azərbaycan Respublikasında buraxılmış bütün çap məhsulları növlərinin toplanmasını, onların biblioqrafik qeydiyyatını və kataloqlaşdırılmasını, nəşriyyat fəaliyyəti sahəsində inkişafın dinamikasını göstərən statistik materialların hazırlanmasını və mətbuatın dövlət statistikasının aparılmasını Kitab Palatası həyata keçirir. Kitab Palatası öz nizamnaməsi əsasında fəaliyyət göstərir və dövlət büdcəsindən maliyyələşdirilir.

Kitab Palatası özəlləşdirilə bilməz.

Maddə 26. Azərbaycan Milli Ensiklopediyası

Azərbaycan Milli Ensiklopediyası Azərbaycan xalqının tarixi inkişaf mərhələlərini, milli-mənəvi sərvətlərini, həmçinin dünya elmi və mədəniyyəti nailiyyətlərini özündə əks etdirməklə yaradılan, büdcədən maliyyələşdirilən universal, milli, elmi nəşriyyat müəssisəsidir.

Azərbaycanın elmi və mədəni sərvətlərini özündə əks etdirən Azərbaycanın Milli Ensiklopediyası Azərbaycan xalqının milli sərvətidir.

Azərbaycan Milli Ensiklopediyası:

dövlət proqramına uyğun olaraq milli-universal və sahə ensiklopediyalarının, ensiklopedik məlumat və sorğu kitablarının, müxtəlif lüğətlərin nəşrini həyata keçirir;

öz fəaliyyətini genişləndirmək və inkişaf etdirmək üçün qanunvericiliklə müəyyən olunmuş qaydada hüquqi və fiziki şəxslərlə müqavilələr bağlayır;

ölkədə universal və sahə ensiklopediyalarının, ensiklopedik məlumat ədəbiyyatının nəşrini koordinasiya edir;

Azərbaycanı təbliğ edən informasiyaları toplayır, hazırlayır və onların ölkə daxilində və xaricdə yayılmasını təmin edir, informasiya mübadiləsi ilə məşğul olur;

ensiklopedik nəşrlərlə bağlı beynəlxalq tədbirlərdə, sərgi və yarmarkalarda iştirak edir;

Dövlət təşkilatları, elmi müəssisələr Azərbaycan Milli Ensiklopediyasının, digər ensiklopedik nəşrlərin hazırlanması üçün zəruri olan sənəd və məlumatları, başqa informasiyaları təqdim etməlidirlər.

Maddə 27. Kitabxana Kollektoru

Kitabxana Kollektoru aşağıdakı vəzifələri həyata keçirir:

dövlət proqramına uyğun olaraq nəşr olunmuş kitab məhsulları ilə dövlət və qeyri-dövlət kitabxanalarının fondlarını zənginləşdirir;

elm və təhsil müəssisələrinin, dövlət təşkilatlarının, idarə və müəssisələrin, özəl qurumların, icra hakimiyyəti orqanlarının, bələdiyyələrin sifarişləri əsasında nəşriyyat məhsullarını əldə edərə konların kitabxanalarının təchiz olunmasına köməklik göstərir;

kitabxanaların və oxucuların nəşriyyat məhsullarına olan tələbatını öyrənir, bu sahədə sosioloji sorğular aparır və onun nəticələri barədə əlaqədar təşkilatlara məlumat verir;

öz fəaliyyətini genişləndirmək və inkişaf etdirmək üçün mülkiyyət formasından asılı olmayaraq qanunvericiliklə müəyyən olunmuş qaydada hüquqi və fiziki şəxslərlə müqavilələr bağlayır;

xarici ölkələrin kitabxana kollektorları ilə əməkdaşlıq edir, qanunvericilikdə müəyyən olunmuş qaydada nəşriyyat məhsullarının ölkəyə gətirilməsini və xaricə göndərilməsini təmin edir.

III FƏSİL YEKUN MÜDDƏALARI

Maddə 28. Beynəlxalq əməkdaşlıq

Nəşriyyat işi sahəsində beynəlxalq əməkdaşlıq Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı dövlətlərarası müqavilələrə əsasən həyata keçirilir.

Bu Qanunla Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı dövlətlərarası müqavilələr arasında ziddiyyət olarsa, həmin beynəlxalq müqavilələr tətbiq edilir.

Maddə 29. Bu Qanunun pozulmasına görə məsuliyyət

Bu Qanunu pozan hüquqi və fiziki şəxslər Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində müəyyən edilmiş qaydada məsuliyyət daşıyırlar.

**Azərbaycan Respublikasının prezidenti
Heydər Əliyev
Bakı şəhəri, 30 may 2000-ci il N: 887-1**

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT

Azərbaycan dilində

1. Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu (8 oktyabr 1996-cı il).
2. "Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında" Azərbaycan Respublikasının qanununun tətbiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamı (8 oktyabr 1996-cı il).
3. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi (1999-cu il).
4. Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi (1999-cu il).
5. İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu (3 aprel 1998).
6. N.İsayev. Müəllif hüquqları və əlaqəli hüquqlar // "Hüquqi dövlət və qanun", № 7, 1999.
7. N.İsayev. Əlaqəli hüquqlar // "Musiqi dünyası", № 1, 2000.
8. N.İsayev. İntellektual mülkiyyət anlayışı və onun hüquqi qorunma sistemi // "Musiqi dünyası", № 3-4, 2001.
9. N.İsayev. Azərbaycanda müəllif hüquqlarının təminatı məsələləri // "Musiqi dünyası", № 1-2, səh. 203-209, 2002.
10. N.İsayev. Müəllif hüquqlarının obyektləri // "Hüquqi dövlət və qanun", № 8-9 2005.
11. K.İmanov, N.İsayev. Azərbaycanın müəllif hüquq qanunvericiliyində şərikli müəlliflik // "Musiqi dünyası", № 3-4, 2000.
12. K.İmanov, N.İsayev. Azərbaycanda intellektual mülkiyyət hüquqlarının təminatı məsələləri // "Musiqi dünyası", № 3-4, 2002.
13. Rüstəmov Ə.M. İnformatika. Dərslik. – Bakı, 2002.- s.320-324; 348-351
14. Nəşriyyat işi Bakı, "Yeni nəsil" JBNPM, 2001. – 218 s.
15. Jurnalistika və hüquq. Dərs vəsaiti/ Ə.Ə.Amaşovun red. ilə. Bakı, 2002.-248 s.
16. Mazanlı İ.A. Söz azadlığı və informasiya təhlükəsizliyi: milli və beynəlxalq təminat. Terminlər və anlayışlar. Bakı, "Uni Print", 2005.-160 s.
17. Kütləvi informasiya vasitələri sahəsində qanunvericilik. "Yeni nəsil" JBNPM, 2001. – 196 s.
18. Şəhla Tahirqızı, Eşqin Zeynallı. Nəşriyyat işinə dair qısa məlumat kitabı. Bakı, BUN, 2005.- 76 s.
19. Axundov B., Mahmudov M. Nəşriyyat işinin əsasları (dərs vəsaiti). Bakı, «Aspoliqraf», 2006, 224 s.

Rus dilində

20. Красовчикова О.А. Единство и дифференциации правовых форм творческих отношений//Пробь советск, авторского права.-М.1979.-С.55.
21. Серебровский В.И. Вопросы советского права.-М., 1956.-32с.
22. Гаврилов Е.Л. Советское авторское право. Основные положения и тенденции развития. – М., 1984.-с. 83.
23. Ионас В.Я. Критерий творчества в авторская права и судебной практике.-М., 1983.-с.59-60
24. Гордан М.В. Советские авторское право.-М., 1965.-с.80 П.А.Лашиц
25. Вишалиев Г.В. Авторский лицензионет договор // www.relcom.ru/win/internet/computer law/
26. Ряинцев В.А., Мартельяков В.С.Джалалоглу, Масляев А.И. Праовое регулирование отношений, основанных на создание и использование алгоритмов и програм // советская гос-во и право, 1987.-№2.-с.20.28.
27. Носова И.А. Прававая охрана программы для ЭВМ за рубежом// Проблемно-тематич. Сборник РАН.-М., 1998. -.197-211.
28. Авторские право и издатели в условия рыночной экономики. Материалы всесоюзн.семинара – Киев, 1991.-241 с.
29. Мартемьянов В.С. Охране прав исполнителей / Проблемы создания исполнитель-

- ского права // советское гос-во и право, 1984.-№ 6.-с.67-76.
30. Бачило И.Л. Информация как предмет правонарушений //науч.-техн. Информация, сер. 1, 1997. - № 9. – с. 17-25.
31. Венгеров А.В. Категория "Информация" в понятийном аппарате юридической науки//Советское государство и право, 1977. - № 10.-с. 70-78.
32. Дозорцев В.А. Информация как объект исключительного права//Дело и право, 1996.-№ 4.-с. 27-35.
33. Бернская Конвенция об охране литературных и художественных произведений.
34. Договор ВОИС по авторскому праву.
35. Асфандиаров Б.М., Казанцев В.И. и др. Авторское право и издательская деятельность. Москва. МГУП, 1999. – 240 с. (учебное пособие).
36. Штоляков В.И.Защита интеллектуальной собственности. МГУП, 2001 (учебное пособие).
37. Калятин В.О. Интеллектуальная собственность (Исключительные права). Учебник для вузов. – М.: изд. НОРМА, 2000. – 480 с.
38. Матвеев Ю.Г. Международные конвенции по авторскому праву: издание 2-е, переработанное и дополненное. – М.: Изд. "Международные отношения", 1978.

İngilis dilində

39. Payne A. Domain Names, Trade Marks and Unfair Competition// A Practitioners guide to the Regulation of the Internet. London, 1999.-p.9-66
40. Rony E, Rony P. The Domain Name Handbook: High Stakes and Strategies in Cyberspace Copyright Kansas, 1998/-42p.

Redaktoru: Məryəm Qədimova
Korrektoru: Yaqut Əliyeva
Kompüter dizaynı: Azadə İmanova

Yığılmağa verilmişdir: 06.01.2008
Çapa imzalanmışdır: 20.05.2008
Formatı 60x84 1/16. Sifariş №
Tiraj 350